

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra pomocných ved historických a archivního studia

Bakalářská práce

Lucie Rohanová

Bubenecská papírna „Císarský mlýn“ v 19. a 20. století

„Emperor’s Mill“ – The Paper Mill of Bubenec in the 19th and 20th centuries

Praha 2009

vedoucí práce: Doc. PhDr. Jirí Šouša, Csc.

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu práce panu Doc. PhDr. Jirímu Šoušovi, Csc., za povzbuzení, podporu, trpělivost.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 27. 8. 2009

Lucie Rohanová

Anotace

Vývoj papírny Císařský mlýn, prvního strojního podniku tohoto druhu v českých zemích od první poloviny devatenáctého století do jeho zániku na konci století dvacátého, jeho kořeny a postavení v okolním industriálním prostoru.

Klíčová slova

Průmyslové dějiny – dějiny papírenství – papírny – papírna Císařský mlýn – architektonická památka Císařský mlýn

History of industry – History of paper making – Paper mills – Paper mill „The Emperor’s Mill“ – architectural monument „The Emperor’s Mill“

Predmety, jež je videti kolem, nejsou jen predmety urcené geometrickými rozmery. Jsou to urcité příběhy. Predmet tedy není jen predmetem, nýbrž též historií, a historie není jen historií, nýbrž je též predmetem.

Václav Navrátil: O smutku, lásce a jiných vecích

Obsah

1. Úvod	7
1.1. Vymezení tématu, cíle, metody.....	7
1.2. Pojednání o pramenech a literature.....	8
1.3. Soudobý hospodářský vývoj.....	10
2. Vývoj papírenství	15
2.1. Rucní výroba papíru.....	15
2.2. Zásadní objevy v chemii.....	18
2.3. Vynález stroje na nekonečný papír.....	20
2.4. Papírenství jako průmysl.....	23
2.4.1. Šíření strojního papíru ve střední Evropě a českých zemích.....	23
2.4.2. Papírenství v českých zemích po první světové válce.....	26
3. Papírenská výroba v Císařském mlýne	29
3.1. Pocátky papírenské výroby v Císařském mlýne.....	29
3.1.1. Bratři Šalovcové.....	29
3.1.2. Bellmanové, Lumbe a Prosper Piette.....	33
3.2. Raimund Kubik.....	38
3.3. Císařský mlýn za nástupce Kubikových.....	50
3.4. Papírna po znárodnění a její zánik.....	54
4. Císařský mlýn – centrum industriálního prostoru s hlubokými kořeny a neprávem opomíjenou architekturou	56
4.1. Starší dějiny místa.....	56
4.2. Nejnovější dějiny rudolfinské památky.....	67
4.3. Industriální vývoj Císařského mlýna a okolí v 2. polovině 19. a na počátku 20.stol.	72
4.4. Od venkovské průmyslové lokality k pražské čtvrti – Císařský mlýn uprostřed promeny Bubence.....	77
4.5. Stále / Znovu industriální periferie.....	86
5. Závěr	90
Prameny a literatura.....	92
Seznam zkratk.....	96

1. Úvod

1.1 Vymezení tématu, cíle, metody

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala nejstarší strojní papírnou na našem území, bubeneckým Císarským mlýnem. K tomuto tématu mne přivedl zájem o dejiny papírenské výroby v novejší době a její konkrétní místa. Studium Císarského mlýna umožnovalo zamerit se jednak na počátky, rozvoj a zánik prumyslového podniku pusobícího v tomto specifickém odvetví, jednak na širší souvislosti prumyslové aktivity z hlediska konkrétní lokality, která navazuje na svou predchozí historii, jež se prolíná do moderní prumyslové éry, a která má v každém období má své místo v systému vazeb svébytného prostoru jakým je industriální predmestí velkomesta.

V prvním ohledu, tedy sledování dejin prumyslového závodu, jsem po nacerpání základních informací z literatury shledala existenci archivního fondu, který umožnoval hlubší prozkoumání jednotlivých stadií vývoje podniku od prvopocátku a zejména co do své nejvýznamnější etapy, padesátiletého pusobení gründera Raimunda Kubika; v druhém ohledu, to jest v zájmu o souvislosti života industriálního prostoru jsem cerpala částecne i z tohoto fondu a predevším z písemností uložených v Národním technickém muzeu a literatury a dalších zdroju zamerených na industriální složku urbánního prostoru.

1.2 Pojednání o pramenech a literaturě

Hlavním pramenem při zpracování bakalářské práce mi byl fond Státního oblastního archivu v Praze „Raimund Kubik, komanditní společnost,“ který je z největší části tvoren plány a výkresy budov a strojního zařízení papírny a technickou dokumentací papírenské výroby, dále, pro mou práci nejpodstatnějšími, dokumenty o vývoji a vedení firmy, právních a správních záležitostech firmy, dalšími majetkovými doklady rodiny Kubikových a obsahuje, bohužel velmi útržkovitě, některé soukromé písemnosti jejích clenu. Tyto písemnosti, ac nekdy dochovány neúplně, mi s oporou literatury byly hlavním zdrojem informací o vzniku a vývoji firmy Kubik a o detailech jejího podnikání. Fond neobsahuje podstatný dokument, smlouvu jíž Raimund Kubik kupuje papírnu v Císarském mlýne, její fotokopii z pozemkové knihy však bylo možno získat na katastru nemovitostí.

Pro oddíl o industriálním okolí Císarského mlýna byly nejpodstatnějším pramenem čtyři rukopisy z fondu c. 791 Archivu Národního technického muzea – Klepovy sbírky vzpomínek a rukopisu, a sice inv.c. 1067 - Kropáček, Zdenek: Vývoj výroby, obchodu a prumyslu v Bubenci, inv.c. 68 - Mattauch, Václav: Tiskari tapet Praha, inv.c. 133 - Mrklasová, Otilie: Papírna „Císarský mlýn“ v Bubenci a inv.c.134 - Mrklasová, Otilie: Prehled dejin papírenského prumyslu v Cechách a piettovského podnikání, z nichž poslední dve byly rovněž cenným zdrojem pro kapitolu o počátcích papírenské výroby v Císarském mlýne. Za jejich poskytnutí dekuji paní PhDr. Milade Sekyrkové.

Velmi významné informace o konkrétních stavbách industriální zóny v Bubenci jsem nacerpala z databáze Centra prumyslového dedictví pri Českém vysokém ucení technickém v Praze (<http://vcpd.cvut.cz/>), která systematicky a do hloubky mapuje jednotlivé památky prumyslového dedictví v České republice.

Literaturu k tématu je možné rozdelit do nekolika skupin.

Jednak jsou to práce týkající se lokálních dejin Bubence, z nichž nejvíce vyniká svou všestranností a zevrubností dílo Františka Vacka Dejiny Bubence, Dejvic, Šárky a okolí, spolu s pracemi kunsthistorického zamerení, z nichž jsem cerpala informace o rudolfinské minulosti Císarského mlýna a nedávno vydanými pracemi týkajícími se industriálních památek a prostredí.

Krome vynikajících syntetických del našich historiku 19. a 20. stol. jsem cerpala konkrétnější informace k průmyslovým dějinám především z publikací nakladatelství Libri v cele s Technickými památkami v Cechách, na Morave a ve Slezsku.

Pro pochopení vývoje podnikání v 19. a 20. století pro mne byly důležité různé dobové publikace o stavu průmyslu jako Slokarova Geschichte der österreichischen Industrie a několik dalších.

Konkrétní i obecné informace o papírenské výrobě v českých zemích jsem cerpala především z neprekonaných prací Františka Zumana, první cenné informace o Císařském mlýne jako papírne mi poskytla kniha Petra Novotného O papírnách ztracených i těch znovu nalezených. Detailum moderní papírenské produkce a díky tomu i podnikatelským rozhodnutím Raimunda Kubika mi umožnila porozumět vycerpávající publikace Josefa Šatopleta Technologie papíru.

1.3 Soudobý hospodářský vývoj

Období, na něž se soustředí náš zájem o Císařský mlýn jako průmyslový podnik, první strojní papírnu u nás, začíná uprostřed první poloviny 19. stol., tedy v období, kdy se český průmysl nacházel ve fázi přechodu od tradiční remeslné a manufakturní výroby k tovární, uprostřed první vlny industrializace a modernizace našeho území, probíhající od konce 18. stol. až do 70. let 19. stol., uprostřed průmyslové revoluce, která kromě zásadních aspektů technicko-technologických zahrnuje rovněž významné prvky a procesy ekonomické a sociální, související mj. s utvářením vnitřního trhu a podnikatelských skupin.¹

Rakouské státní orgány v podstatě podporovaly rozvoj průmyslové tovární výroby, protože si uvedomovaly, jak významným je zdrojem daní, a tak v hospodářské oblasti, na rozdíl od politiky, doházelo k uvolňování nejruznějších omezujících předpisů, jakkoli byla tovární výroba do jisté míry přece jen „podezřelým odvětvím,“ protože jak podnikatelé tak dělníci se vymykali tradičním stavovským strukturám, navíc dělnictvo bylo pokládáno za živelně potenciálně radikální a proto i průmyslové celky považovány za zdroj politického neklidu. Postupně se nicméně pozdě feudální společenská struktura i způsoby výroby nutně rozpadají a postupně přecházejí k tovární strojové výrobě, jejíž význam se zvyšoval. Zřetelně se začala rýsovat její centra, kromě středisek textilního průmyslu na Liberecku a Brněnsku se, stejně jako v okolí Vídně, rychle rozvíjely i průmyslové aglomerace na pražských předměstích (Smíchov, Karlín, Holešovice, Libeň atd.)

Prevažujícím zdrojem energie byla po celou první polovinu 19. stol. vodní kola, žentoury, či lidská síla, mechanické konstrukce vodních kol prožívaly svůj technický vrchol. Parní síla se prosazovala pomalu a první parní stroje svým výkonem zaostávaly za výkonem vodních kol, jež měla navíc mnohem nižší pořizovací náklady. Pro papírnu tedy byla vhodná poloha na vodním toku dostatečné síly nezbytná nejen z hlediska technologické podstaty výroby papíru, ale i kvůli pohonu stroju, jichž přibývalo. Pracovní stroje byly dováženy převážně z ciziny, především, z Velké Británie, Dánska, Holandska či německých států. Vznikaly pokusy o zakládání strojírenských dílen

---

¹ JAKUBEC, Ivan, JINDRA, Zdeněk. Dějiny hospodářství českých zemí : od počátku industrializace do konce habsburské monarchie. Praha : Karolinum, 2006. s.207

narážející v počátcích jednak na malou poptávku po strojích, jednak na technickou zastaralost železáren. Jakkoli během 19. stol. modernizace dalece pokročila, a stroje například pro cukrovarnictví se začaly vyrábět i u nás, některé speciální vybavení konkrétně pro papírenský průmysl bylo nutné dovážet ještě po 1. světové válce.²

Rychlý rozvoj industrializace znamenala 30. a 40. léta, která přinesla především parní sílu jako univerzální pohon průmyslu, dále se začaly objevovat nové pracovní stroje, vyráběné už převážně ze železa. Během první poloviny 19. stol. byly v českých zemích vybudovány základy průmyslové tovární výroby, která se začala prudce rozvíjet v následujícím období mezi rokem 1848 a první světovou válkou.³

V jeho počátku, do sedmdesátých let 19. stol., proběhlo dovršení první fáze průmyslové revoluce a rozvoj většiny oblastí kapitalistického podnikání. Po ztrátě průmyslové Lombardie (1859) a Benátska (1866) se těžiště průmyslové výroby v habsburské monarchii se přenáší do českých zemí, kde vzniká 64% její průmyslové produkce. Je to etapa tzv. zakladatelské horečky, gründerství, zejm. na prelomu 60. a 70. let, v praxi se uplatnily soustředěné a početné kapitálové investice. Na počátku 60. let proběhla dílčí krize ve strojírenství a bavlnářství – to v důsledku občanské války ve Spojených státech vývoj neprobíhal v jednotlivých odvětvích souměrně.⁴

Další úsek vývoje začal rokem 1873, v němž krátce po sobě následovaly dvě rozporné události: 1. května byla otevřena světová výstava ve Vídni, nikoli jako obvykle v Paříži či Londýně, na níž Rakousko prezentovalo technické a výrobní novinky svého kapitalistického podnikání. Už za několik dní na to však panikou na vídeňské burze začal ohromný pokles akcií takřka všech průmyslových podniků a bank, do podzimu 1873 se krize přenesla do Německa i USA. Krize z nadvýroby byla dovršením první fáze průmyslové revoluce i dotvořením nových kapitalistických výrobních vztahů. Silně zasáhla železářskou výrobu, těžbu a textilnictví průmyslová výroba stagnovala, v důsledku potíží s odbytím klesaly ceny, ale spotřebu nebylo možno rozšířit.

Před koncem 19. století vstoupilo rakousko-uherské hospodářství do stadia oživení a udrželo se v něm až do 1. světové války, zejména na základě rustu bankovního kapitálu, který umožňoval větší míru investic, nárůst objemu výroby a vnitřního i zahraničního obchodu. Velký význam pro ekonomiku měl i nástup druhé fáze

---

² LNENICKOVÁ, Jitka. České země v době předbreznové. 1. vyd. Praha : Libri, 1999. s. 175-182
HORSKÁ-VRBOVÁ, Pavla. Český průmysl a tzv. druhá průmyslová revoluce. Praha : Nakladatelství
Československé akademie věd, 1965. s.41

³ LNENICKOVÁ s.183, 190

⁴ EFMERTOVÁ, Marcela. České země v letech 1848-1918 /. Praha : Libri, 1998. s.145-146

prumyslové revoluce, která přinesla především kvantitativní změny v průmyslové výrobě i zemědělství, zejména intenzifikaci, mechanizaci a automatizaci s využitím montážních linek, racionalizaci pracovních procesů, další specializaci v tradičních technických oborech, jako zejména strojírenství, využití nových technologií a umělých materiálů a uplatňování nových zdrojů energie. Prevahou parních strojů začínají pronikat další druhy motorů, jako například parní turbíny, spalovací motory či elektromotory, velmi efektivní dynamy, jichž bylo možno použít jako motorů i zdrojů elektrického proudu a tak urychlovaly a nově organizovaly výrobu, zejména strojírenskou.

Podstatou tohoto období nebylo pouhé hromadění dostatečného kapitálu, ale spíše maximálně efektivní využití stávajících prostředků, jež se postupně koncentrovaly v stále více se uzavírajících kruzích zainteresovaných. Proces ekonomické koncentrace se odehrával dlouhodobě ve čtyřech rovinách – soustředění výroby ve velkopodnicích a koncernech, spojování podniků v kartely a profesní dohody, jež přispívaly k regulaci tržních vztahů, zejména k dohodám a cenám, odbytu či výměně patentů, čímž snižovaly podnikatelské riziko, přijetí státních protekcionistických opatření umožňujících velkopodnikům a kartelům ovládnout domácí trh i expanzi, a konečně nadnárodní integrační plány s cílem zformovat vůči konkurenci co možná velký společný trh – tzv. stredoevropské plány koncipované od 80. let a povýšené v letech 1914 – 1918 na jeden z válečných cílů ústředních mocností.⁵

Po skončení první světové války se však situace vyvinula zcela odlišně. Zásadní změnou, která nastala se vznikem nového státu pro český průmysl, bylo, že se jeho velká část změnila v exportní odvětví. Průmyslové podniky, jichž se z bývalé monarchie ocitl na území Československa 60 – 70%, ztratily rozsáhlý vnitřní trh a chybely jim potřebné prostředky na modernizaci, aby se mohly etablovat na trhu mezinárodním. Mnohé také musely resignovat na rozsáhlé pohledávky za dříve lukrativní dodávky rakouskému státu a jeho vojenským orgánům, náročná byla samotná transformace válečné produkce v normální mírový provoz, kterou navíc komplikoval nedostatek nutných surovin jako železná ruda, ropa, papírenského průmyslu se nejvíce dotýkala obtíž dovozu síry, dále také vlny a bavlny, pro jejichž obstarání scházely v republice devizy.

V těsně poválečných letech se situace řešila státně řízeným hospodářstvím, kdy státní instituce prostřednictvím jednotlivých oborových ústředí přidělovaly

---

⁵ Tamtéž, s.158-161

JAKUBEC, Ivan – JINDRA. s.172-173

jednotlivým podnikům suroviny a výrobky distribuovaly po území Československa, což bylo východisko objektivně nezbytné, avšak podvazovalo aktivitu průmyslových podnikatelů, jimž v tomto období příliš nepomáhaly ani domácí peněžní instituce.⁶

První polovina 20. let však přinesla postupnou liberalizaci, kromě dílčího otresu v podobě deflační krize 1922–23 a krátké recese r. 1926 však československý průmysl nastoupil konjunkturu, během níž však neustaly potíže některých oborů. Tuto fázi ukončila velká hospodářská krize, která se u nás plně projevila koncem roku 1930 a měla zvláště devastací dopad na československý průmysl i živnost, zejména zasáhla průmysl spotřebních předmětů orientovaný na vývoz. Na druhé straně však krize přispěla k restrukturalizaci i zefektivnění průmyslu a odbourala některá neproduktivní odvětví. Především obory s velkou koncentrací výroby prováděly kartelizaci, která kvůli zvyšování cen narážela na odpor veřejnosti, stát, který v důsledku krize začal do hospodářství více zasahovat, ji však v podstatě podpořil.

Nové oživení průmyslu se dostavilo kolem poloviny 30. let, nebylo však všeobecné a ne zcela přirozené, protože řada oborů těžila z rozšířené zbrojní výroby. Po mnichovských událostech dochází ke zlomu, rozpadají se jak fungující průmyslové oblasti tak stávající trh, rozložila se územní i ekonomická integrita Československa.⁷

Důsledky zániku pohraničních území byly katastrofální pro všechny oblasti ekonomického života, mimořádně těžce postihly dopravu, jejíž struktura byla roztržena, velké změny nastaly v zemědělství a především průmyslu, kde ztráty představovaly asi 40 %, nejcitelněji byl zasazen těžký průmysl jak ztrátou uhelných revírů a elektráren tak chemických továren na severu území. Některá odvětví ztratila třetinu, jiná i tři čtvrtiny své kapacity, papírenský průmysl 50 %. Znamenalo to dramatický zásah do sféry odbytu, snížená produkční schopnost téměř ve všech odvětvích průmyslové výroby způsobila nesoběstačnost státu v některých oblastech, promítla se i do zahraničního obchodu, ztraceny byly důležité exportní podniky, obchod se z tradičních cílů v západní Evropě reorientovával na německé trhy, expandoval německý kapitál; prudce vzrostla nezamestnanost přílivem uprchlíků z odstoupených území. Stát měl výrazně oslabené zahraničně-politické postavení, byl hospodářsky

---

⁶ LACINA, Vlastislav – PÁTEK, Jaroslav. Dejiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti. : Období první Československé republiky a německé okupace 1918-1945 . Praha : Karolinum, 1995 s.71-72

⁷ Tamtéž s.73, 189

fakticky nesamostatný, což muselo vést k likvidaci parlamentní demokracie a v konečném důsledku k rozkladu státu.⁸

Po 15. březnu 1939 započal proces nastolování kompatibility ekonomického systému českých zemí s říšskoněmeckou praxí. Bylo zavedeno v podstatě totožné vázané hospodářství, do určených organizací se museli povinně zařadit podnikatelé všech odvětví a ty pak usmernovaly průmysl, dopravu i zemědělství radou příkazu a zákazu, pod státní kontrolou se ocitl zahraniční obchod, mezinárodní bankovní styk, stanovovaly nucené dodávky v zemědělství, řídily cenovou a mzdovou politiku, organizovaly distribuci pracovních sil a zavedly přídelový systém v zásobování. Ovládnutím vyspělého báňského, hutního, strojírenského a chemického průmyslu a militarizací, která se konečně týkala i všech ostatních odvětví, zvýšily německý válečný potenciál. Došlo k deformaci struktury průmyslové výroby, váha zbrojního průmyslu vzrůstala, zatímco ostatní obory stagnovaly nebo upadaly, těžký průmysl prožíval konjunkturu, otevíraly se nové závody a doly, většina podniků přešla na nový výrobní program a rozšířila svou kapacitu, avšak jejich značná část byla přemístěna na říšské území. Naopak obory, které se přímo nepodílely na dodávkách pro armádu, jako lehký nebo potravinářský průmysl, utrpěly značné škody v důsledku zastavení nebo silného omezení výroby. Podstata nacistického řízení hospodářství spočívala v kvalitativní proměně celého hospodářského mechanismu. Ekonomika českých zemí se měla stát integrální součástí ekonomiky říšské.

Nacistické direktivní praktiky řízení ekonomiky bezděky vytvořily příznivé prostředí pro znárodnovací proces v poválečném období a pro přechod k centrálně řízené ekonomice direktivního charakteru.⁹

---

⁸ Tamtéž s.192-194

⁹ Tamtéž s.199-202, 217

2. Vývoj papírenství

2.1 Rucní výroba papíru

Princip¹⁰ výroby papíru byl objeven na prahu druhého století našeho letopočtu v Číně, kdy r.105 úředník Tsai Lun oznámil císaři objev nové technologie: spocívala v rozvolnění svazku rostlin, které se pak zbavily hrubých příměsí. Dalším rozvolněním mechanickým a pomocí alkalických látek se uvolňují jednotlivá vlákna a vzniká suspenze, která se nalévá na jemnou rohož, na níž se usadí zplstěná vlákna; po vyschnutí je list papíru snat a doklizen.

Znalost metody byla v Číně dlouho strežena, avšak v 7. století se dostala přes Koreu do Japonska, kde byla přivedena k dokonalosti v papírech washi, které se nezmeneným způsobem vyrábějí dodnes; v 8. stol. se s čínskými zajatci dostala do arabské oblasti, kde se výroba přizpůsobila zdejší odlišné surovinové základně – papír se vyráběl z vláken lnu a konopí – tento materiál se získával především z hadru a provazu. Toto byla technologie, jež se v 11. stol. přes Araby ovládané jižní Španělsko dostává do Evropy, a již se zde papír vyráběl po nekolik příštích staletí.

Ve 12. stol. papír proniká do jižní Evropy, především Itálie, kde ve 14. a 15. stol. papírenství projde velkým rozvojem. Do severní Evropy se odtud papír nejprve vyváží, avšak v 15. stol. začíná i rychlý rozvoj vlastní papírenské výroby (v Německu je do konce 15. stol. 60 papíren), související s vynálezem knihtisku, který poptávku po papíru výrazně zvýšil. Šestnácté století je pak dobou rozmachu papírenství ve všech evropských státech. Z Čech existuje nepotvrzená zpráva z r. 1370 o zřízení papírny v Chebu, první bezpečně doložená je teprve papírna na Zbraslavi založená r. 1499.

Způsob výroby papíru, který se ustálil ve středověku, je metodou užívanou pro rucní papír dodnes. Základní surovinou byly lnené hadry, které sbírali, resp. vykupovali a dále prodávali hadrníci a šlo tak vlastně o organizovanou recyklaci a přeměnu jedné suroviny v jinou, zcela odlišnou a velmi podstatnou, pro jejíž výrobu se hadry staly strategickým artiklem chráněným i panovnickými výnosy před vývozem.

---

¹⁰ DUROVIC, Michal a kol. Restaurování a konzervování archiválií a knih. 1. vyd. Praha - Litomyšl : Paseka, 2002. s.33-37
ZUMAN, František. Knížka o papíru. Praha : Společnost přátel starožitností, 1947, s.27-29

Když se hadry dostaly do papírny, byly nejprve roztrženy, vycištěny a pro usnadnění dalšího zpracování rozstrhávány na menší kusy. Uvolnění vláken bylo dosaženo fermentací ve vyhřívacích jamách či kádích, kde se v něm pokračovalo i mechanicky pomocí kamenných či drevených palic. Vylepšení přinesla ve 13. stol. stoupa, do níž dopadal tlouk, připevnený na rameno pohánené vodním kolem. Stoupou protékala voda, která tvořila suspenzi s uvolňovanými vlákny. Tato část výrobního procesu byla nejpomalejší ze všech činností, trvala několik dní. Přelomovou událostí byl na konci 17. stol. holandský vynález, podle země svého původu též nazvaný holendr. Byl to mlecí stroj na hadrovinu, který podstatně uspíšil její rozvláknění nahradiv roztloukání rychlým rozřezáváním hadru. Holanďané se zprvu sice snažili aby se povědomost o principu stroje nerozšířila, avšak holendr si přesto našel cestu i do dalších zemí, nejprve patrně do Německa, kde se v dalších desetiletích zvolna šířil. Na počátku 18. století vstoupil také do českých zemí, první byl r. 1710 v Benešově nad Ploučnicí, dále se šířil hlavně v 2. polovině 18. stol. Důležitým faktorem pro výrobu papíru tímto způsobem je dostatek čisté vody – v Holandsku byla proto konstruována složitá čistící zařízení, v českých zemích, kde byl dostatek čisté pramenité vody stavěla se jen čerpadla nebo potrubí pro přivedení vody z pramene od papírny vzdálenějšího.¹¹ Pro papírnictví klíčový vynález holendr sestává z podlouhlé vany rozdělené střední příčkou na kanál pro oběh vody a kanál, v němž se nachází mlecí mechanismus – válec opatřený noži pohybující se v sedle, do něhož jsou zapuštěny protinože. Vzdálenost mezi noži rotoru a statoru upravuje vyvažovací zařízení, rozstrikování papíroviny brání kryt nad rotorem.

Takto připravená hadrovina byla v redicí kádi doplněna vodou, aby mohla postoupit do další fáze zpracování – za míchání případně ohrívání je nabírána na papírenské síto; tato původně bambusová síta byla ve 13. stol. nahrazena drátěnými formami – silnější drátky tvořily osnovu hustě propletenou jako útkem drátky jemnějšími, k této struktuře byl přiletován znak vytvořený z drátu, filigrán, který po svém obvodu zeslaboval papír, takže byl pak na prusvitu patrný jeho tvar. Prusvitka je identifikačním znakem papírny umožňujícím určit, v které papírně byl papír vyroben. Formy si dělali papírníci sami nebo je vyráběli formáři putující mezi papírnami.

Čerpac nabírá papírovinu ponořením síta s rámem, které brání odtečení papíroviny, do suspenze v kádi, voda sítem odteče a papírový plsteneček se na něm usadí. Pak se list

---

¹¹ ZUMAN, František. Výrobní technika papíru a její vývoj. Praha : Archiv pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce, 1937, s.28-36

vyklopí na textilní rohož, na nej se prikládá další rohož, na kterou druhý cerpac vzápětí vyklápí další list papíru. Listy proložené rohožemi (sloupec obvykle 181 archu mezi 182 plstemi, v některých zemích 125 mezi 126, zvaný černý pušt) se dávají do papírenského lisu, který tlakem zbaví papír další vody, po vynetí z lisu a odstranění plsti vzniká bílý pušt, který je znovu lisován. Papír se stává manipulovatelným a dosouší se na vzduchu, obvykle na pudách.

Papír je však v tomto stadiu zatím nasákavý, nebylo by možno na něj psát, rozpíjel by se na něm inkoust. Tyto vlastnosti se překonávaly klížením – kožním kličem, který se v každé papírne varil z odpadku kožek a ovčích nožic. V tomto období se klíží povrchově: papír byl ponoren do kličové vody a znovu vysušen. Papíry se také natíraly roztokem kamence, aby bylo dosaženo lepšího prolnutí jeho vláken a lepšího schnutí kliču. Surovinu na klíž si papírny opatrovaly na základe zvláštního privilegia, stejně jako hadry.

Po dalším sušení a lisování bylo třeba dosáhnout hladkého povrchu, ve středověku se tak delo kamennými či kovovými hladítky (zejména u silnějších papíru), později palicí poháněnou vodní silou. Hlazení palicí urychlovalo práci, proto vyvolávalo odpor u delnictva a proti papírníkum, kteří je užívali (Stampfer) stáli ti, kteří hladili rucne (Gläter) a pokládali je za necestné. Tento stav trval do první pol. 18. stol, kdy bylo generálním remeslnickým patentem z r. 1731 toto rozlišování zakázáno. V 19. stol. pak bylo vynalezeno lisování mezi dvěma kovovými válci.

Techto postupu se užívalo ve středověku a postupně bylo dosaženo dílcího pokroku některými technologickými zlepšeními, avšak již s vynálezem knihtisku individuální a posléze manufakturní výroba naprosto nestacila uspokojit rapidně zvýšenou poptávku po papíru a zásadní byl nedostatek základní suroviny – hadry nikterak nemohly pokrýt požadavky výroby.

2.2 Zásadní objevy v chemii

Surovina¹² se stává predmetem boje mezi papírními i státy s papírnickým průmyslem. Pokusy řešit surovinový problém se soustavně objevují již od poloviny 18. stol., avšak experimenty se slámou, rasami, pilinami, vlákny semen a dalšími rostlinnými pletivy (napr. pražský tiskár a papírník Schönfeld nakoupil přes pětadvacet tisíc morušových stromů ve snaze zmírnit nedostatek hadru morušovým lýkem) měly jen částečný úspěch. V centru pozornosti bylo přece jen dřevo; Kellerův vynález mechanicky získané celulózy r. 1844 znamenal obrát, avšak její vlákna byla příliš křehká a krátká, aby se sama dokázala zplstít, byla tedy využívána alespoň jako příměs hadroviny pro výrobu méně kvalitních papíru.

Teprve pokrok chemie na počátku 19. stol. přinesl možnost vyrábět celulózu chemicky a tak odstranit vady, které do hmoty vnášejí rozpustné složky dřeva – lignin a hemicelulóza, a tak získat nerozpustnou celulózu, která je základní složkou vláknité struktury papíru. Ve lnu a bavlně je jí mezi 80 a 90 procenty, v borovém dřevě kolem 60 procent – ostatní složky je možno odstranit rozpouštědly – nejprve to byl v 50. letech 19. století natron. Roku 1866 přichází objev – vysoký rozpouštěcí účinek kyseliny siričité a jejích solí, který umožní širokou průmyslovou produkci počínající rokem 1874. V roce 1881 se dostává i k nám. Takto vyráběná bunicina se snadno bělí a používala se proto k výrobě psacích a tiskových papíru. Další objev následoval r. 1879, obohacení natronu o sulfid sodný, který usnadňuje delignifikaci a nenarušuje vlákna, umožňuje zpracování jehlicnanu i listnácu, vlákna mají velkou pevnost a bunicina se proto užívá především nebelená k výrobě baličích a jiných pevnějších papíru.

Pro proces bělení byl významný Scheleho objev rozpracovaný Bertholtem – bělení chlorem (1785), které v Anglii r. 1789 nahradil Thompson chlorovým vápnem, jež se prosadilo proti chlorovým parám či oxidované kyselině solné, proti nimž byly námitky z hlediska zdravotního.¹³

---

¹² DUROVIC s.36-38; ZUMAN: Knížka o papíru, s.30-31

¹³ ZUMAN: Výrobní technika, s.68

V oblasti klížení je podstatnou technologickou změnou vynález Illiguv (1807) – nahrazení kožního klišu pryskyricným, který se vmíchá přímo do vlákenné suspenze (tzv. klížení ve hmote).¹⁴

---

¹⁴ Technické památky v Cechách, na Moravě a ve Slezsku. ed. Hlušicková, Hana. 1. vyd. Praha : Libri, 2001, sv.1, s. 188
DUROVIC: Restaurování a konzervování, s.38

2.3 Vynález stroje na nekonečný papír

Vynález holendru sice urychlil nejzdlouhavejší proces výroby, rozvláknování, avšak rucní cerpání nadále představovalo značné omezení, které bylo překonáno až vynálezem papírenského stroje, tak receného „stroje na nekonečný papír,“ protože odstranil pracnou a zdlouhavou výrobu jednotlivých archu vytvářeje souvislý, rychle se odvíjející pás papíru. Bryan-Donkin, Dunkin, system Donking – všemi temito jmény byl v českém papírenském prostředí mínen stroj anglického inženýra Bryana Donkina, celosvetove známý Foudrinier, v pramenech z 19. století však známejší pod jménem Donkinovy firmy, stroj umožňující neprerušenu, zmechanizovanou a v neposlední rade též velmi zrychlenou výrobu papíru od nabrání papíroviny po vznik listu papíru tak, že „na kapesníku hozeném do rezacího stroje na hadry možno témer za hodinu již psáti dopis.“¹⁵

Donkin nebyl puvodním vynálezcem papírenského stroje, avšak ze všech, kdo stáli u jeho zrodu se nejdéle zabýval jeho vývojem, a dovedl jej do podoby, v jaké se užívá prakticky stále.

V dobe války s Napoleonem pocitovala Anglie nedostatek pracovní síly – a to rovněž při výrobě papíru, když práve poptávka po nem rostla. Válka však také prinesla do Anglie řešení. Francouz Nicholas Louis Robert, který jako první přišel s myšlenkou mechanické výroby nekonečného papíru r. 1799, získal patnáctiletý patent, který však záhy nato spolu s modelem stroje prodal svému zaměstnavateli Legeru Didotovi, majiteli papírny v Essones poblíž Paříže. Ani on nenacházel v neklidné situaci ve Francii vhodné podmínky pro práci na nem a požádal svého švagra, Anglicana Johna Gambla, který práve jako delegát anglické vlády v Paříži organizoval výmenu zajatcu, aby získal patent pro Anglii, což se mu podarilo v ríjnu r. 1801; Didot se k nemu mohl pripojit až pozdeji.

Pro práci na stroji bylo treba finanční podpory, kterou získali od hugenotských vystehovalcu, bratří Henryho a Sealyho Fourdrinierových, partneru londýnské velkoobchodní papírnické firmy Bloxham and Fourdrinier, za tretinový podíl na právu

---

¹⁵ ZUMAN: Výrobní technika, s.69, cituje zde zážitek současníka popsany v článku Die Papiermanufakturen v Encyklopädische Zeitschrift des Gewerbewesens V., 1845, s.586

k patentu. Po uklidnění situace s uzavřením míru v Amiensu r. 1802 byly do Anglie přivezeny Robertovy nákresy i funkční model stroje.¹⁶

Na jejich rozpracování angažovali Johna Halla, avšak práce postupovaly nejprve poměrně pomalu. Potom se však Fourdrinierové dohodli s Hallovým spolupracovníkem, kdysi ucedníkem a posléze švagrem, Bryanem Donkinem, který převzal práci na stroji (založil podnik, který se posléze stal Bryan Donkin Company, fungující úspěšně ještě v 21. století) a v letech 1803 – 1805 byly v papírne Frogmore Mill v Hertfordshiru, kterou Fourdrinierové najali a pak i v blízké papírne Two Waters Mill instalovány nejprve vůbec první a pak další, podstatně vylepšené Donkinovy stroje. Do roku 1810 jich v různých papírnách instaloval dalších osmnáct (v průběhu života pak téměř dvě stě). Behem let princip stroje mnohokrát zdokonalil, např. o ždímací lis, latový naviják hotového papíru, příčné otrásání síta a mechanický pohon s remenovými převody pro jednotlivé hnací části stroje. Roku 1808 postavil pro papírnu v St. Neots první papírenský stroj schopný nepřetržitého provozu, jenž byl poháněn vodní silou. Na dlouhou dobu zůstal jediným výrobcem papírenských strojů.¹⁷

Bratři Fourdrinierové, ac dokázali, že strojní výroba papíru je mnohem méně nákladná než rucní (čtyřikrát levnější a čtyřiapulkrát méně náročná na pracovní sílu), byli nicméně přemoženi počátečními nákladnými investicemi a v r. 1810 byli nuceni vyhlásit bankrot. Alespoň cestného ohodnocení své práce došli roku 1837 kdy zvláštní výbor britského parlamentu ocenil jejich zásluhy o papírenský průmysl. Technicky byl papírenský stroj nesporným úspěchem, který se rychle šířil Británií i celým světem.¹⁸

Pokrok v papírenské výrobě před polovinou 19. stol. neustává a projevuje se hlavně ve strojním vybavení papíren, jedná se o zařízení využívající parní stroje, např. r.1820 Crompton zavádí sušení vlhkého papíru pomocí válce vyhřívaného parou.¹⁹ K nám se papírenské stroje dostávají dosti pozdě (první pohonný parní stroj je v brněnské továrně na sukno r.1816) – v papírenství pak jsou v roce 1841 v Čechách jen dva.²⁰ Páry se

---

¹⁶ ZUMAN: Výrobní technika, s.69

<http://www.thepapertrail.org.uk> – stránky provozované stále fungující papírnou ve Frogmore Mill, kde byl instalován první Donkinův stroj.

¹⁷ Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, sv. 1., s.188

¹⁸ WALKER Jr., William. *Memoirs of the Distinguished Men of Science of Great Britain Living in the Years 1807-8*. London: W. Walker & Son, 1862, s. 75-77; <http://www.thepapertrail.org.uk>

¹⁹ Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, sv. 1., s.188

²⁰ SLOKAR, Johann. *Geschichte der österreichischen Industrie und ihrer Förderung unter Kaiser Franz I. : Mit besonderer Berücksichtigung der Großindustrie und unter Benützung archivalischer Quellen*. Wien : F. Tempsky, 1914, s.180

využívalo dále k vyvarování hadru, ohřívání cejku v kádích a také jako pohonu holendru.²¹

---

²¹ ZUMAN: Výrobní technika, s.73

2.4 Papírenství jako průmysl

2.4.1 Šíření strojního papíru ve střední Evropě a českých zemích

Poptávka po papíru ve druhé čtvrtině 19. dále století roste, avšak nahrazování rucního nabírání papíroviny na síta plynulou výrobou pomocí papírenského stroje, tato proměna papírenského průmyslu ve velkovýrobnu, se děje v Rakouských zemích jen pozvolna.²²

Zatímco v Anglii i Francii probíhal další vývoj papírenského stroje během prvních dvou dekád 19. stol., v Německu přišel s myšlenkou výroby nekonečného papíru Adolf Keferstein, desetileté privilegium na strojní papír získali majitel papírny ve Franzensthalu von Peschier a jeho reditel Sterz. V Rakousku jako první (v letech 1780 – 1784) experimentoval s mechanickou výrobou papíru Jan Jirí Pachner, který již r. 1750 zřídil papírnu v Krumlově a po něm ji vedl jeho pokračovatel Jan Josef Pachner.²³

První strojní papírnu v monarchii byla pravděpodobně (vzhledem k nejasnostem ohledně započatí strojní výroby v Císařském mlýně – viz dále) papírna založená r. 1828 v Řijeci.²⁴ Rozhodně byla nejdůležitější papírnu jižních zemí habsburské monarchie a největším strojním podnikem v monarchii. Její zakladatelé, Angličané Christian Meynier a N. Crafton Smith zde postavili čtrnáct nových budov a papírnu vybavili nejnovějšími stroji z Francie a Anglie, r. 1835 měla také parní stroj o 18 konských silách a zaměstnávala 140 lidí. Vyráběla všechny druhy papíru a tapet a hodně exportovala do východního Středomoří. Roku 1845 zaměstnávala 170 lidí a produkovala papír v hodnotě 225.000 zlatých. Na vídeňské výstavě r. 1835 jí připadla stříbrná medaile, r. 1845 pak zlatá.²⁵

V case pak zřejmě následovala papírna bubenecká. První doklad o strojní výrobě papíru v Císařském mlýně je žádost o povolení výroby z počátku roku 1831,²⁶ v níž je však zájem zatím deklarován.

Rakouskými zeměmi postupuje modernizace výroby zvolna, velké papírny stály v Štýrském Hradci u Leykama Erbena (1836), v Tyrolsku a Vorarlbersku bylo r. 1841

---

²² SLOKAR s.440; JAKUBEC - JINDRA, s.206

²³ SLOKAR, s.430, ZUMAN, František. Výrobní technika s. 69-70

²⁴ ZUMAN: Výrobní technika dovozuje, že přesné poradí vzniku papíren nelze určit, protože není vždy známo, jaký stroj byl postaven, sám pokládá za nejpravděpodobnější Řijeku (Slokar ji označuje jako druhou)

²⁵ SLOKAR s.439

²⁶ Státní oblastní archiv Praha, fond Raimund Kubik, komanditní společnost, Inv.c. 05, 4.1.1831, Kart. 01-01

v 18 papírnách pet stroju, r.1837 vzniká papírna v Bludenci (Vorarlberg) a Imstu v Tyrolsku. V následujících letech se stroje šíří – 1838 Hostinné u brí. Kieslingu, továrna ve Vraném u Zbraslavi a továrna v Dlouhé Louce u Olomouce, 1839 v Klein-Neusiedel, 1840 u Jordana a Barbera u Decína, dále továrny v Ebenfurtu a Eggendorfu u Leidsdorfa & Co.

Vzhledem k tomu, že Donkin přišel se svým již zcela funkčním strojem už r. 1803 a vynález se pak rychle šířil v západní Evropě, lze obecně lze shmout, že strojná výroba k nám vstupuje dosti pozdě a dosti pomalu se šíří, patrně pro nemalé počáteční náklady, takže většina stávajících malých papíren, ac i do nich pronikají některé nové technologické objevy a projevují se dílčí zlepšení, si nemůže dovolit radikální proměnu ve strojnou továrnu.²⁷ Vlastní porízení papírenského stroje znamenalo bezpodmínečně jeho opatření z ciziny. Přestože se postupně začíná rozvíjet strojná průmysl, některé papírenské stroje se dovážejí ze zahraničí ještě po 1. světové válce na rozdíl napr. od vybavení pro cukrovarnictví.²⁸ V papírenském průmyslu se tak málokdy jedná o plynulý vývoj mezi dvěma stadii – malé papírny prostě zanikají a místo nich vznikají průmyslové podniky nové generace, kde jsou jednoduché vodní stoupy na drcení hadru nahrazeny holendry, pohonem ve srovnání s předchozí dobou gigantických stroju je vodní kolo, vodní turbíny a parní stroj, závislý už jen na dodávce vhodného paliva, ale nikoli napr. na nízkém stavu vody.²⁹

Na úpadek drobných papíren v českých zemích, kde bylo papírenství jedním z nejdůležitějších výrobních odvětví, v druhé čtvrtině 19. stol. působily i další vlivy. Vznik německého celního spolku uzavřel cestu do Saska, Pruska a Bavorska, kam jindy směřovaly významné exporty, papírny hledaly odbyt ve vnitrozemí, čímž vzrůstala konkurence, klesly ceny a výroba se stávala ztrátovou. A samotný vzestup velkovýroby papíru, třebaže pomalejší než jinde v Evropě, znamenal systémovou změnu, jíž drobné papírny nemohly celit, nemohouce si zřídit sklady jako velcí fabrikanti; závisely na prodeji v drobném v jednotlivých obchodech a trpely stále každým větším importem a každým nahromaděním, kdežto tovární sklady mohly držet tytéž ceny téměř stále. Ve 40. letech bylo v Cechách kolem stovky papíren, převážně drobných a jejich postavení nebylo až na výjimky nijak vynikající.³⁰

---

²⁷ ZUMAN: Výrobní technika, s 72

²⁸ HORSKÁ-VRBOVÁ, Pavla. s.41

²⁹ JAKUBEC – JINDRA s.206

³⁰ Libussa. Jahrbuch für 1843, ed. Klar, Paul Alfons, Praha 1843, s.336

Ctyřicátá léta jsou také dobou, kdy naplno propuká šíření papírenských stroju a jim patří zásluha o takový nárůst výroby papíru, že toto průmyslové odvětví, které na začátku století nebylo schopné ani zdaleka pokrýt domácí spotřebu, produkuje nyní daleko více než činí tato spotřeba a velké množství exportuje. Tento vývoj nebyl ještě po dlouhou dobu uzavřen, neboť r.1841 byla převaha kádí (427) nad stroji (31) ještě značná. Přesto produkovaly strojní papírny již více než polovinu celkové výroby v Rakousku.³¹

V českých zemích byly vzhledem k rozsáhlému lesnímu bohatství velmi vhodné podmínky pro rozvoj jednak dřevovýroby, jednak papírenské výroby, která v 70. letech začíná používat místo hadru především celulózu ze dřeva, ve větší míře než dosud se také aplikovaly chemické postupy. Další příznivou okolností kromě dostatku způsobilého dělnictva bylo obyvatelstvo značné kulturní vyspelosti, jež vytvářelo dobré odbytiště papírových výrobků na domácím trhu. Papírny mohly užívat přirozené hnací síly k pohonu papírnických stroju, které byly po pražské Bubenci postaveny nejdříve v Horní Dlouhé Louce u Unicova a v průběhu 30. a 40. let zavedly tuto strojní výrobu i další papírny. Rozvoj velkých strojních papíren pokračoval až do 80. let. Koncem 19. století bylo v Čechách okolo sta papíren, brusíren a celulózek, na Moravě asi jen 20 papíren a ve Slezsku 9 papíren a 9 brusíren. Některé papírny se specializovaly na výrobu určitého sortimentu. Například v Olšanech se výroba zaměřila na jemný cigaretový, hedvábný a kopírovací papír. Težiště výroby papíru bylo v Čechách. V roce 1880 činila hodnota produkce českých zemí 10 800 800 zl., z toho v Čechách 9 326 700 zl. (86%) na Moravě a ve Slezsku jen 1 474 100 zl. (14%). Většina produkce byla určena na vývoz. Papír se v druhé polovině 19. stol. stal významným exportním artiklem rakousko-uherské monarchie. Mezi lety 1858 a 1900 se celkový vývoz papíru z monarchie více než ztricetinásobil, přičemž podstatné množství exportního zboží vyrábely české velkopodniky.³²

---

³¹ SLOKAR s.440

³² JAKUBEC – JINDRA s.221-222

BROUSEK, Karl M. Die Grossindustrie Böhmens 1848-1918. München : R. Oldenbourg, 1987. s.153
Úřední skupinový katalog c. 5. pro třídy výstavní: XX., XII., XVI., XIV., VIII., IX., XIX., XV. a XXI.: Papír a živnosti polygrafické, Klenotnictví, Zařízení a výzdoba bytu, Průmysl chemický, Hornictví a zpracování kovu, Průmysl kožarský a dřevářský, Potraviny a požívatiný : jubilej. výstava obvodu Obchodní a živnostenské komory v Praze roku 1908 V Praze : nákl. vl., 1908. s.4

2.4.2 Papírenství v českých zemích po první světové válce

V meziválečném³³ období se ještě rozšířila administrativa a stoupaly i potřeby polygrafie. Obojí absorbovalo nesmírné množství papíru. V Československu bylo r. 1928 117 papírenských firem v Cechách převážně v blízkosti pohraničních lesů, které pracovaly na 160 papírních strojích, 210 lepenkových, 72 varicích celulózy a 190 brusech. Spotřebovaly 1,7 mil. m³ dříví brusného a celulózového a 70.000 vozu uhlí.

Za první světové války trpěl celý papírenský průmysl habsburské monarchie potížemi jako, jako nedostatek pracovní síly, který se promítl v nedostatku dřeva, jež neměl kdo privážet a některých surovin, jako síry, jež se dovážela z Itálie, pryskyřice z dolnorakouských lesů, jejíž těžba byla omezena, vlny na papírenské plsti, kvalitnějších olejů apod. V důsledku toho výroba poklesla, zejm. po roce 1916. Po vzniku československé republiky se situace vlastně ještě zhoršila, protože trval nedostatek plstí, síry i pryskyřice a dále uhlí, stoupal sociální neklid, vážla doprava a především odbyt – velká část dosavadních odbytišť se stala celní cizinou a papírenský průmysl, jehož se v novém státě ocitlo z bývalé monarchie ca. 40%, se musel zaměřit na export tam, kam dosud dovážel v rámci soustátí, chtěl-li se udržet v dosavadním rozsahu. V mezinárodní soutěži byl handicapován jednak technicky, protože během válečných let zastaral, jednak kvůli nejasné obchodně-politické situaci. Odbyt a přenesení se přes počáteční obtíže umožnil jen poválečný hlad po zboží a pokles české koruny.

V první fázi se papírenský průmysl musel podrobit podmínkám vázaného hospodářství převzatého československou republikou, nařízením Národního výboru z 4. listopadu 1918 byla zřízena rozdelovna papíru, jejímž úkolem bylo disponovat se zásobami zabavené dřevoviny, papíru rotacího, tiskarského, kancelářského i sprádacího, upravovala výrobu a opatrovala průmyslu suroviny a pomocné látky. Zrušena byla teprve v květnu 1921. V jejím čele stanul přední papírenský odborník – Karel Robetín, pozdější předseda Hospodářského sdružení průmyslu papíru. Nejdůležitější věcí, před níž po převratu československý papírenský průmysl stál, bylo řešení vzájemného vztahu mezi ním a průmyslem rakouským, ostatně v zájmu obou států. Tak byla za souhlasu obou vlád dojednána mezi pražskou rozdelovnou a vídeňským Hospodářským svazem průmyslu papíru kompenzační úmluva, týkající se především vývozu uhlí z Československa do Rakouska a naopak dovozu surovin a pomocných látek z Rakouska, upravovala přídely výrobku mezi oběma státy. Mezi lety

---

³³ LACINA, Vlastislav – PÁTEK, s. 81-82

Hospodářské sdružení průmyslu papíru v Praze. Praha : [s.n.], 1928. s.23-46

1919 a 1920 byla ještě nakrátko obnovena, pak padla kvůli potížím s opatřením kompensacního uhlí, ale to už byly nejhorší potíže překonány. Jinak však byl vývoz i dovoz jednostranne regulován tzv. povolovacím režimem.

Ještě dlouho trvaly jednak překážky vývozu v podobě devizových předpisu, jednak potíže při opatrování surovin, pomocných látek a stroju, napr. v povolovacím řízení; zvláště ztížen byl dovoz síry, sirného kyzu a pryskyrice, obecně narážel na nedostatek nebo špatnou kvalitu. Nepravidelnostmi v železniční dopravě pak poválečné pomery zasáhly nejen výrobu ale i odbytu.

Mezi lety 1922 a 1924 postihla papírenský prumysl stejně jako všechna ostatní odvetví deflacní krize, což vedlo ke snižování cen i mezd (a tím ovšem k sociálnímu neklidu), zatímco výrobní náklady stoupaly, což ohrožovalo konkurenceschopnost na zahraničních trzích. Protože mzdy nebylo možno dále snižovat, musel papírenský prumysl venovat úsilí na snížení jiných položek režie. Postupným vybudováním systému obchodních tarifních smluv se nakonec dospelo ke snižování cen za zboží dovážené z ciziny a velkou úlevu znamenalo poskytování celních slev na dovoz stroju, které se v tuzemsku nevyrábějí. Papírenský prumysl hledel potíže vzniklé deflací vyrovnat zejména modernizací výrobního zařízení. Stát to podporoval poskytnutím danových výhod pro stavbu obytných budov a obnovení stroju.

Následný vzestup koruny znamenal pokles exportu i tuzemského odbytu. Deruta, která vznikla na trhu predchozím vytvorením přílišných skladových zásob, nyní vážne ohrožovala některé podniky. V nejtežší situaci se firmy sešly a vytvorily volnou dohodu o cenách, ne tedy pevnou cenovou konvenci, šlo o odstranení dezorientace a nervozity při prodeji, zpusobených náhlým poklesem poptávky. Tato dohoda se nejprve vztahovala jen na papíry grafické, pak rozšířena i na balicí a doplnena ujednáním s velkoobchodem.

Roku 1925 byla uzavřena zvláštní konvence, jež umožnila úpravu pomeru továren k velkoobchodu a byly sjednány společné platební a prodejní podmínky. Mela velkou cenu pro obe strany, protože prumysl i velkoobchod uchránila pred otresy. Otevřela se cesta k racionalizaci papírenské výroby, v níž, jak bylo dáno jejím historickým vývojem, téměř neexistovala specializace, a i tam, kde se o ni snažili, přibírali v dobách odbytové krize výrobu dalších druhu papíru. Jednotná prodejní organizace by umožnila všem továrnám rovnomernou zamestnanost a možnost specializovat se na ty druhy papíru, pro než jsou nejlépe zařízení. Pres specializaci vedla by cesta k pronikavému zhospodárení výroby.

Teprve r. 1926 se však sešli representanti velké části papíren, aby se usnesli na zřízení společné prodejní organizace a konečně 14. dubna 1927 byla ustavena „Prodejna spojených papíren spol. s r.o.“, jednatelem zvoleni reditel Karel Karásek a Karl Kubik. Témer současně došlo pod firmou „Sulfit“ k ustavení prodejny továren na celulózu (jednatelem K. Kubik a dr. Ralph Jordan). Již předtím existovalo „Nákupní a prodejní společenstvo výrobce lepenky a dřevoviny spol. s r.o.“ (Kartonia) a „Prodejní společnost továren na surovou lepenku, společnost s r.o.“ Prodejna spojených papíren a Sulfit se zabývaly jen prodejem v tuzemsku, ostatní dvě i vývozem. Všechny měly velmi pozitivní vliv na stabilizaci výroby, na obchod a vztahy průmyslem zpracovávajícím papír a přímo či nepřímo usnadňovaly export.

Tyto organizace se také staly východiskem mezinárodních dohod, jako byla dohoda mezi německým a československým průmyslem celulózy nebo úmluva mezi továrnami jednostranně hladkých celulóзовých papírů v CSR, Rakousku a SHS o rozdělení stredoevropského trhu. Největší výrobní roztržtenost panovala v papírnách, racionalizace výroby však postupovala i zde; Prodejna soustředěním zakázek umožňovala, aby továrny vyrábely jednotlivé kvality ve větším množství najednou, a zajištěním zaměstnanosti jim dávala možnost svůj výrobní program postupně omezovat na ty druhy, které jsou pro ne nejvýhodnější.

V letech 1919 – 1927 stoupla výroba papíru přes 100%, celulózy přes 200%, lepenka bohužel ne tak výrazně vzhledem k nedostatku vodních sil. Největšími vývozními artikly jsou celulóza, papír balicí a tiskový. CSR vyvážela 35% své celkové produkce surového papíru a 80% celulózy, určené k prodeji. Papírenský průmysl si do budoucna kladl za úkol vyrovnat nepoměr tak, aby byl vyvážen hodnotnější hotový výrobek, nikoli surovina.

3. Papírenská výroba v Císarském mlýne

3.1 Pocátky papírenské výroby v Císarském mlýne

3.1.1 Bratři Šalovcové

Papírenská éra v Císarském mlýne začíná r. 1825, kdy jej od posledního vlastníka, Terezie Vlasákové, kupují za 73 600 zlatých bratři Václav a Antonín Šalovcové, synové Antonína Šalovce ze Stankovic na Žatecku, který měl belidlo a zabýval se i barvením a potiskem kartounu. Jeho synové tyto aktivity zavedli v Císarském mlýne, kromě toho provozovali původní činnost mlýnskou a později i výletní letovisko.³⁴ V druhé polovině dvacátých let jejich snahy směřují ke zřízení strojní papírny; těžko lze stanovit, zda Šalovcové koupili Císarský mlýn přímo s tímto úmyslem nebo je k té myšlence dovedla příhodná poloha v blízkosti vodního toku, pro provoz papírny mimorádne vhodná a soudobými autory příznive hodnocená,³⁵ ve své době to nicméně byla myšlenka mající velký potenciál. Papíren bylo v té době na českém území kolem sto dvaceti,³⁶ šlo však výhradně o rucní výrobu většinou v malých manufakturách majících nejvýše deset zaměstnanců.³⁷ V celé habsburské monarchii existovala strojní papárna jedine v Rijeci a to od r.1828; zda to bylo dříve či později než v Praze je otázkou, jedna ze zpráv o Císarském mlýne hovoří o roce 1826, archivně doložená zmínka o stroji je však teprve z r. 1831. Datace počátku papírenské výroby v habsburské monarchii je problematická, data se u různých autorů rozcházejí: podle Johanna Slokara³⁸ byl v Bubenci osazen

---

³⁴ NOVOTNÝ, Petr. O papírnách ztracených i těch znovu nalezených. Praha : Filigrán, 2008, s. 61

ZUMAN, František. Papárna v Bubenci. *Casopis Společnosti přátel starožitností*. 1951, s.179

Archiv Národního technického muzea, fond c. 791 (Klepolova sbírka vzpomínek a rukopisu), Mrklasová, Otilie: *Prehled dějin papírenského průmyslu v Cechách a piettovského podnikání*, inv.c.134. s. 29

³⁵ Beiträge für Kunst, Handel und Gewerbe Böhmens. ed. Raudnitz, L., Prag : [s.n.], 1843, s. 68-69

³⁶ DUNDER, Josef Alexandr. Ctení učitele českého jazyka na technických školách o průmyslu a industrii v Cechách. Praha : [vl.n.], 1859, s. 163 v rámci poměrně nesystematického výkladu udává přesný počet 119 papíren,

ZUMAN, František. *Prehled papíren v Cechách v 1. polovině 19. stol.*. *Casopis národního muzea : (Casopis muzea království českého)*. 1934, c. 1, s. dospívá k podobným údajům: 107 – 126 či 122 papíren během první pol. 19. stol

³⁷ Archiv NTM, fond c. 791 (Klepolova sbírka vzpomínek a rukopisu), Mrklasová, Otilie: *Papárna „Císarský mlýn“ v Bubenci* s.6, inv.c. 133

³⁸ SLOKAR, 440

papírenský stroj již r. 1826, ale až 1829 spuštěn, Raudnitzova ročenka³⁹ však zasazuje spuštění papírenského stroje do r.1833, Klaruv sborník⁴⁰ z téhož roku udává r.1834, Zuman ve Výrobní technice (vyd. 1937) datuje stroj do r.1829, avšak v Knížce o papíru, kterou psal o deset let později, uvádí, že první stroj byl v Bubenci postaven r. 1829, byl však ještě primitivní a zlepšený byl objednan až r 1833⁴¹; Novotný ve své knize O papírnách ztracených i tech znovu nalezených hovorí o žádosti o povolení strojní výroby papíru z r.1830 a jejím schválení r.1831.⁴²

Mohlo se jednat o dva papírenské stroje, starší byl možná jednoduššího typu, nicméně r. 1928, při příležitosti desetiletého výročí papírenského odborného sdružení v novém státě, bubenecká papírna v jeho reprezentativní publikaci uveřejňuje článek, v němž zminuje první Donkinuv stroj s podélným sítem a pracovní šířkou 130 cm postavený v papírně r. 1827 a r.1829 uvedený do chodu.⁴³ Žádost o povolení strojní výroby, jejíž fotokopie se nachází ve fondu Raimund Kubik, komanditní společnost v SOA Praha, je nicméně datována teprve 4. 1. 1831.

Zakladatelé papírny bratři Šalovcové v ní zdurazňují, že v Cechách dosud neexistuje podobný podnik, a oni se hodlají tedy vyznamenat jeho založením a být tak na prospěch státu. Jejich továrna má být zařízení „nejnovějšími francouzskými a anglickým stroji, které budou vyrábět nekonečný papír v nejlepší kvalitě.“ Hlavním předmětem žádosti je přeměna jednoho mlýnského složení na papírenskou stoupu, kterou zdůvodňují z mnoha hledisek. Především, že místo nemá příliš vhodnou polohu pro pravidelný provoz mlýna, jak naznačili i znalci v oboru, leží příliš nízko a jeho zaplavení je vždy spojeno s velkými náklady na následné nápravy škod. Jako mlýn není podnik ani příliš rentabilní, protože pracuje jen pro čtyři vesnice příp. okolní vinohrady (pročež by mu nemohlo být vytceno nedodržení závazku zásobování) a mlýnská složení se ani nevyplatí udržovat; mlýn s méně náročným zařízením, čtyřmi složeními se bude lépe udržovat a bude mít větší hodnotu než mlýn se šesti či osmi složeními ve špatném stavu. Především však zdurazňují, že podnik, který chtějí zřídit, má pro zemi vubec větší hodnotu než mlýn.⁴⁴

³⁹ Beiträge für Kunst, Handel und Gewerbe Böhmens. ed. Raudnitz, L.. Prag : [s.n.], 1843 s.68

⁴⁰ Libussa. Jahrbuch für 1843, ed. Klar, Paul Alfons, Praha 1843. s.352

⁴¹ ZUMAN, František. Výrobní technika s. 70

ZUMAN, František. Knížka o papíru. Praha : Společnost přátel starožitností, 1947. s.30

⁴² NOVOTNÝ, s.62

⁴³ Hospodářské sdružení průmyslu papíru v Praze. Praha : [s.n.], 1928, s.116

⁴⁴ Státní oblastní archiv Praha, Raimund Kubik, komanditní společnost, Inv.c. 1-3, 1831, Kart.01-01

Vzhledem k tomu, jak obecně se v žádosti popisuje záměr přistoupit ke strojní výrobě papíru, lze se domnívat, že Šalovcové měli svůj stroj nanejvýš vyhlédnutý, ale zdaleka ještě ne objednaný či koupený. Teprve v roce 1833 přistoupili k výstavbě nových výrobních prostor a nejdříve potom mohl být stroj instalován (tu je již konkrétně zminován typ Fourdrinier od firmy Bryan Donkin,) a to mohl být buď stroj druhý, (po prvním jednodušším, ba tak primitivním zařízení, že pro jeho instalaci nebylo třeba žádat o povolení, nebo ne tak primitivním, ale žádost ani povolení se nedochovaly)⁴⁵, nebo stroj v Bubenecké papírně skutečně první. Ten začal r. 1834 vyrábět nekonečný papír, vyznamenaný medailí na pražské průmyslové výstavě r. 1836.⁴⁶ (Stroj pak v továrně patrně pracoval do r.1860, kdy byl údajně prodán do papírny brí. Schmidtu v Olšanech⁴⁷ to by však musel být stroj druhý, papírna na jednom stroji pracovala do r. 1882, kdy přikoupila další, oba pak v továrně setrvaly až do úplného zastavení výroby).

Šalovcové, jimž se papírenská výroba patrně darila a chtěli ji rozšířit, usilovali o úplné zrušení mlýna, avšak naráželi na trvalý odpor úřadu. V době zakládání papírny v Císařském mlýně získali sice povolení k zrušení jednoho mlýnského složení z peti (za předpokladu, že ostatní budou zachována a v případě nedostatku vody bude provoz papírny zastaven),⁴⁸ avšak úplná přeměna v papírnu se nezdarila. Antonín Šalovec žádal prostřednictvím dvorního stavebního úřadu úřad fiskální a svou žádost jednak odůvodňoval snahou pozvednout podnik, který by se tak vyrovnal zahraničním, jednak se opíral o svá práva s mlýnem nakládat, a jednak dokladoval, že v okolí je dost mlýnu, které poslouží okolnímu obyvatelstvu a zatímco nyní může ve svém mlýně zaměstnat jen šest lidí, papírna dává obživu celé stovce a s jejím rozšířením by se tento počet mohl zdvojnásobit. Fiskální úřad se obrátil o dobrozdání na úřad krajský, který poprel, že by mlýnu nebylo zapotřebí, neboť od nepaměti zde mleli holešovictí a bubenečtí, a okolní mlýny by jejich poptávce nepostacily. Z téhož důvodu se proti vyjádřily i dejvický, libenský, klacanský, purkrabský, dvorní stavební a pražský magistrát, a konečně i fiskální úřad. Uznával sice, že je na pováženu, když i Lipsko, přes blízkost Cech, odebírá téměř všechny papír ze Švýcarska a Bádenska, a že by bylo záhodno podporovat

---

⁴⁵ Těto možnosti by mohly nasvědčovat rozdílné údaje o pracovní šířce síta stále jediného papírenského stroje, který v papírně stál až do r. 1882, kdy výslovně druhý stroj kupuje nový majitel továrny Raimund Kubik; údaje o dvacátých letech uvádějí 130 cm (NOVOTNÝ, s.61) o šedesátých 143 cm (Archiv NTM, fond c. 791 (Kleplova sbírka vzpomínek a rukopisu), Mrklasová, Ottilie: Přehled dějin papírenského průmyslu v Cechách a piettofského podnikání, inv.c.134, s.76)

⁴⁶ Beiträge. ed. Raudnitz, s. 68-69

Libussa, s.352

⁴⁷ NOVOTNÝ s.61

⁴⁸ Státní oblastní archiv Praha, Raimund Kubik, komanditní společnost, Inv.c. 05, 1831, Kart.01-01

podnik, který by vyráběl na export, avšak musel by se kvůli tomu postavit nový mlýn, ovšem parní, což by v kraji rakovnickém, bohatém na uhlí, nebyl problém, nicméně na dotaz k zemskému výboru tento odpověděl, že není jisté, zda by se to dalo zorganizovat z domovského fondu, a guberniu se proto doporučuje, aby trvalo na zachování mlýna.⁴⁹

Provoz mlýna ještě dlouho neměl skončit, až do počátku šedesátých let sloužil dílem ještě skutečně k mletí obilí, přičemž síla vodních kol stála vždy jen pro jednu z činností, mletí surovin pro výrobu papíru a mletí obilí se nemohlo provozovat současně.⁵⁰

Firma se v počátcích potýkala i s určitými obtížemi technického rázu. Její představitelé sami přiznávali, že se necítili dostatečně zkušeně pro vedení takového průmyslového podniku; zpočátku měli oporu ve francouzském inženýrovi Blanchovi starším, jehož jméno bylo v průmyslovém světě a zejména v papírenství vysoce ceněno, a jemuž sverili vedení továrny, ten však velmi záhy odchází za dříve dojednaným závazkem. Šalovcovým tedy nezbylo, než se zkušenostmi, jichž zatím nabyli, angažovat místní lidi a sami řídit celý podnik.⁵¹ Již roku 1836 také umírá jeden z bratrů Šalovcových, Václav. Jeho díl dědí Antonín a společníkem se mu stává manžel jeho dcery Emilie, Karel August Milde, který do podniku přináší vklad 40.000 zlatých (byl použit na nákup anglických strojů, není však známo jakých⁵²); do společenstva byla přijata i manželka Antonína Šalovce Gabriela (zapsaná firma pak nese název Papierfabrik von Schallowetz, Milde und Comp.). V téže době zde po sobě jako ředitelé působí Julius Eichmann a Gustav Roeder, pokládání ve své éře za jedny z nejvýznamnějších papírenských odborníků u nás, kteří pak pokračovali v papírenském podnikání Hostinném (Eichmann sem odchází r. 1843, Roeder r. 1855) a v Maršově (kterou založil z Hostinného Roeder). Společníci postupně nabývali zkušeností, integrovali nové technické poznatky a výrobní postupy; náklady na inovace tak mohly počátkem 40. let dosáhnout částky 140.000 zlatých.⁵³

Roku 1843 se papírna skládala ze strojovny, budovy holendru, bělírny, třídírny, hladírny a zařízení pro konečnou úpravu, měla sklady surovin, výrobku etc. Strojovna

---

⁴⁹ ZUMAN, Papírna v Bubenci. s.180-181

⁵⁰ Hospodářské sdružení průmyslu papíru v Praze, s.116

⁵¹ Libussa, s.352

⁵² ZUMAN, Papírna v Bubenci. s.181

⁵³ Libussa, s.352

NOVOTNÝ, Petr. O papírnách ztracených i těch znovu nalezených. Praha : Filigrán, 2008, s. 61; Archiv Národního technického muzea, fond c. 791 (Kleplova sbírka vzpomínek a rukopisu), Kropáček, Zdeněk: Vývoj výroby, obchodu a průmyslu v Bubenci, s.8-9, inv.c. 1067

byla vybavena peti velkými vodními koly, která vyrobila 46 – 48 konských sil a bezprostředně přítomná vodní síla skýtala potenciál 120 konských sil. Z jejího vybavení se r.1843 uvádí „jeden anglický papírenský stroj s nejnovejšími vylepšeními,“ dále deset holendru, (dva další byly ve výstavbě), moderní bezpečný belící stroj a dva anglické hladicí přístroje na poštovní papír.

Továrna zaměstnávala 150 osob, z toho dvě třetiny žen. Většina zaměstnanců pocházela z okolních vsí a dobové konstatování znelo, že bez možnosti obživy v tomto oboru by si těžko hledali zaměstnání, jiný zdroj citá 110 – 130 delníků a kromě toho cetné sberace hadru a jiné osoby zaměstnané nepřímo.

Úhrnná výroba činila 600.000 liber papíru, balík po 100 librách, tj. 6000 balíků, což přinášelo výtežek 80.000 zlatých, a sestávala z papíru medietiskových, poštovních, tiskových, psacích, barvených, hedvábných, konceptních a balicích, největší část připadala na jemnější psací a dopisní papír.

Blízkost hlavního města byla videna jako mimorádná výhoda oproti podobným podnikům, odbyt směřoval kromě Prahy také do Vídně a Pešti, kde byly zřízeny pobočky, a z nich případně do dalších částí monarchie.⁵⁴

Koncem 19. století byl Císařský mlýn místem, kde se křížily cesty rady lidí, kteří se významně prosadili v některém průmyslovém odvětví a to nejen v papírenství.

3.1.2 Bellmanové, Lumbe a Prosper Piette

V roce 1845 pozůstávají z původních společníků jen vdova Gabriela Šalovcová se zetem Karlem Augustem Mildem, kteří papírnu spolu s celým objektem Císařského mlýna prodávají za 108.000 zl. konv. meny Karlu Bellmanovi, dvornímu zvonari v Praze a pozdějšímu obecnímu staršímu Bubenče. Bellman se rozhodl vést ve své režii jen papírnu, ostatní provozy v Císařském mlýně zůstaly v rukou dosavadních nájemců nebo byly nove pronajaty.

Po jeho smrti (1855) splatil jeho syn Karel F. Bellman, rovněž zvonar a též majitel knihtiskárny, podíly svých spoludědiců a v r.1857 se stal výhradním vlastníkem papírny, pro kterou nechal téhož roku navrhnout firemní značku od Josefa Mánese, jež nesla

---

⁵⁴ Beiträge Raudnitz, s. 68-69

Libussa. s.352

150 zaměstnanců uvádí Raudnitz, 110 – 130 Libussa

nápis „Kais. König. Landesbefugte Maschinen Papier-fabrik des Carl Bellmann in der Keisermühle zu Bubenc bei Prag.“

Bellman mladší papírnu rozšiřoval, nakupoval nové stroje a v době, kdy papírnu vlastnil, zde působil jako reditel Karel Klíč, otec vynálezce hlubotisku Karla Václava Klíce, a papírenská osobnost evropského formátu Prosper Piette. Posledně jmenovaný se papírny ujal na podzim roku 1862 poté, co vyhořela.

Prosper Piette pocházel ze staré papírenské rodiny z Alsaska, jeho otec Jean Louis Piette, bývalý napoleonský generál, roku 1816 zakoupil papírenský mlýn v sárském Dillingenu jako primitivní manufakturu a přeměnil je v moderní strojní papírnu, kde v následujících dvou letech instaloval dva papírenské stroje Bryana Donkina, jedny z prvních na evropské pevnině. V době, kdy se už stroje vyrábí papír barevný, balicí, savý, filtrační, pergamenový atd., se zaměřil na problém strojní výroby papíru hedvábného, s nímž úzce souvisí problematika papíru cigaretového. Ten má speciální vlastnosti a vyžaduje proto zvláště pečlivé zpracování surovin. Velmi aktuální se poptávka po něm stala v padesátých letech po krymské válce, kdy angličtí a francouzští důstojníci poznali ruské a orientální cigarety a nastartovali tak vůbec zájem o cigarety, které v první polovině 19. stol. dýmčím a doutníčkům dosud nijak nekonkurovaly. Jean Louis Piette problém strojní výroby cigaretového papíru rozřešil jako první a nebyla to jen nová technologie, nýbrž vůbec nové využití papíru, do té doby se využíval jen k účelům psacím a tiskovým. Výrobu hedvábného cigaretového papíru pak v Čechách zaváděl mladší z jeho synů Prosper (narozen r.1806). Spolu se svým o dva roky starším bratrem Louistem (teoretikem zaměřeným, autorem několika publikací o papírenské technologii) sbíral zkušenosti v otcově podniku, který po jeho smrti r. 1833 převzal. O necelých deset let později vybudoval Prosper v nedalekém Beckingenu další továrnu založenou na technologii výroby papíru ze slámy. Avšak pro slabý odbyt v poválečných letech byli bratři nakonec nuceni obě papírny prodat (r.1844). Louis Piette se rozhodl odejít do Belgie, Prosper si vybral habsburskou monarchii, kde se papírenský průmysl rozvíjel jen pomalu, a v ní Čechy, zemi, kde mělo papírenství dlouhou tradici ale i příznivé podmínky pro další rozvoj.

Nejprve zde působil jako technický poradce při výstavbě a rekonstrukci papíren, v nichž zaváděl své inovace, které se staly standardní součástí papírenského výrobního procesu, jako varení hadru s přísadou vápna a natronu nebo rotační varic hadru hnaný parou, významné kroky k mechanizaci výrobního procesu, protože odstraňovaly

zdlouhavý proces hnití hadru, jenž byl součástí výroby papíru od 15. stol.⁵⁵ Mezi lety 1847 a 1860 byl reditelem papírny Gottlieb Haase Söhne ve Vraném nad Vltavou, třetí strojní papírny v Cechách, kterou přivedl k maximální výrobní kapacitě a příčinou jeho odchodu mohlo být, že majitelé nechtěli přistoupit k dalšímu rozšiřování.⁵⁶

Byl tou dobou již znám jako přední papírenský odborník a proto zván k přestavbě papíren a provádění rekonstrukcí zastaralých zařízení; na delší dobu se stala jeho působištěm papírna bubenecká. V letech 1861 – 1862 vedl její renovaci po požáru a konečnou přeměnu podniku v papírnu zbaviv se mlýna a roku 1865, kdy podnik přebírá Gustav Lumbe a jeho žena Karolina, dcera Karla Bellmana, si Piette, který patrně shromáždil již dostatečnou kapitálovou rezervu, aby se mohl pustit do samostatného podnikání, papírnu najímá na dobu deseti let s platností od 1. května 1865. Nájemné činilo mezi lety 1865 a 1866 8000 zl., 1866 – 1873 10.000 zl. a 1873 – 1875 pak 11.000 zl. ročně. U smíchovského okresního soudu žádá o protokolaci nové firmy „Prosper Piette – Papierfabrikation in Vorder Ovenec“ 15. července 1865 a do čtrnácti dnů je jeho žádosti vyhověno. Téhož roku je do obchodního rejstříku zapsáno i zřízení skladu v místě jeho bydliště.⁵⁷

Piette neváhal vedle papírny provozovat i vedlejší výrobu, která měla příležitost nalézt dobrý odbyt – když v období občanské války ve Spojených státech nebylo možno dovážet odtud dřevěné kolíky, jaké používali ševci, zřídil v Císařském mlýně továrnu na takové kolíčky, která pod jeho vedením prosperovala až do r. 1869, kdy ji prodal L. Jockelovi. Při této příležitosti požádal i o přijetí do svazku obce Přední Ovenec (dochován je jen koncept žádosti, ne už doklad o tom, zda bylo jeho žádosti vyhověno⁵⁸).

Téhož roku zakládá v Podbabe první strojní tapetárnu nejen u nás, ale v celé habsburské monarchii. Toto odvětví mělo jen krátkou tradici bezprostředně vázanou na Císařský mlýn, odkud odebírali papír bratři Sieburgové, kteří potiskovali tapety ještě ručně (viz Industriální vývoj Císařského mlýna a okolí). Tato souvislost byla možná jedním z podnetů, proč Piette vybudoval strojní podnik na tapety v době, kdy měl Císařský mlýn v nájmu.⁵⁹

---

⁵⁵ Archiv NTM, fond c. 791 (Kleplova sbírka vzpomínek a rukopisu), Mrklasová, Ottilie: Přehled dějin papírenského průmyslu v Cechách a piettovského podnikání, inv.c.134, s.74

⁵⁶ Tamtéž s.76 upozorňuje, že se lze jen dohadovat, neboť to kronika rodiny Piette doslova neuvádí

⁵⁷ Tamtéž s.77

⁵⁸ Tamtéž s.78

⁵⁹ Archiv Národního technického muzea, fond c. 791 (Kleplova sbírka vzpomínek a rukopisu), Kropáček, Zdeněk: Vývoj výroby, obchodu a průmyslu v Bubenci, inv.c. 1067. s.12-13

Bubenecská papírna byla za jeho vedení přizpůsobena výrobě jemného cigaretového a hedvábného papíru. Piette vyráběl papír francouzský, užíval tedy metodu svého otce, kterou u nás zavedl. Tento cigaretový papír byl ve střední Evropě oblíbenější, než papír vyráběný metodou německou, kterou používala jediná další továrna u nás, jež cigaretový papír produkovala, a to papírna Eichmanna a Roedera v Hostinném. Výrobní kapacita Císařského mlýna dosáhla 350 kg cigaretového papíru denne. Papír se zhotovoval v arších, z nichž každý stacil na 150 cigaret. Papírnu převzal s 82 dělníky a jedním úředníkem, roku 1870 pak dělnictvo tvořilo 30 mužů a 65 žen, pracovalo 300 – 360 dní v roce při pracovní době 12 hodin denne. Denní mzda činila u mužů 65 kr. až 1 zl., u žen 50 kr. Jako sociální zařízení je uváděna nemocenská pojišťovna. Papírna byla vybavena strojním zařízením, které tvořilo 6 vodních kol, 1 turbína, 2 parní stroje, 14 holendru a stále jediný papírenský stroj o šířce 143 cm.⁶⁰

Prosper Piette ovšem směřoval k vybudování zcela vlastního a nezávislého podniku na výrobu cigaretového papíru a příležitost se mu naskytla, když byl roku 1866 vypsán konkurs na malou strojní papírnu v Maršově u Svobody nad Úpou. Díky poloze na řece Úpe, do níž vtékají četné bystriny z rehornského pohorí, vytvářela tato papírna mimořádně vhodné podmínky pro specifické potřeby výroby cigaretového papíru, závislé především na dostatku čisté a měkké vody. Podkrkonoší navíc díky koncentraci textilního průmyslu poskytovalo vynikající surovinovou základnu a právě tak dostatek pracovní síly. To všechno bylo zřejmě popudem k tomu, že se Piette rozhodl pro toto místo a zahájil jednání s hlavními věřiteli, od nichž papírnu za 60.000 zl. r.c. koupil. V roce 1869 založil další podnik v Chomutově, akciovou továrnu na výrobu papíroviny ze slámy, která však měla vážné problémy se strojním zařízením a výrobky nebyly dost kvalitní, papírna prodelávala. V této době akciové horečky snažil se Piette rozšířit maršovskou továrnu pomocí cizího kapitálu. Spojil se proto s baronem Portheimem a strojírenským podnikatelem Danielem Märkym (srov. stavba čistírny odpadních vod), Portheim a Piette tvořili představenstvo, členem byl pak mimo jiné dr. I. Wien, nájemce Bellmanovy kartounky v Císařském mlýně (r. 1872). V roce 1873, kdy zasáhla celou Evropu krize, byla splacena pouze třetina z milionového základního kapitálu, ve vzniklé nadvýrobě nestacil odbyt a podniky finančně slabší podléhají, zatímco ostatní vyjdou z ní posíleny a zbaveny konkurence. Tak se delo i v případě maršovského podniku, kde

---

⁶⁰ Archiv NTM, Mrklasová, Otilie: Přehled dějin papírenského průmyslu v Čechách Tamtéž s.78, statistické informace čerpány z Statistischer Bericht der handels und Gewerbekammer in Prag für Jahr 1870

r.1874 byla akciová společnost zrušena a papírna přešla opět do vlastnictví rodiny Piettu.⁶¹

Roku 1872, 18. prosince, umírá, Prosper Piette ve věku 67 let. Z jeho nástupce dva jeho synové, Prosper a Ludvík, se ujali papírny maršovské, Císařský mlýn, který zůstal v piettovském nájmu vedli další syn Julius a zet Franz Holub, manžel Piettovy dcery Pauliny. Tehdy se také firma P. Piette mění ve veřejnou obchodní společnost, kterou je každý ze společníků oprávněn samostatně zastupovat, písemná smlouva o tom však učiněna nebyla.⁶²

Pro příští období se Piettové budou soustředit na papírnu v Plzni, kterou kupují r.1878 a zavádějí zde a její hlavní správce Ludvík Piette zde zavádí tradiční piettovský artikl hedvábný papír a jako jeden z prvních v podobném podniku instaluje elektrické osvětlení, které navrhl František Křížík.⁶³

---

⁶¹ Tamtéž s.81-91

⁶² Tamtéž, s. 92-93

⁶³ NOVOTNÝ, s.117

3.2 Raimund Kubik

Poté, co Piettové r. 1875 již neobnovili pronájem papírny, přichází do Císarského mlýna Raimund Kubik, nejmýraznejší osobnost v jeho dejinách, která mela nejvetší podíl na jeho rozkvetu po modernizaci Prospera Pietta, jehož však Kubik mnohonásobne prekonal délkou pusobení v papírne, s níž svázal celý svuj život; jeho podnikatelská i verejná iniciativa však sahají i mimo ni.

Raimund Kubik se narodil r.1847⁶⁴ jako syn Václava Kubika, soudního úředníka v Ústí nad Labem, kterého však již tri roky na to nalézáme ve funkci okresního soudece v Hostinném,⁶⁵ což se stalo osudným pro životní zamerení jeho syna. Rodina mela pivovarnickou tradici, Raimunduv ded Thomas Kubik, pivovarnický mistr, se r. 1815 ucházal o přijetí do cechu v Hradci Králové se posléze r.1821 usadil v Rychnove a pusobil ve zdejší kolovratském pivovaru,⁶⁶ a rodina si uchovala vztahy s tímto oborem, napr. Raimundova sestra Marie byla provdána za pivovarníka Karla Knoblocha, vlastníka pivovaru v Libni, který po Knoblochove smrti r. 1888 po dobu jednoho roku jeho švagr Raimund Kubik vedl i vlastnil, než jej odprodal anglické akciové společnosti The Bohemian Breweries.⁶⁷ Tehdy se však Kubik již dvacet let zabýval svým vlastním oborem – papírenstvím.

Svých prvních zkušeností nabyt práve v Hostinném, v papírne, kterou zde založil jen nekolik let pred Kubikovým narozením Julius Eichmann – a s ní i slavnou, dosud trvající papírenskou tradici tohoto mesta. Jednalo se o téhož Julia Eichmanna, který pracoval jako reditel Císarského mlýna za casu bratří Šalovcových; tam se mel jeho žák Raimund Kubik brzy, a už na trvalo, usídlit. Nejprve se však, teprve ctyriadvacetiletý, stává reditelem plzenské papírny v jejím predpiettovském období na pocátku 70. let. Roku 1875 si pronajímá podnik vlastní, papírnu v Císarském mlýne v pražské Bubenci a

---

⁶⁴ Kniha o Bubenci. ed. Tryml, Michal. 1. vyd. Praha : Mestská část Praha 6, 2004. s.205

⁶⁵ SOA Praha, Raimund Kubik, komanditní společnost, 14. cervna 1877, Kart. 01/01

Handbuch des Königreiches Böhmen für das Jahr 1848. Helbling v. Hirzenfeld, J. Prag : Kön. Böhmisches Gesellschaft der Wissenschaften, 1848. s.134

Handbuch des Königreiches Böhmen für das Jahr 1851. Helbling v. Hirzenfeld, J. Prag : Kön. Böhmisches Gesellschaft der Wissenschaften, 1851. s.87

⁶⁶ SOA Praha, Raimund Kubik, 1821, Kart.1, 01/02

⁶⁷ POLÁK, Milan. Pražské pivovárky a pivovary. Praha : Libri, 2003 s.49-50

po sedmiletém působení mění nájemní poměr k továrně ve vztah vlastnický, když ji r. 1882 kupuje od manželu Gustava a Karoliny Lumbeových.⁶⁸

Kubik však neskoupil celý areál Císarského mlýna, ale jen tovární budovy na stavebních parcelách c. 117, 119 – 122/2, ostrovní pozemek c. parc. 284, pobřežní pozemky c. parc. 283, 285 – 287/2, kde se nacházela složiště, zahrady a pole, díl vodního toku c. parc. 491, 492 a díl potoka c. parc. 490/a „včetně všech na těchto plochách se nacházejících továrních zařízení a jiných budov, všech práv a nároku, zejména vlastnických a příjmových práv ohledně celé vodoteče ve Vltavě nebo mlýnském rameni, ... všech vodních staveb, zejména jezu a náhonu u vstupu vody z Vltavy do mlýnského ramene, jakož i se všemi mlýnskými a továrními lokalitami a ostatními budovami, stroji a jiným náčiním; se vším, co je v prodávaných objektech přibité, přišroubované a zazdené.“

Kupní cena byla 100.000 zlatých, z nichž Kubik při sepsání smlouvy složil 10.000 a zbývajících 90.000 měl splácet po 9.000 zl. ročně ve dvou půlročních splátkách a s šestiprocentním úrokem ze zbývajících částky, během deseti let se tedy stal výhradním, nezávislým vlastníkem. Během těchto deseti let měli Lumbeovi postupně dosáhnout úplného očištění nemovitostí od závazku, které byly i nadále zaručeny Kubikem zakoupenými nemovitostmi, a zajistit jejich výmaz z pozemkové knihy. Naplnění tohoto příslibu měl Kubik pojištěno právem až do depurace prodlít s platbou pěti posledních ročních splátek.

Lumbeovi tedy rušili své papírenské podnikání, ale nevzdávali se dalších zdejších aktivit, jako podniku, který v dokumentaci bohužel není blíže specifikován, na parcele c. 279 označované jako „horní“ (Bergparzelle), kam Kubik, mimo jiných závazků, které přijal, přislíbil vyvádět vodu pomocí továrních strojů (od března do září dvanáct hodin denně, po zbytek roku deset), vodovodem, který již Lumbeovi vybudovali (ale Kubik měl udržovat), a v dostatečné výšce nad hladinou Vltavy zřídit rezervoár. Měl za to nárok na domovní byt v Císarském mlýně, tedy mnohokrát přebudované hlavní rudolfínské budově, která především zůstávala v držení Lumbeových a kterou obývali (pročež si také vymínili, aby v její blízkosti nebyly prováděny žádné stavby). Ponechali si ovšem i práva vztahující se ke kmenové nemovitosti čp. 22, jako právo prevozu přes Vltavu a rybolovu na parcele c. 484, dobývání ledu a písku z Vltavy a právo

---

⁶⁸ Archiv NTM, fond c. 791 (Kleplova sbírka vzpomínek a rukopisu), Kropáček, Zdeněk: Vývoj výroby, obchodu a průmyslu v Bubenci, inv.c. 1067, s.15
NOVOTNÝ, s 62, 116

svobodného vinného a pivního šenku, jinými slovy dále provozovali úspěšný zájezdní hostinec a v tomto oblíbeném cíli výletu mohli při stavu reky v r. 1882 ještě uvažovat o zřízení bazénu nebo plovárny na mlýnském rameni, kteréžto právo si rovněž vyhradili, zatímco Kubik se takového práva výslovně vzdal. Do Kubikova vlastnictví také nepřešly některé cesty, po nichž smel ke svým nemovitostem sice projíždět, avšak s některými omezujícími podmínkami jako napr. jen v určitých hodinách; ujal se povinnosti oplotit zakoupené pozemky sousedící s pozemky prodávajících a především se zavazoval, že továrnu, kterou zakoupil jako určenou k výrobě papíru, nepřebuduje v podnik jiného zaměření, leda se svolením prodávajících (včetně jejich nástupce), maximálně smel papírnu rozšířit o výrobu příbuznou či související, což je u nemovitosti zaknihováno jako břemeno.⁶⁹

Císařský mlýn se tedy rozdělil na dva celky (na něž byly podle kupní smlouvy zavedeny dvě knihové vložky), které dále koexistovaly propojené radou dalších drobných závazků a nájemních smluv až do roku 1917, kdy zbývající části Císařského mlýna kupují potomci Raimunda Kubika od nástupce Lumbeových za 270.000 korun.⁷⁰

Roku 1882 učinil Kubik ještě jednu důležitou věc, a sice postavil v bubenecké papírně druhý papírenský stroj o šířce síta 196 cm, tedy více než zdvojnásobil její kapacitu – původní stroj měl pracovní šířku ca. 130 cm.⁷¹

Kupní smlouva stanovila také některé podmínky pro případ zničení továrny ohněm a pohříchu měly být provereny praxí už čtyři roky po jejím uzavření. Lumbeovi si byli zřejmě velmi dobře vědomi rizik požáru v provozu tohoto typu a smlouva proto nekompromisně nutí kupce k uzavření pojistky – pokud by továrna vyhořela a nebyla znovu vybudována, žádali prodávající okamžité splacení celé kupní ceny, sotva možné bez pojistného plnění, a totéž platilo, kdyby snad Kubik továrnu proti ohni okamžitě nepojistil. Roku 1886 papírna skutečně vyhořela, zničena byla téměř polovina továrny, a to ty budovy, v nichž byly nejdůležitější papírenské provozy – holendrovna, sál s kalandry a celá parní strojovna, jejich vybavení a ostatní obsah byl částečně zničen, částečně těžce poškozen.⁷²

---

⁶⁹ Pozemková kniha okresního soudu na Smíchově, vložka 84

⁷⁰ SOA Praha, Raimund Kubik, kupní smlouva uzavřená 17.11 a 27.12 1917, Kart.3, 02/10

⁷¹ ZUMAN, František. Papírna v Bubenci. s. 183.

NOVOTNÝ, s.62 O nákupu tohoto papírenského stroje bohužel není prímých zpráv.

⁷² Pozemková kniha okresního soudu na Smíchově, vložka 84

SOA Praha, Raimund Kubik, popis papírny z 1.prosince 1896, Kart.19, 05/04

Státní oblastní archiv Praha, Raimund Kubik, komanditní společnost, popis papírny ze září 1896, Kart.19/05

Kubík se tedy v době, kdy zdaleka neměl továrnu splacenou, avšak podle všeho disponoval pojistným plněním, pustil do rekonstrukce, která se stala vlastně celkovou modernizací. Část zničeného vybavení nahradil novým, věci požárem nedotčené prošly během nucené přestávky v chodu podniku dukladnou opravou. Při znovuvýstavbě budov byla zavedena všechna v soudobém stavu vývoje možná bezpečnostní opatření. Trámoví bylo rozšířeno, stropy byly podepřeny železnými sloupy a dvojitými T-nosníky s Monierovou výztuží, steny byly zvýšeny přes úroveň střeš, všechny budovy byly od základu po střeš rozdeleny protipožárními stěnami, spojovací chodby opatřeny železnými dveřmi a okny, takže bylo zamezeno rozšíření ohně ze skladu do dalších prostor. Nová větší kotelná byla postavena z cihel a celoželezná konstrukce.

S čím Kubík nemohl nic udělat, bylo položení papírny na pozemku nepravidelného, přibližně trojúhelníkového tvaru mezi ramenem Vltavy (dnešní Malá říčka) a dnes již zasypanou struhou. Takto stísněnou plochu bylo velmi obtížné využít a ještě zde rozšiřovat provoz, kromě toho byl Kubík omezen tím, co už na místě stálo. Jen málo budov mělo rovnoběžné zdi nebo stálo v pravém úhlu k ostatním, neměl tedy velký potenciál vylepšení, snad ani kdyby stávající budovy boural, ale tak daleko patrně možnosti jeho pojistky ani nesahaly.

Jak tedy továrna v posledních dvou desetiletích 19. století vypadala: pohon vodních kol nekdejšího mlýna, nahradily dvě vodní turbíny; jak byl podnik byl rozšiřován a přibývalo stroju, takže už vodní síla nestačila, (situace o to nepříjemnější, byl-li ve Vltavě nízký stav vody), bylo postupně postaveno pět parních stroju, které r.1896 vyrábely celkem asi 260 HP, a Kubík tehdy plánoval postavit další stroj, aby mohl odstavit jednu z turbin kvůli probíhajícímu projektu regulace Vltavy. Dva z parních stroju sloužily výhradně pohonu klíčového provozu továrny – dvou papírenských stroju, ostatní byly pro všeobecnou potřebu dalších zařízení a byly napojeny na propracovaný systém transmisí, který umožňoval, aby byly jedním parním strojem poháněny, nejméně dva motory současně. Páru vyrábely čtyři parní kotle s hřevnou plochou dohromady 804 m², tři z nich nastavené na vyšší tlak se používaly pro výrobu pohonné páry, čtvrtý s nižším tlakem výhradně pro vytápění.

Hadry pro výrobu papíroviny byly nejprve předtríděny na půdě skladu hadru, nacež bylo třeba je zbavit nečistot a příměsí, jichž bylo v hadrech, zejména sbíraných jako odpadky z domácností, mnoho. To se dělalo pomocí tzv. „vlku“, přístroju velmi starého principu, který však pretrval pokud jen byla papírovina z hadru vyráběna. Hadry se vsypávaly do válce s ozubci na vnitřní straně, jímž probíhala hrádel s ozubci k nim

protilehlými, a otáčivý pohyb hadry postupně vyprašoval. Kubikova papírna nakupovala většinou hadry už tříděné z třídíren nebo homogenní odpad z textilek a konfekčních závodů, přesto ještě „vlky“ procházely. Z třídírny se hadry otvorem ve zdi a šikmým plechovým transportérem se západkami spouštěly do vedlejší budovy k rozřezání a pokračovaly do varírny hadru,⁷³ Kubik měl varáky dva, a o další postup materiálu v proměně na papír se staraly dva holendry na surovou papírovinu, jež sloužily i jako propírací holendry, dva holendry pro plněnou a klíženou papírovinu a čtyři kolové mlýny, všechny v holendrovne, v další budově stály tři míchací holendry, dalších pět holendru na plněnou a klíženou papírovinu a dva papírenské stroje ve zvláštním sále. Hotové papíry procházely úpravnickým strojem, kalandrem, rezackou, lisem atd. k balení a odeslání, jimž sloužily samostatné prostory.⁷⁴

Pracovní doba byla u holendru, válečkových dopravníků a papírenských strojů, jak zavedl už Prosper Piette, nepřetržitá kromě zákonných přestávek. V ostatních provozech probíhaly jen denní směny, ve skladu hadru dokonce jen za denního světla. V několika vedlejších provozech nezbytných pro hlavní výrobu pracovali kováři, zámečníci a soustružníci, truhlářská dílna byla umístěna v čp. 22, tedy ve staré budově Císařského mlýna, kde Kubik pronajímal i další místnosti pro hlavní kanceláře papírny. Na chod papírny dohlížel osobně a spoléhal také na svého dlouholetého spolupracovníka, reditele Nyce, jemuž podléhal jeden chemik, jeden papírenský mistr, jeden kvalifikovaný a zkušený strojník, vyškolený topic a v každém oddělení mistr a předák.⁷⁵

Když se na počátku devadesátých let 19. stol. blížilo úplné splacení kupní ceny za papírnu a v letech po něm bezprostředně následujících pokračoval Raimund Kubik rozšiřování provozu, stavbě nových provozních budov a zařízení. Doklady z úředních postupů nutných k jejich schválení nechávají jednak nahlédnout do Kubikova odborného uvažování, jednak dosvědčují, že úkoly technického a provozně-obchodního charakteru nebyly jedinými problémy, před kterými stál podnikatel usilující o rozvoj své firmy, a ilustrují i někdy svérázný přístup gründerův.

Nejvýznamnějším rozšířením bylo zřízení celulózky, o níž se v literatuře uvádí, že byla uvedena do provozu r. 1890,⁷⁶ z dokladu o jejím budování však vyplývá, že k tomu

---

⁷³ SOA Praha, Raimund Kubik, popis papírny ze září 1896, Kart.19/05

ŠATOPLET, Josef: Technologie papíru, edice Chemická technologie sv.5, Československá společnost chemická, Praha 1923 s.130-133

⁷⁴ SOA Praha, Raimund Kubik, popis papírny ze září 1896, Kart.19/05

⁷⁵ SOA Praha, Raimund Kubik, popis papírny ze září 1896, Kart.19, 05/04

⁷⁶ ZUMAN, František. Papírna v Bubenci s. 183
NOVOTNÝ, s.62

došlo o niekoľik let pozdeji a ne zcela bezproblémové. Její vybavení tvorily dva přípravné resp. rezací stroje, rafinacní stroje, dva belicí holendry a především varák na celulózu. V popisech papírny je uváděn vždy pouze jeden, takže žádostí o jeho povolení u okresního hejtmanství na Smíchově 6. srpna 1893⁷⁷ se odstartovalo nekolikaleté úřední řízení, jehož písemná dokumentace téměř umožňuje podezření, že si jím Kubík u úřadu zajišťoval veškeré odbytí pro svůj papír.

Nejprve ale k papírensko-podnikatelské stránce věci. Varák, o nějž se jednalo, měl sloužit ke zpracování jak hadru, tak dřevoviny a slámy. Jednalo se o samostatně stojící sedmimetrový válec o průměru 3,3 m, do něhož se z parního kotle přiváděla pára pod tlakem pěti atmosfér, což byl na svou dobu velmi moderní přístroj nedosahující sice kvalit pozdějších varáku na nepřímou páru, ale neporovnatelně vylepšený oproti běžným soudobým strojům tím, že do něj byla vložena trubice, jíž se vstříkuje pára strhující proud, který se tak silně rozvíří a hmota se může mnohem lépe provarit.⁷⁸ Raimund Kubík tedy zjevně sledoval oborové trendy a usiloval o technicky co možná nejdokonalejší provoz při zachování možnosti co nejširšího uplatnění nových zařízení, jak je zřejmé z dokumentace schvalování stavby.

Nový varák měl v celulózce sloužit především výrobě celulózy metodou sulfátovou, což byl ze tří způsobů, vedle techniky natronové a sulfátové, ten nejprogresivnější. Natronová metoda zavedená r. 1854 Watterem a Burgessem byla po tři desetiletí jedinou možností, jak z dřeva vyrobit náhražku hadru, deje se tak loužením dřeva za vysoké teploty a tlaku louhem sodným. Nejmladší metoda sulfátová zavedená poprvé r. 1884 vychází z dávno dříve známé metody síroalkalické, jež je teoreticky nejúčinnějším způsobem odstranění necelulózových látek ze dřeva, dává celulózu zdaleka nejkvalitnější a lépe belitelnou při větší efektivitě než jakýkoli jiný způsob, avšak zápach organických sírných sloučenin, jež se při varení vytvářejí, je tak nesnesitelný, že nejen takřka nesnesitelně obtěžuje okolí, ale znemožňuje dělníkům vůbec pracovat. C. F. Dahl v Gdanskú tuto metodu spojil s natronovou dosáhl tím jednak snížení zápachu na únosnou míru, jednak se snížil účinek sodného louhu, čímž se zlepšuje výtežek a celulóza je zachovalejší. Sulfátová metoda se dobře uplatňuje při výrobě nedoloužené celulózy. Konečně metoda sulfátová vzniklá r. 1867, která se však masově rozvinula až

---

⁷⁷ SOA Praha, Raimund Kubík 6. srpna 1893 cj. 58997 Karton 01/02

⁷⁸ SOA Praha, Raimund Kubík, Inv.c. 25 – 28, protokol o místním šetření okresního úřadu na Smíchově 6. října 1893, Kart. 01/02

ŠATOPLET, Josef: Technologie papíru, edice Chemická technologie sv.5, Československá společnost chemická, Praha 1923, s.221-222

v 80. letech 19. stol. má ve srovnání nejlepší výsledky, je levnější a tedy efektivnější než cesta natronová, kterou na konci 19. stol takřka úplně zatlačila. Příčiny byly jednak technické, jednak finanční: soda a s ní spojená regenerace vycházejí na metrický cent natronové celulózy mnohem draž než chemikálie potřebné k výrobě metráku celulózy sulfitové a výtežek natronové celulózy je vzhledem k sulfitové nižší v poměru 35:42 a zatímco v natronových továrnách je třeba tlaku čtrnácti atmosfér, stačí v sulfitovkách šest, lze tedy stavět objemnější varáky, což snižuje výlohy. Technické důvody však byly hlavní příčiny úpadku natronovek, dávaly totiž produkt nestejně kvality, mnohdy málo pevný, jindy špatně belitelný. Novou vzpruhou pro továrny na natronovou celulózu bylo jednak uvedení na trh celulózy nedoloužené, která vyniká pevností a natronovým způsobem se vyrábí velmi úspěšně, jednak nové, účelnější způsoby zpracování a zužitkování výluhu. Natronový způsob má však ještě jednu nenahraditelnou přednost – dají se jím totiž zpracovat všechny druhy dřev oproti způsobu sulfitovému, který efektivně zpracovává jen dřevo smrkové a jedlové.⁷⁹

Podle komise c.k. okresního hejtmanství na Smíchově potřeboval Kubík k uvedení varáku do provozu znalecké vyjádření o vlivu chemikálií používaných při procesu varení. Námitky proti nemu nebyly vzneseny, s upozorněním na nezbytnost zabezpečení úniku škodlivých výparů do pracovního prostoru a zamezení ohrožení dělníků. Dále její schvalovací komise durazně upozornila na nutnost prokázat, že odpadní vody byly důkladně vycištěny, aby se zamezilo jednak úniku organických látek se sklonem k zahňívání, jednak zbytkových chemikálií z varicího procesu, které by znehodnocovaly vodní tok – kromě louhu a sody byla jmenována i kyselina sírová a siričitá.⁸⁰

Dozvídáme se tak, že Kubík nacházel uplatnění pro výrobu celulózy všemi třemi způsoby včetně natronového, vhodného pro výrobu nedoloužené celulózy a celulózy ze slámy, počítaje v zásadě s převahou sulfitové metody a také, že kalkuloval s kolísajícími cenami surovin a soustředil se na snížení nákladů využitím celého surovinového spektra pro výrobu celulózy od hadru přes dřevovinu až po slámu.

Kubík obdržel pokyny pro nakládání s odpadní vodou, nejprve měla být odvedena do odpadové jímky, kde prošla sedimentací a filtrací, teprve pak mohla být vypuštěna do Vltavy a to spíše než do mlýnského ramene do hlavního proudu, kde se rychleji zředí (tento způsob doporučuje i Šatoplet ještě o třicet let později, počítá se zředěním 400 –

---

⁷⁹ SOA Praha, Raimund Kubík, Inv.c. 001nn, shrnutí postupu modernizačních prací, nedat., Kart. 02/01
ŠATOPLET, s.250-253, 260

⁸⁰ SOA Praha, Raimund Kubík, Inv.c. 025nn, 11.srpna 1893, Kart.02/01

500násobným). Na počátku 90. let právě probíhalo rozhodování o podobě městské kanalizace a čistírny odpadních vod, která na pak počátku 20. stol. byla zřízena v těsném sousedství Císarského mlýna (viz Císarský mlýn – centrum industriálního prostoru) a Kubik již nyní dostává pokyn k odvedení odpadních vod do ní. Vzhledem k tomu, že nejbližším osídlením byla tehdy osada Podbaba vzdálená více než dva kilometry, neshledala komise možnost ohrožení a ani policie a zastupitelstvo obce Bubence nevznesly námitky, bylo vydáno povolení k predbežným pracím a stavební povolení od bubenecké obce.⁸¹

Co Kubik potreboval pro celulózku stejne nezbytné jako varák byla budova pro zpracování a ukládání dřeva. Pro papírnu velikosti Císarského mlýna bylo mnohem výhodnější mít vlastní brusírnu než drt nakupovat. (Pozdeji se nové brusírny zrizovaly jen přímo pri papírnách, obchodní brusírny, většinou drobné, fungovaly jen díky podobne drobným papírenským odberatelum, jimž by se nevyplatilo zrizovat brusírnu vlastní). Bylo k tomu zapotřebí možnosti snadné dopravy dříví po vode nebo alespon po železnici a levné vodní síly, což všechno Císarský mlýn splnoval, a dostatku místa pro zásoby dřeva a sklady hotového výrobku. Zatímco drevo stací skladovat na dvore, vyrobenou drt je doporučeno skladovat v otevřených kolnách, jichž je treba mnoho, zejména když brusírna pracuje periodicky, v závislosti na stavu vody.

Na konci roku 1893 tedy Kubik žádal o povolení ke zřízení dílny na zpracování dřeva a skladu dřevité drti⁸² a po místním šetření vydalo v lednu 1894 hejtmanství⁸³ výmer, jímž živnostenský úrad schvaluje zřízení dílny na zpracování dřeva na parcele c.287 k provádění všech prací ze dřeva, jež jsou zapotřebí pri provozování výroby v Kubikove papírne, pod určitými bezpečnostními podmínkami, jako naplnění propozic o nosnosti podlah, rozmeru schodište a zajištění bezpečnosti kolem okružní pily.

V prosinci 1894 požádal Kubik o kolaudaci,⁸⁴ avšak po místním šetření dospelo hejtmanství k záveru, že objekt podmínkám nevyhovuje a jeho uvedení v cinnost bylo ucineno závislým na výsledku superkolaudace.⁸⁵ Krome toho, že komise konstatovala

---

⁸¹ SOA Praha, Raimund Kubik, Inv.c. 029nn protokol kolaudacní komise okresního hejtmanství z 11. srpna 1893, Kart. 02/01

SOA Praha, Raimund Kubik, Inv.c. 045nn cj.1320 stavební povolení z 20.srpna.1893, Kart. 02/01,

SOA Praha, Raimund Kubik, Inv.c. 078nn vodoprávní veci, Kart.01, 01

ŠATOPLET s.252, 299

⁸² SOA Praha, Raimund Kubik, Inv.c. 056nn, žádost k okresnímu hejtmanství na Smíchove 29. prosince 1893, cj.90965 Kart.02/01

SOA Praha, Raimund Kubik, Inv.c. 056 Protokol kolaudacní komise z 15. ledna 1894 Kart.02/01

⁸³ SOA Praha, Raimund Kubik, Inv.c. 077nn 19. ledna 1894 cj. 3123 Kart.02/01

⁸⁴ SOA Praha, Raimund Kubik, Inv.c. 083 18. prosince 1894 cj. 71131 Kart.02/01

⁸⁵ SOA Praha, Raimund Kubik, Inv.c. 089 protokol kolaudacní komise z 29.prosince 1894 Kart.02/01

neprítomnosť plechových stínítek na lampách, postrádala podstatne závažneji rozmístění nektých hlavních stroju na zpracování dřeva a soucasne se dožadovala exhaustoru dřevěného prachu, na což Kubik namítal, že stroje, které se chystá postavit takový prach neprodukuji. To však bylo možno dokázat teprve za provozu, jež ovšem bez kolaudace nemel zahájit. Exhaustorový paradox však byl zatlačen do pozadí mnohem komplexnejším problémem. Kubik kompletne dokončil vybavení a o rok pozdeji (10. prosince 1895) znovu požádal o kolaudaci, resp. superkolaudaci na základe výmeru o schválení varáku a o schválení dílny na zpracování dřeva.⁸⁶ Když se 19. prosince konalo nové komisionelní šetření, ukázalo se, že jeho predstavy o tom, co je zapotřebí k „provádění všech prací ze dřeva, jež jsou zapotřebí při provozování výroby v papírne,“ (jak znelo schválení stavby dílny pro zpracování dřeva z 19. ledna 1894) se principiálne rozcházejí s predstavami kolaudacní komise. Okresní hejtmanství na Smíchove výmerem z 28. prosince 1895 zamítá jeho žádost s tím, že Kubik vedle zařízení schválených provedl bez predchozího schválení ještě další obsáhlá zařízení, jimiž byla predchozí doplnena na „provozovárnu k výrobě celulózy,“ k cemuž predchozí schválení neposkytovala dostatečný základ.⁸⁷

Raimund Kubik vystrízlivel z domnenky, že okresnímu hejtmanství je zřejmé, že „provozovárna k výrobě celulózy“ je to, co celou dobu staví, a podal rekurs k českému místodržitelství. To v kvetnu 1896 nahlédlo celou vec z dosud netušeného hlediska a zrušilo oba výnosy okresního hejtmanství na Smíchove povolující stavbu varáku a dílny z let 1893 a 1894, protože nebyly vydány na základe ediktálního řízení,⁸⁸ tj. že hejtmanství nejprve nevyhlásilo Kubikovu žádost v obci zvláštním oznámením.⁸⁹ Nato se Kubik odvolává k ministerstvu vnitra. Tady si mohl být jist výsledkem – ministerstvo výnosem z 15. dubna 1898 ruší výnos místodržitelství hlavne z toho duvodu, že ediktální řízení není zákonem predepsáno ke schválení továrny na výrobu celulózy. Mezi dvaactyriceti živnostmi jmenovanými živnostenským rádem z r. 1860 jako napr. „dílny na všeliké zboží chemické,“ koželuhárny a jirchárny ci „kyselinárny sodné,“ v zásade hrozícími podobným rizikem pro okolí jako výrobna celulózy, se totiž právě

SOA Praha, Raimund Kubik, Inv.c. 096 výmer okresního hejtmanství na Smíchove 19. února 1895 cj.10333 Kart.02/01

⁸⁶ SOA Praha, Raimund Kubik, Inv.c. žádost o kolaudaci a superkolaudaci z 10.prosince 1895101 cj.72590 Kart.02/01

⁸⁷ SOA Praha, Raimund Kubik, Inv.c. 128 výmer okresního hejtmanství na Smíchove 28. prosince 1895 cj. 76603 Kart.02/01

⁸⁸ SOA Praha, Raimund Kubik, Inv.c. 149 výnos českého místodržitelství z 29. kvetna 1896 cj.75927

⁸⁹ Živnostenský rád, v české mutaci pod c. 227/1859 R. z., §35

celulózka nevyskytuje – samozřejmě proto, že první typ celulózek vcházel v širší praxi teprve koncem 50. let 19. stol. a ostatní až mnohem později po vydání zákona.

3. května 1898 místodržitelství sdělilo stranám rozhodnutí ministerstva,⁹⁰ což znamenalo, že znovu nabyly platnosti výměry hejtmanství z 6. října 1893 a z 19. ledna 1894, jimiž byly Kubikovi povoleny varák a dílna a okresní hejtmanství na Smíchově mělo dále rozhodnout jednak ve věci kolaudace resp. superkolaudace těchto zařízení schválených recenými výnosy, jednak ve věci ostatních zařízení již provedených bez úředního schválení a sloužících k výrobě celulózy.

Ačkoli se tak věci vrátily do stavu z prosince 1895, tedy k zamítnutí kolaudace „provozovárny,“ po pěti letech a nahromadení svazku spisu, který už nebylo možno najednou uzdvihnout, hejtmanství Kubikovi vyhovělo. Výnos z června 1898,⁹¹ jímž se tak stalo, byl vydán na základě komisionálního řízení, jež se konalo v dvouapuletém intermezzu úřadování místodržitelství a ministerstva vnitra v září 1896. Snad spadalo v jedno s tím, že v tomto roce byla Kubikova továrna (papírna i celulózka), nově zbudována po požáru (vzniklému snad kvůli chybejícím stínítkům u plynových lamp, snad z jiné příčiny), o čemž však není než letmé zmínky o třicet let později,⁹² a tato událost průběh původní kolaudační procedury nijak nenarušila. Kolaudován byl nyní „způsob, jak byl postaven varák schválený výměrem z 6. října 1893“ a superkolaudován „způsob, jak byla postavena dílna na zpracování dřeva schválená výnosem z 19. ledna 1894.“ (Dlužno podotknout, že mezi několika málo podmínkami a poznámkami, které k tomu hejtmanství vydalo, se zmiňuje, že Kubik dostatečně zamezil nebezpečí z vdechování dřevěného prachu tím, že příslušné stroje objednal a vyvedl od nich prudých k hřebeni střechy. Co do možnosti, že by okolí mohlo být celulózkou obtěžováno, stanovilo podmínku, že Kubik má v takovém případě „neproděně učinit opatření, aby se tomu zabránilo,“ což byla po pěti letech provozu a jednom požáru připomínka veru včasná).

Co se týkalo „ostatních zařízení již provedených bez úředního schválení a sloužících k výrobě celulózy,“ rozhodlo hejtmanství na základě téhož komisionálního řízení ze září 1896, že „podle ustanovení živnostenského řádu schvalují se dodatečně veškerá další zařízení jež podnikatel postavil bez předchozího živnostenskopravního

---

⁹⁰ SOA Praha, Raimund Kubik intimát místodržitelství o rozhodnutí ministerstva stranám z 3. května 1898
cj.65468, Kart.02/01

⁹¹ SOA Praha, Raimund Kubik, inv.c. 167, výnos okresního hejtmanství na Smíchově z 20. června 1898
cj.33486, Kart.02/01

⁹² SOA Praha, Raimund Kubik, inv.c. 167 4. května 1924 karta 01/01

schválení a doplnil jimi schválená zařízení na provozovnu k výrobě celulózy.“ Stanovilo k tomu další, vesměs bezpečnostní podmínky shrnuté v petadvaceti bodech na osmi stranách, o jejichž naplnění už nejsme zpraveni, protože kolaudace byla tímto dokonána.⁹³

Behem let skutečně stacily vyvstat různé námitky, napr. ze strany dejvické obce, c.k. dvorního eráru a zemského výboru království českého, ohledně škodlivých plynů, jež by mohly z celulóžky unikat a obtěžovat okolí. Ty byly nyní zamítnuty s poukazem na racionální uspořádání provozu a stanovené podmínky bezpečnosti. Námitky majitelky velkostatku Anny Novotné, jež měla na některých svých parcelách požitková práva k rece Vltave a obávala se škodlivých výmetů do vody byly rovněž odmítnuty jako neodůvodněné.⁹⁴

Kubíkov postup lze hodnotit různě, od rekriminace jeho bezohlednosti a ignorování formálních postupů po sympatie s člověkem v zápasu s byrokracií, každopádně to, že tak tvrdě šel za rozbehnutím a udržením chodu celulóžky, jejíž provoz se patrně po celou dobu nijak nezbrzdil, souvisel zjevně s tím, že si velmi zřetelně uvědomoval – a skutečný vývoj mu dal za pravdu – že výroba celulózy se pro papírny stává nezbytností. Zatímco zpočátku tvořily celulóžky vedlejší oddělení papíren, postupně se poměr obrátil – továrny na celulózu měly své papírny, jež zpracovávaly jejich výrobek přímo na celulóžový papír.

Vedle toho existovaly závody vyrábějící celulózu pro obchod, zvláště pro vývoz. To byl právě případ Císařského mlýna. Pro výrobu asi 100 metrických centů celulózy denne se počítal personál o 2 technických úřednících, 2 administrativních a okolo 90 dělníků; spotřeba síly 350 – 400 HP – odhady učiněné ve 20. letech dvacátého století Kubíkova papírna na počátku století splnovala a snad i lehce přesahovala. Podle informací, které o sobě podává v katalogu jubilejní průmyslové výstavy r. 1908 vyráběla ročně 45.000 q sulfitové celulózy, (měla v té době 250 dělníků a 1000 HP parní síly, přičemž vyráběla ještě další produkty, viz dále), na výrobu celulózy se dokonce zaměřila a vyráběla i speciální celulóžové papíry. Z podmínek doporučených pro továrny na sulfitovou celulózu pro dosažení prosperity splnoval Císařský mlýn rozhodně dostatečný přístup k vodě pro tovární účely a naopak nenarážel na překážky při vypuštění odpadních vod do vodního toku. Měl dostatečný odbyť, protože továrna před první světovou válkou

---

⁹³ SOA Praha, Raimund Kubik, komanditní společnost, výnos okresního hejtmanství na Smíchově z 20. června 1898 cj.33486, Kart.02

⁹⁴ Tamtéž

rozsáhle vyvážela, nejen mimo české zeme po celé Habsburské monarchii, ale i do britských kolonií v Indii a do jižní Ameriky. Vedle toho produkovala rocne 30.000 q papíru a 500 q lepenky. Zcela novým produktem zavedeným Raimundem Kubikem na svetovém trhu byla pergamenová náhrada Simili Parchment, který vyvážel do celého sveta a zejména do Japonska.⁹⁵

Poslední progresivní akci, která se odehrála ještě za Kubikova života – asi spíš nežli pod jeho vedením, byla částečná elektrifikace továrny, která nahradila některé parní stroje. Dokoncena byla až za jeho dedicu. Raimund Kubik zemrel 25. brezna 1914, odešed zároveň se svou dobou, dlouhým stoletím páry a prumyslové revoluce, érou oproti budoucnosti takrka neomezených množností.

---

⁹⁵ ŠATOPLET s.297-298

SOA Praha, Raimund Kubik, , Inv.c. 022nn, 24.kvetna 1924 Kart.01/01

Úřední skupinový katalog c. 5. pro třídy výstavní: XX., XII., XVI., XIV., VIII., IX., XIX., XV. a XXI.: Papír a živnosti polygrafické, Klenotnictví, Zariadení a výzdoba bytu, Prumysl chemický, Hornictví a zpracování kovu, Prumysl kožarský a drevarský, Potraviny a požívatiný : jubilej. výstava obvodu Obchodní a živnostenské komory v Praze roku 1908 V Praze : nákl. vl., 1908 s.17

ZUMAN, František. Papírna v Bubenci. s. 183.

3.3 Papírna za nástupcu Kubikových

Pozustalost byla dedicum odevzdána teprve 31. prosince 1920, je však pravděpodobné, že i během 1. světové války továrnu spravoval Kubikov syn ing. Rudolf Kubik, v cele bratří Karla a Paula Kubikových a v zájmu sester Hedviky provdané Skuhrawé, Karoliny provdané von Schlöcht (tedy za potomka nekdejší bubenecké vrchnosti a prvního bubeneckého starosty a předchudce Raimunda Kubika v úrade, Jana von Schlöchta) a Hermíny provdané Haase-Wranau (tedy do papírenského rodu Haase ve Vraném nad Vltavou, kde kdysi působil i Prosper Piette), svých společníků v komanditní společnosti Raimund Kubik, továrna na strojní papír a celulosu „Císařský mlýn.“ Rudolf Kubik vedl podnik dále po celé meziválečné období, kdy jej jen za trvalých obtíží udržoval v chodu. Postrádal snad něco podnikatelské nápaditosti či dravosti svého otce, na druhou stranu se ocitl v podmínkách, které papírnu snad přímo predestinovaly k zániku; stál v jejím cele až do vlastního horkého konce roku 1945.

Dalo by se říci, že se továrna stala obětí vlastního předchozího úspěchu. Svého času velice progresivní orientace na produkci a zpracování celulózy coby exportního zboží nedávala podniku šanci v novém státě. S jeho vznikem se okamžitě zastavil vývoz, papírna ztratila odbytu na dříve rozsáhlém rakousko-uherském trhu i v zámorí. V podmínkách řízeného hospodářství byla kvůli nedostatku tiskového papíru v novém státě preorientována na jeho výrobu. Jakkoli se to r. 1924 v reprezentativní publikaci o československém průmyslu prezentuje jako zamerení Císařského mlýna na tuto „zvláštní specialitu“,⁹⁶ jednalo se spíše o činnost z nouze, ze které Rudolf Kubik nebyl nijak nadšen. Protože export se již neobnovil, musela se firma zaradit na výrobu obyčejných a střednějemných papírů, aby se vůbec udržela v chodu, nemohla však už dosáhnout objemu výroby jako při plynulé výrobě na export: v obchodním roce 1919-20 klesla výroba na 120 vagonů ročně oproti průměrně 250 vagonům v době předválečné, tedy oproti předchozí exportní výrobě na méně než 50% kapacity továrny.⁹⁷

---

⁹⁶ PFOHL, Ernst. Velkopřemysl československé republiky : Die Grossindustrie der Tschechoslowakischen republik - La Grande Industrie de la République Tchèque - The Great Industry of The Czechoslovak Republic. Praha : Becher a spol., sp. s r.o. Průmyslové vydavatelství, 1923. s.115

⁹⁷ SOA Praha, Raimund Kubik, inv.c. 22nn. odvolání Rudolfa Kubika k reviznímu odboru ministerstva financí ve věci danového výměru z 24. května 1924, karton 01/01

K této už tak více než povážlivé situaci hned od prvních poválečných let přistupuje pozvolný úpadek v důsledku zastaralosti stroju, kterýchž obnova byl čas právě tak v době počátku první světové války, a po ní se v důsledku zastavení exportu už nikdy nevrátil. Papírna měla oproti modernějším podnikům nesrovnatelně menší výkonnost. Papírenské stroje, starší z 30. let a novější z počátku 80. let 19. stol., běžely pomalu, což poněkud začínalo naznačovat i těch 250 ročních vagonů předválečné produkce, která volala po modernizaci, a stejně tomu bylo i s ostatními stroji, holendry, kalandry, mácečkami, rezackami atd. To vše znamenalo rychlou ztrátu konkurenceschopnosti.

Současne byl Rudolf Kubík paralyzován ještě jinak – ocitl se v danových dlužích v důsledku nejen podle vlastního mínění nesprávného výpočtu hodnoty továrny a tak i výše dávek. Továrna byla už roku 1914 na částku na 880.000 korun nadhodnocena, což dokládá pokus Raimunda Kubíka před válkou celý podnik prodat za 700.000 korun, kdy však pro něj nenašel však kupce. V r. 1919 pak byla papírna podle Rudolfa Kubíka nadhodnocena o dalších 500.000 a za pravdu mu v tom dávala i revizní komise berní správy, která soudila, že kdyby podnik vyráběl celulózu na export jako ještě v letech 1911 – 1913, byla by cena a dávka z ní vymerena případně, ale protože se musel reorientovat na výrobu různých papírů, na což nebyl zařízen, mínila, že hodnocení k r. 1919 nevystihuje spravedlivě kapacitu nastalou po zastavení exportu. Komise snížila ještě ohodnocení množství zásob a zařízení, které bylo původně oceněno jako zcela nové, což podnik rovněž neúměrně nadhodnocovalo, uznala zastaralost všech stroju, prodávající se zdoluhavou výrobní cestou v důsledku vystavení výrobních budov do výšky kvůli inundaci, nemožnost prodat pozemky v majetku společníku, protože se nacházejí v pásmu, podléhajícím regulaci a budou patrně vykoupeny hlavním městem Prahou hluboko pod cenou, jíž by se dosáhlo parcelací, a vyslovila přesvědčení, že případ by zasluhoval zvláštního ohledu.⁹⁸

Kubík skutečně nutně potřeboval aby se věci daly do pohybu, protože danové dluhy vedly k obstarání veškerého majetku pozůstalosti i majetku dedičů Císařského mlýna částkou ca. 2,700.000, což firmu stavelo do neúnosné situace, kdy by omezen až znemožnen bankovní a soukromý úvěr a podnik potřeboval k provozu stále větší hotovost, kterou si za daných okolností nemohl opatřit jinak, než úvěrem. Pokud by mel tento stav trvat déle, muselo by dojít k zastavení provozu, což by vedlo k ztrátě místa pro 300 lidí, které tehdy Kubík ještě zaměstnával, což byl i jeden z argumentů,

---

⁹⁸ SOA Praha, Raimund Kubík, inv.c. 61nn. protokol z 24. května 1924 z revize obchodních knih firmy R.Kubík, karton 01/01

jimiž se snažil obmekcit revizní odbor ministerstva financí. Jinak za sebe i společníky vyjadroval ochotu dostát v plné míře svým povinnostem, budou-li jen spravedlive vymereny.⁹⁹

Jeho písemnosti neobsahují dalších dokladu o tom, jak v roce 1924 uspel, že však jeho danové potíže trvaly dosvedcují ještě ve tricátých letech dobrozdání pro úrady od jeho obchodních partneru,¹⁰⁰ kteří se vesmes primlouvají za maximální snížení Kubikova danového dluhu vzniklého v dusledku znemožnění exportu a ztráty konkurenceschopnosti v dusledku nemožnosti modernizovat v dusledku toho, že je firma zcela bez zisku v dusledku vysokých úroku z danových dluhu... tento bludný kruh dusledku se Kubikovi nepodarilo prolomit.

Zamestnancu, za než se jeho obchodní přátelé v dobrozdáních primlouvali („kteří byli v továrne již mnoho let a nelze je proto propustit, není zajisté ani v zájmu státu, aby tak byly ještě priostreny sociální pomery“) bylo nyní, v polovine tricátých let už jen kolem stovky. Roku 1932 byla už situace taková, že na shromáždění společníku predkládá Rudolf Kubik dve varianty. Krome rady jiných potíží, se stoupajícím zadlužením nikoli na posledním místě, bylo fungování papírny čím dál energeticky nárocnější (plná elektrifikace probehla v r.1918), její udržení v provozu cinil Kubik závislým na tom, že by se podarilo dojednat výhodnější smlouvu s elektrárnami hlavního mesta Prahy. Jinak bude treba papírnu zcela zastavit a provozovat jen obchod s produkty svého oboru, v tomto prípade by ke zmírnění financních potíží prispely prémie kartelu za odstávku. Pro následující rok pokračovali ještě ve výrobě, protože jim dosud bežela smlouva s elektrárnou a pokoušeli se ještě zpracovat a prodat zboží na sklade, avšak potom prodali kartelu výrobní kvótu a papírnu zastavili. Tak klesl pocet zamestnancu. V provozu už zustala jen celulózka a to jen do roku 1939.¹⁰¹

Ten však prinesl už zcela jinou situaci. Další dochovaná výroční zpráva je za rok 1940. Zmenené pomery se paradoxne zasloužily o to, že se papírna zacala pomalu vzpamatovávat. Zacala pracovat v plném vytižení, musela plnit predepsané dodávky, provoz celulózky nebyl obnoven, papírna se musela zcela preorientovat, jako suroviny již nesmela využívat celulózu, nýbrž jen sberový papír – tak tomu zustalo až do konce války. Tohoto roku v továrne také vypukly ctyri požáry, které zpusobily škody na

---

⁹⁹ SOA Praha, Raimund Kubik, inv.c. 22nn. odvolání Rudolfa Kubika k reviznímu odboru ministerstva financí ve veci danového výmeru z 24. kvetna 1924, karton 01/01

¹⁰⁰ SOA Praha, Raimund Kubik inv. c. 101, 144, 145-147, karton 01/01

¹⁰¹ SOA Praha, Raimund Kubik inv. c. 102nn, výroční zpráva za rok 1932 karton 01/01

ZUMAN, František. Papírna v Bubenci. 183 – o zastavení celulózky není bohužel primární zpráva, resp. jen retrospektivní, viz dále

budovách, strojích, zařízení a materiálu, kryly je však pojistky nejen za škodu, ale i za v důsledku požáru ušlý zisk. Podnik se i s přispěním této skutečnosti ocitl alespoň poněkud v černých číslech a mohl začít umorovat staré dluhy.¹⁰²

V tomto trendu pak firma setrvala i v dalších válečných letech a těžiště zájmu společníků, z nichž někteří zemřeli a na jejich místa nastoupili jejich dědicové, se soustředilo do úvah o možnostech přeměny komanditní společnosti na společnost s ručením omezeným či spíše akciovou a s tím související problematiku převodu poněkud už nepřehledného pozemkového vlastnictví společníků na firmu; debaty na toto téma však končily všeobecnou shodou o odložení této mimořádně důležité transformace na klidnější dobu.¹⁰³

---

¹⁰² SOA Praha, Raimund Kubik, inv. c. 127nn výroční zpráva pro rok 1940 karton 01/01

¹⁰³ SOA Praha, Raimund Kubik, inv. c. 111nn Protokol o shromáždění komanditní společnosti R. Kubik 9. března 1942, karton 01/01

SOA Praha, Raimund Kubik inv. c. 111nn Protokol o shromáždění komanditní společnosti R. Kubik 16. října 1943, karton 01/01

3.4 Císarský mlýn po znárodnení a jeho zánik

Klidnější budoucnost, která měla ještě nastat pro papírnu a lze ji shrnout pomerne strucne, však už nebyla společná s rodinou Kubikových.¹⁰⁴ Papírna byla znárodnena roku 1946, spíše jako nemecký podnik než podle počtu zamestnancu, a nato začlenena do Západoceských papíren, n.p. a v rámci následujících presunu ve výrobní strukture znárodneného prumyslu Císarský mlýn nekolikrát zmenil svuj nadřízený orgán. Ze svazku Západoceských papíren byl vynat roku 1949 aby se o dva roky pozdeji stal součástí národního podniku Pergamentka, nacež byl spojen s papírnou ve Vraném nad Vltavou a r. 1960 vclenen do národního podniku Pražské papírny.

Na prelomu 50. a 60. let se v Bubenecské papírne zacalo schylovat ke zmenám, zcela se zmenil výrobní program, r. 1962 byla definitivne ukoncena základní výroba papíru – na starším ze stroju provozovaná téměř sto tricet let – a naopak se zacal rozvíjet zpracovatelská cinnost. Do budovy Císarského mlýna byly umísteny sítotiskové stroje, na nichž se ještě v 80. letech vyrábely velkoformátové tapety vzoru „EXPO,“ pristaveny byly další objekty, kam byla postupne instalována nová zařízení pro natírání a laminaci papíru, které se zde pak i vyvíjely, dále flexografické tiskové stroje, velkoformátový slotr JURINE na výrobu klopových krabic, v letech 1985-87 laser pro přípravu výseku. Sortiment tvorily vlnité lepenky, obaly s molitanovou výplní, papíry s bariérovými vlastnostmi, samolepicí etikety aj. Od 70. a 80. let, kdy pri požadavcích na maximální kvalitu a zisk dostával bubenecký podnik pouze minimální dotace na rozvoj a údržbu, se datuje rozklad nejen papírny jako provozu, ale i jejích budov.

Výtvarník a designér Jan Cincera, který zde v letech 1984-86 pusobil ve Stredisku obalového inženýrství, umírání papírny výtvarne reflektoval i dokumentoval v sérii svých „papírenských prací,“ kterou tvorí jednak nalezené objekty – kusy papírových usazenin ze zdí a kádí na papírovinu nesoucí stopy barvení, dokonce i posledního požáru v papírne vzniknuvšího za tragikomických okolností práve v tomto období, jednak papíry „pretavené“ z nalezeného materiálu v nové archy a objekty odkazující i na

---

¹⁰⁴ O vlastním znárodnení není ve fondu Raimund Kubik dokladu, krome zcela útržkovité, dva listy cítající korespondence národní správy s Ústředním reditelstvím znárodneného prumyslu, zcela technického charakteru.

konkrétní součásti vybavení jako holandr. Tvorí definitivní tecku za historií papírny v Císařském mlýne.¹⁰⁵

---

¹⁰⁵ NOVOTNÝ s.62-63
Vyprávění Jana Cincery 14.7.2009

4. Císarský mlýn – centrum industriálního prostoru s hlubokými kořeny a neprávem opomíjenou architekturou

4.1 Starší dejiny místa

Císarský mlýn sám o sobě je díky rudolfínské výstavbě jednou z nejvýznamnějších památek Bubence (pův. Předního Ovence), současně se však také on a jeho okolí staly centrem rozvoje průmyslu v této lokalitě, a to hluboko před vlastní industriální érou.

Ve 13. století byla část Ovence v majetku Svatojirského kláštera, již tehdy proud tehdejšího ramene Vltavy dával podnět k využití vodní síly a byl zde postaven mlýn, který patřil ke klášternímu statku. Po husitských válkách, kdy se celého Ovence i s mlýnem zmocnili Pražané, připadl panství úřadu nejvyššího purkrabího Pražského hradu. K poddaným patřili i majitelé mlýna s pozemky, k nimž náležel ještě vrch Pecka nad mlýnem, louka od mlýnem a ostruvek mezi mlýnem a velkým (posléze Císarským) ostrovem, kterému se později říkalo „Sráček.“ Koncem 15. stol. mlýn zpustl a přestal přinášet zisk, nejvyšší purkrabí Jenec z Janovic k nemu tehdy připojil takové výsady, že i svobodní lidé se mohli bez újmy na své svobodě uvázat v jeho držení. Držitelé mlýna v 15. stol. nejsou známi jménem, první, jehož jméno známo je, byl malostranský mešťan Matej Zoubek, který tu působil 1508 – 1512. Od r.1546 měl mlýn v držení hejtman pražského hradu Oldřich Dubanský z Duban, který jej nejvíce rozšířil a zvelebil. Následujícího roku zde postavil i obytný dům, ke své vinici na kopci Pecka připojil koupí vinici na Babe a roku 1550 k mlýnu přikoupil i klášterní dvůr v Ovenci, čímž se stal největším zdejším pozemkovým vlastníkem. V tomto období se zde též objevují dvě pily a šlejferna (brusárna), z podnětu kotláře Hanuše Majkenhela založil proti mlýnu hamr, který pak Hanušovi pronajal za 11 kop grošu ročně. Vodní síly se tedy již užívá i k jiným výrobním účelům, než jen k pohonu mlýna.

Svobodný pán Kašpar z Felzu a Šenknerku, nejvyšší komorník arciknížete Karla, zamýšlel porýdit si zemský statek poblíž Prahy a r.1565 za podpory arciknížete

Ferdinanda pohnul Oldricha z Duban, aby mu prodal mlýn i nemovitosti k nemu patřící. Kupní cena činila 6000 zl. a Maxmilián II. tehdy povolil k vložení převodu do desk zemských, ačkoli mlýn a vinice na Babe v nich nikdy dřív zapsány nebyly a ovenský dvůr byl zbožím duchovním zápisným. Pro vklad dvůra by stačilo královské svolení, nikoli však pro mlýn a vinici. Oldrich z Duban si toho byl parne vědom, protože vklad byl učiněn velmi stručným zápisem, bez jinak obvyklé zprávy, od koho bylo zboží získáno.

Neznámo proč, již o rok později (1566) rozhodl se Kašpar z Felzu tento svůj majetek prodat, kupcem měl být Hanuš Šenfeld ze Šenfeldu, který však neuhradil celou kupní cenu a protože tyto peníze zatím Felz nabídl jako půjčku císaři, navrhl arcikníže Ferdinand Maxmiliánovi, aby toto pro korunu velmi příhodné zboží sám koupil. Šenfeld vyslovil omluvu za prodlení a byl ochoten od koupe ustoupit, ale královská komora shledala sumu příliš vysokou, což císaře odradilo.

Konečně roku 1569 koupil mlýn se vším příslušenstvím od Kašpara Felze císařský rada Václav Berka z Dubé za 2775 kop grošu, avšak již o dva roky později za 2650 kop prodává jej Anne choti Jindřicha z Valdštejna na Dobrovici, který mlýn po její smrti zdědil a po něm zase jeho nezletilí synové. Teprve od jejich poručníku odkoupil jej i se všemi pozemky konečně císař Rudolf II., který v té době poručil královské komoře jednat o příkupu pozemku na rozšíření královské obory, sousedící pozemky s mlýnem mu tedy ani nebylo třeba zvláště doporučovat. Koupe se uskutečnila roku 1584, od té doby byl mlýn korunním majetkem až do r. 1786 a podle císařské hodnosti českých králů nazýván Císařským mlýnem.¹⁰⁶

Rudolf II. začal konat přípravy k úpravám areálu, r. 1585 vylámat dal skálu mezi oborou a mlýnem, přestavět pilu a o dva roky později zrušit hamr, (za nějž Hanuš Majkenhel žádal náhradu, výsledek jeho jednání s komorou však není znám) a přistoupil k nové výstavbě.¹⁰⁷ Není přesně známo, kteří architekti byli pověřeni projekty jednotlivých částí areálu, základní návrh je však zřejmě dílem Antonia Valentího a Giovanni Gargioliho, které císař povolal r. 1585 do Prahy. Bubenecký soubor staveb

---

¹⁰⁶ VACEK, František. Dejiny Bubence, Dejvic, Šárky a okolí. In TEIGE, Josef. Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy II. Praha : Obec hlavního města Prahy prací archivu městského, 1911. s. 97-99
Kniha o Bubenci. Tryml, Michal. 1. vyd. Praha : Městská část Praha 6, 2004, s.123
Archiv Národního technického muzea, fond c. 791 (Kleplova sbírka vzpomínek a rukopisu), Kropáček, Zdeněk: Vývoj výroby, obchodu a průmyslu v Bubenci, inv.c. 1067, s. 3-4
KLEMPERA, Josef. Vodní mlýny v Čechách III. Praha : Libri, 2001, s. 79
HANZLÍKOVÁ, Katerina. Císařský mlýn - minimum z historie. Vestník Klubu za starou Prahu. 2000, c. 3, <http://www.zastarouprahu.cz/kauzu/cisar/historie.htm>

¹⁰⁷ VACEK 1911, s. 103

také souvisí s cestou do Itálie, na kterou se Gargioli vypravil r. 1587, aby se poradil s tamními významnými architekty. V následujících dvou letech zhotovil pro císaře modely těchto staveb. Okamžitě se začalo se stavbou arkádové budovy a rybníka, o něco později následovala grotta.¹⁰⁸ Rozsáhlý komplex představoval ojedinělý soubor manýristických staveb, zahradní architektury i vodních děl, jejichž přesný účel není znám.¹⁰⁹

Vlastními staviteli byli Ulrico Aostalli a Giovanni Brocco, kteří pod návrh Pecky postavili hlavní budovu. Úzká stavba spojovala malý sál na západní straně a grottu, měla plně snížené přízemí (malé klenuté prostory částečně označované jako sklepy), nad nímž probíhala arkádová chodba tvořená sérií dvaaadvaceti oblouků s okny orientovanými na sever, k malebnému výhledu na reku. Je obtížné nalézt pro stavbu jednoznačné označení – nejednalo se o villegiaturu, dvorec, tusculum letohrádek apod., anachronické označení vystihující alespoň poněkud její účel by bylo cosi blízkého lázenské kolonáde z 19. stol., kde se lze procházet i za nepříznivého počasí. Propojení relaxační a hospodářské funkce podněcuje k myšlence, že Rudolf, zajímající se o pracovní postupy brusíků drahokamu, kteří zde začali působit, vytvořil v tomto areálu jakýsi představen hameaux – idealizovaných vesnicek oblíbených za raného novověku. Jakkoli nejasné je poslání stavby, není zcela neznámý její typ: již za Maxmiliána II. byla západně od tehdejšího města Vídně vbudována tzv. Neugebäude, komplex staveb svou delší stranou rovněž privrácený k reze. Z Vídně však, na rozdíl od Prahy je dochována dokumentace o výtvarné výzdobě a počítalo se pravděpodobně i s umístěním některých sbírek. Oproti dřívějšímu názoru, že v Císařském mlýně se jednalo o podobnou galerii,¹¹⁰ novější poznatky ukazují, že v Praze se sbírka obrazů nacházela patrně v lovcím zámečku.¹¹¹

Na straně odvrácené od reky byla umístěna nádrž obložená tesaným kamenem, kolem níž vedla cesta a snad i ambit. Na terasách za arkádovou chodbou jsou ještě r.1832 doloženy besídky, jedna v podobě chrámku, druhá věžovitá s cimburím.

Jádrem celého komplexu se pak stala grotta vyhloubená do masivu kopce, její prostor byl okrouhlý a zakončený kopulí. Dobrozdání dvorské komory z roku 1704 přináší vzpomínku na Císařský mlýn jako oblíbené místo kratochvíle Rudolfa II., který se zalíbením pozoroval pstruhy a vzácné ryby chované v rybníčku s pramenitou vodou,

---

¹⁰⁸ KRCÁLOVÁ, Jarmila. Centrální stavby české renesance. 2. vyd. Praha : Academia, 1976, s. 13

¹⁰⁹ Kniha o Bubenci, s.124

NOVOTNÝ, , s.61

¹¹⁰ VACEK 1911, s. 103

¹¹¹ MUCHKA, Ivan P. Císařský mlýn v královské obore. Zprávy památkové péče. 2008, c. 2, s.93

a rovněž kvůli této vode „lázen nebo spíše grottu dal si tam zříditi.“ Voda však do ní byla přivedena z nové postavené vodárny teprve r. 1604, původně tedy o lázen nešlo; její smysl se těžko dovozuje a má kořeny v komplikované soustavě symbolického myšlení manýrismu.

Původ válcového prostoru sklenutého kopulí je spatřován ve formě Pantheonu, ten připomínají také dva prstence římsy v jinak hladkém sledu pečlivě tesaných kvádrů, které se zmenšují směrem k opaionu vysoké lucerny, která je jediným zdrojem světla. Vzhledem k přesvědčení renesančních teoretiků architektury o kultovní funkci torzovité dochovaných válcových a polygonálních antických památek, i tomu, že Karel Borromejský ve svých Instrukcích odsuzuje kruhový pudorys pro sakrální architekturu jako nevhodný protože pohanský, a dále vzhledem k majestátnímu byt strohému rázu této stavby, se naskytá představa, že Rudolf zamýšlel vybudování právě takového chrámu. Těžko se ovšem dohadovat, jakými idejemi byl motivován. Umístění v nitru kopce spolu s císařovými sklony a zálibami nabízejí souvislost s podněty alchymistickými, hermetickými, magickými či astronomickými; císař se ostatně počítal k adeptům alchymie a současníky byl zván Nový Hermes Trismegistos. Prostrata upomíná na Horu adepta, proniknutí do hlubin země souvisí se zájmem o kovy, které se tam ukrývají, s hledáním svaté pralátky světa či skryté říše nejnitřnější pravdy věcí. Okrouhlý tvar mohl také upomínat na hrob (v němž byl také nalezen jeden ze základních spisů této tajemné nauky) Herma–Thota, jehož nástupcem či dokonce vtělením měl panovník podle spoluadepta být; kruhový tvar je typický pro hrobky z Mykén i monumentální antická mauzolea.

Myšlenkové pozadí zahrad a grott v Itálii a Francii bývá obtížné rekonstruovat a smysl grotty v Císařském mlýně je uzavřen zcela. Svou architekturou se od většiny z nich podstatně liší. Nesnaží se vytvořit „přírodní“ struktury krápníku jako grotty v Tivoli či Farnese, ani „polozřícené“ útvary zdánlivě poznamenané plynutím času, její výstavba je prostá, vzdálená manýristické zdobnosti, přesto manýristická podstatou. Reaguje na dobovou oblibu zahradních konfigurací, v nichž jeskyne či grotta nesměla chybět, avšak ztvárňuje tento motiv nezávisle, nebuduje stavbu zahradní a patrně ani termální, pomíjí stereotyp přírodní imitace a záměrně vytváří kamennou architekturu, která evokuje antickou stavbu a je naplněna symbolickým významem. V době vzniku se používalo označení grotta nebo studna v kopci (po přivedení vody, které ovšem v pozdější době zaniklo), známé označení císařská lázeň se objevuje až v 18. stol.

Pozdne renesanční vstupní brána do areálu z roku 1606, puvodne oznacená monogramem R., je jedinou stavbou dochovanou v puvodním stavu.¹¹² Její funkce byla spíše symbolická, akcentující vstup do objektu, stála totiž v bežne neprístupné Královské obore obehnané zdí. Bránu lze po stránce tektonicko-kompozicní srovnat se severní a západní branou Pražského hradu, na rozdíl od nich je však brána v Císarském mlýne oboustranná – ze strany nádvorí má identickou podobu jako z pohledu pri vstupu, pusobila tedy jako umelecký artefakt i pri pohledu z arkádové chodby ci terasy pred grottou. Podle kresby Paula van Vianen byly puvodne sloupy brány zakonceny obelisky, které ji dávají do souvislosti s rudolfinskými stavbami jako Matyášova brána ci portál kaple Všech svatých; tyto obelisky mají podstatnou hodnotu symbolickou (triumfální oblouk, slavnostní vstup do vladarského sídla).¹¹³

Stavební ruch, který s prechodem mlýna do královského držení nastal, a rozšíření spektra účelu areálu nijak nenarušily provozování remesel. To se naopak rozrostlo o dílnu rezacu drahokamu – Petru Hyblovi a Octaviovi Miseronimu z Lisonu (tj. Milána) bylo povoleno, aby si pri mlýnu zřídili dílnu na broušení a leštení křišťálu a drahých kamenu.

Toto umení, které u nás melo počátek v Císarském mlýne, bylo důležité zejména pro vztah k založení významné ceské tradice broušení skla. Nicméně ohromná brusná zařízení miseronské dílny nemohla mít bezprostřední vliv na rozšíření broušení skla až do podhorských samot; tomu napomohl rytec skla Kašpar Lehman, který r.1588 navázal kontakt s dvorem Rudolfa II. a o nekolik let pozdeji, už jako dvorní „štajnsnajdr“ nahradil velké kolo brusírny drahokamu malým kolem poháneným šlapadlem kolovratu. To mnohem pozdeji, až po skončení tricetileté války, umožnilo lehmanovským mobilním brusírnám a ryteckým dílnám pronikat až do lesních samot a poskytovat obživu lidem v techto oblastech.¹¹⁴

Posléze patřila dílna jen Octaviu Miseronimu, jenž pocházel z milánského rodu brusicu drahokamu a do Cech byl povolán r. 1508. Stal se dvorním rezacem drahokamu a jeho rod zde pusobil až do svého vymření v první pol. 18. stol.¹¹⁵

Po bitve na Bílé Hore vyplnilo ligistické vojsko také Císarský mlýn a právě brusírská hut byla poškozena patrne nejhure, jak dokládá příkaz císaře Ferdinanda II.

---

¹¹² KRCÁLOVÁ, s.12-18

¹¹³ MUCHKA, s.93

¹¹⁴ Archiv NTM, fond c. 791 (Kleplova sbírka vzpomínek a rukopisu), Kropáček, Zdenek: Vývoj výroby, obchodu a prumyslu v Bubenci, inv.c. 1067, s. 6-7

¹¹⁵ Archiv NTM Kropáček, s.5

k jejímu znovuzbudování. Za tím účelem bylo nutné povolát odborníky z ciziny, dvorním brusícem se stal po Octaviovi jeho syn Diviš Miseroni, kterému byl císařským rozhodnutím z r. 1623 priznán roční plat 180 zl., a který zde pracoval se svými sourozenci, vytvářeli broušené vázy či intarzované nábytkové desky, umelecké práce ze skla a polodrahokamu, jež jsou dnes k vidění ve zvláštním oddělení Umeleckohistorického muzea ve Vídni. Je to právě Diviš Miseroni a jeho děti, kteří jsou zachyceni na žánrovém obraze Karla Škréty z r. 1653.¹¹⁶

Jejich po otci zdedené vlastnické právo k dílně se vztahovalo jen na její nástroje a materiál, když tedy r. 1629 byla brusírna poškozena povodní, žádali o její opravu dvorskou komoru ve Vídni, aby mohli včas dokončit práci pro císaře. Diviš byl pro svou brusíckou obratnost u císaře Ferdinanda III. velmi oblíben a dostával od něj za mimorádné práce vynikající odmeny. Svého syna Ferdinanda Eusebia vyucil ve svém oboru a r. 1656 mu postoupil místo dvorního brusice i s platem. Kromě toho byl Diviš také správcem královského pokladu, inspektorem pražského hradu a správcem královské obory, Štepnice a mlýna v Bubenci. Jako takový měl na starosti organizaci jeho rekonstrukce po tamním pobytu různých vojsk v letech 1631 – 1634 a dosazování nájemcu – r. 1637 to byl mlynář Václav Škavrada, s nímž pak měl radu kompetenčních sporů ohledně konkrétních oprav. Také v záležitostech dalších nájemců, Zdenka Smoly, Kryštofa Cesara, Jakuba Procházky a Tomáše Cerného plnil funkci kontaktu mezi nimi a královskou komorou, která od něj přijímala nejen informace, ale i stížnosti a doporučení (opravy jezu, rozhodnutí o osobě příštího nájemce apod.) Mnohé zustalo nedorešeno ve věcech správy mlýna a okolí, když r. 1661 Diviš Miseroni umírá. Syn Ferdinand Eusebius, odvolává se na zásluhy svého oce, usiloval o získání jeho správcovských funkcí, avšak neměl u komory takovou podporu, aby získal všechny. S poukazem k tomu, že by docházelo k nevhodné kumulaci funkcí (včetně postu dvorního rezace kamenu), i s nářkami na to, že Diviš Miseroni nebyl správcem zcela ideálních kvalit, byla v hradním správcovství dána přednost jinému pretendentsovi, nicméně správa královského pokladu a Císařského mlýna a souvisejících oblastí zustala v jeho rukou. Zde zprávy o jeho činnosti postupně umlkají a další známé informace týkají se především nájemcu mlýna.

---

¹¹⁶ VACEK, František. Dejiny Bubence, Dejvic, Šárky a okolí. In VOJTÍŠEK, Václav. Sborník příspěvků k dejinám hlavního města Prahy IV.. Praha : Obec hlavního města Prahy prací archivu městského, 1923. s.52
HANZLÍKOVÁ, Katerina. Císařský mlýn – minimum z historie. Vestník Klubu za starou Prahu. 2000, c. 3, Dostupný z WWW: < <http://www.zastarouprahu.cz/kauzy/cisar/historie.htm>>.

Když r. 1662 mlynář Cerný zemrel, vzdala se jeho vdova nájmu v Císarském mlýne a komora hledala nájemce nového. Vyžádala si sice doporučení od přísežných mlynáru, avšak ti, majíce patrne zkušenost s tím, že jejich rada nebývala respektována, odpovedeli, že o vhodném uchazeci nevedí. Ze dvou, kteří se nakonec komore přihlásili, byl vybrán Mikuláš Cech, mešťan a mlynář Nového mesta pražského, který se ukázal být dobrou volbou. Nejenže platil nájemné včas a presne, prokazoval vynikající dovednosti jak v řízení mlýna, tak v potřebním vodním stavitelství, ale též mlýn z vlastní iniciativy zveleboval na stavbách i strojním vybavení, opravil jez ve vltavském rameni, upravil břeh stržený povodní atd. Vyucil také svého nástupce Pavla Hacka, který po nem pronájem mlýna prevzal r. 1674 jako mladý muž a setrval zde dvaatřicet let až do své smrti a po celou dobu platil za schopného a rádného, jak si pochvalovala i komorní účárna. Z dokladu z jeho éry lze vyvodit tehdejší fungování vztahu mezi nájemcem mlýna a jeho panovnickým pronajimatelem: zámecký stavební píсар byl poveren vybrat od nájemce mlýna peníze, které pak složil v komorní účárne. Probíral s mlynářem návrhy oprav, k nimž vyhotovil rozpočet a predložil vše komorní rade, která jej zhodnotila a predala účárne, aby posoudila finanční stránku veci. Stejne tak byl stavební píсар tázán na doporučení ohledne obnovení ci prodloužení nájemní smlouvy.¹¹⁷

V dobe Hackove udál se zajímavý pokus o zmenu vlastnictví Císarského mlýna. Václav Vojtech hrabe ze Šternberk, president nad apelacemi a pozdejší nejvyšší sudí zemský, který si postavil zámek v Troji, si uvedomil jeho nedostatek spocívající v obtížnosti cesty z Prahy pomocí dvojího prevozu, pres mlýnské rameno a pres Vltavu, kvuli nemuž bylo nutno projet Císarským mlýnem a tam žádat prevozníka. Navrhl proto komore stavbu dreveného mostu pres mlýnské rameno, který by prinesl užitek i zdejším královským hospodárstvím. Na nákladech se chtel podílet jednou tretinou a zduraznoval, že by nezkrátil prevozníka na platu za prívoz. Jak žádost dopadla není známo, teprve z r. 1703 je známo toliko, že nejaký most vystaven byl, mezitím však Šternberk pojal další zámer na zhodnocení svého pozemkového majetku – r. 1704 požádal totiž dvorskou komoru o prodej Císarského mlýna ci aspon jeho části. Bylo to v dobe, kdy arcivévoda Karel potreboval peníze na tažení do Španelska, spolupusobit mohla i myšlenka vdeku za to, že poskytl velkorysou pujcku Leopoldovi I., nechtel toho však zneužit k levné koupi, naopak ucínil dvorské komore vynikající nabídku. Ta si však pro

---

¹¹⁷ VACEK, 1923. s. 59

doporučení císaři musela vyžádat dobrozdání české komory a to vyznelo proti Šternberkovu návrhu, president a radové psali, že Císařský mlýn je potřebnou součástí královské obory, místem milým panovníkovi, kde se ochraňují památné stavby z doby Rudolfovy a zámecký stavební úrad by se těžko obešel bez pily. Šternberkov plán tak zustal nenaplnen.¹¹⁸

Šternberk mel pak s Císařským mlýnem co do cinení ještě jednou, když byl upozornen, že Hackuv nástupce, mlynár Jirí Souše pokračující r. 1707 ve stavbe jezu na hlavním vltavském recišti klade jeho práh příliš vysoko a mohl by ohrozit Šternberkov pozemky v Troji. Šternberk si vyžádal dobrozdání přísežných zemských mlynáru, z nejj vyplynulo, že takto vysoko položen, ohrožoval by jez nejen jeho statky, ale i sousední pozemky v Zadním Ovenci komorní, čímž by vznikla škoda královské komore a plavbe, pri vyšším stavu vody by ohrožoval záplavami níže položený mlýn v Troji a bránil by jarnímu pruchodu ledu. Podle jejich doporučení mel být jez predevším níže založen a dále břeh ostrova nad jezem zpevnen a pozemky na pravém břehu chráneny zdí.¹¹⁹

Dalším známým „císařským mlynárem“ je od r. 1711 Jirí Kreibich. Krome nej je doložena rada osob pracujících ci prebývajících v mlýne, napr. šenkýrka Lidmila Vlachová, dokládající, že v mlýne bylo tehdy výcepní právo, a že bylo pronajímáno. V letech 1718 – 1729 mel Ondrej František Roháček, mešt an malostranský, v nájmu mlýn o ctyrech kolech a pilu, kde pracoval s tremi tovaryši.

Témer tricet let (1730 – 1758) mel mlýn v nájmu Antonín Vaceš, mešt an novomestský, zažil zde tedy, když behem války o rakouské dedictví rakouská armáda vypuzovala Francouze z jejich ležení u Bubence, mlýn však ušel hrubé strelbe a vlastne mu bylo na prospěch, že se v nem nacházely příbytky dustojnictva, protože tak o nej bylo pecováno. Hur dopadla samotná obec bubenecká vctne dvou hostincu a existenci výcepu v Císařském mlýne dokládá pragmatické konstatování ve spisech purkrabského úradu – „chce-li kdo píti pivo, musí jíti do Císařského mlýna.“ Jinak jsou v polovine 18. stol. z Císařského mlýna zprávy jen o šenkýři a mlýnské chase, z níž tovaryš František Urban byl posléze mlynárem v Troji.¹²⁰

Ze hlediska místní architektury je to doba, kdy stavební úrad Pražského hradu zacal uvažovat o účelnejším využití areálu. V hlavní budove byly nejprve zazdeny oblouky

---

¹¹⁸ Tamtéž s. 60-61

¹¹⁹ Tamtéž s. 62

SOA Praha, Inv.c. 01, 1707, Kart.01

¹²⁰ VACEK, 1923. s. 62, 158

arkád a posléze byla o jedno patro zvýšena. Byla též zasypána piscina v jihozápadní části a plocha přeměněna v zahradní parter.¹²¹

Po Vacešovi stal se nájemcem mlýna Václav Holecek, mešťan a mlynář Nového Mesta pražského, který po několika letech služby požádal, aby mu byl odprodán pozemek náležející k mlýnu a doporučen byl správcem zámeckého stavebního úřadu; bylo vydáno císařské rozhodnutí svolující k prodeji a v srpnu r. 1764 následně uzavřena smlouva na emfiteutickou koupi tzv. mlýnské louky,¹²² již se počíná jeho obtížně definovatelný vlastnický vztah k Císařskému mlýnu. Ve smlouvě se zavazuje složit 500 zlatých základního poplatku a roční rentu 25 zlatých. Louka byla vymezena bubeneckým mlýnským náhonem a ze strany směrem k Podbabe obehnaná zdí, která měla zamezovat záplavám z náhonu. Tuto zeď se ve smlouvě též zavazuje udržovat v dobrém stavu. Louka mohla být vrácena za restituici, Holecek ji naopak směl prodat jen se svolením eráru. Holecek nakoupil i další pozemky v okolí Císařského mlýna avšak tak neuvážene, že byl nucen je znovu prodat. Od r. 1770 začal být Holecek v listinách označován jako majitel mlýna v Bubenci, ačkoli není zpráv o prodeji, stejně tak ve spisech purkrabské jurisdikce je receno, že byl až do smrti majetníkem mlýna a josefínský katastr mluví o „emfiteutickém mlýnu Václava Holecka,“ nebylo to tedy patrně bez příčiny.¹²³

Že se Císařský mlýn v tomto období již stal dalším cílem pražských výletníků směřujících do Stromovky svědčí akce mlynáře Holecka plynoucí z nepochopení účelu grotty – že se totiž jedná o „lázeň krále Matyáše“ – kterou dal proto vybavit deseti vanami pro tyto výletníky.¹²⁴

Roku 1786 Václav Holecek umírá a mlýnská louka připadá zpět eráru, mlýn je dán do dražby a 1. prosince 1786¹²⁵ 1786 uzavírá české zemské gubernium zastoupené Karlem Ignácem z Clary a Aldringenu a Mathiasem Josephem von Smitnerem kupní smlouvu s brandýským mlynářským mistrem Josefem Horáčkem, již Horáček kupuje mlýn a pilu se vším příslušenstvím (s výjimkou mlýnské louky) emfiteuticky za 3000 zl. a roční rentu 650 zl. splatnou ročně královskému stavebnímu úřadu.

V popise domu z r. 1788 se uvádí, že mlýn má sedm složení, což je buď omyl, nebo byla započítána i kola patřící pile jako mlýnská složení; u mlýna je zmínován také

---

¹²¹ MUCHKA s.93

¹²² SOA Praha, Raimund Kubik, Inv.c. 002, orig.10.8.1764/ opis?, Kart.01/01

¹²³ VACEK, 1923. s.158-159

¹²⁴ HANZLÍKOVÁ, Katerina. Císařský mlýn - minimum z historie.

<http://www.zastarouprahu.cz/kauzy/cisar/historie.htm>

¹²⁵ SOA Praha, Raimund Kubik, Inv.c. 003, orig.1.12. 1786 / opis ?, Kart.01/01

traktér. Tohoto roku prodává Horáček mlýn jaromerskému měšťanu a mlynáři Janu Noutvíkovi za 9900 zl. a posléze Noutvík prikoupil i mlýnskou louku, která byla dána do dražby smlouvou, s c.k. českou administrací státních statku z. 3. února 1790 za 2820 zl. a 25 zl. kánonu pro stavební úrad. Tím byly nemovitosti patřící k Císařskému mlýnu uzavřeny v celek, který později, r. 1882 přešel do rukou rodiny, jež byla posledními vlastníky komplexu do naprosté změny držby majetku znárodněním. Jednalo se o pole, louky, zahrady, pastviny na pevnině i Císařském ostrově, pilu a mlýn; Noutvík kromě toho rozbehl živnost vinopalnickou, pro kterou zakoupil r. 1793 od „pražského kotláře Ringhofera“ kotel na výrobu koralky.¹²⁶

Jan Noutvík umírá r. 1799 dedicky mlýna, z jedné poloviny jeho zletilá dcera Katerina Janoušová a z druhé půle vdova Anna zastupující další čtyři nezletilé děti prodávají 29. listopadu 1801 Františku Lukaveckému za 26 607 zlatých a 30 krejcaru celý komplex zahrnující mlýn o pěti mlýnských složeních, pilu, všechny k nim příslušející pozemky, svobodný vinný a pivní šenk a právo rybolovu ve Vltavě sahající od Holešovické zdi již existující zoologické zahrady po zed mlýnské louky.¹²⁷

Už r. 1802 prodává však Lukavecký, který měl potíže s veriteli, mlýn dále, Františku Šefelínovi za 35.450 zl., kterýžto značný nárůst ceny se vysvětluje jednak tím, že posledně byl objekt prodán pod cenou, jednak poklesem hodnoty bankocetlí, takže v srpnu r. 1802 rovnalo se 122 zl. jednomu stu z roku 1798.

Roku 1804 koupil Císařský mlýn pražský měšťan Karel Marx a když žádal o zaknihování kupní smlouvy, bylo mu sděleno, že to bude podmíněno závazkem majitele mlýna udržovat všechny budovy v úpravném stavu a umožnit veřejnosti přístup do Rudolfovy grotty po šest letních měsíců, protože dekretem zemského gubernia z 14. května 1806 byla obora i s okolním územím otevřena veřejnosti. Marx se pouze ohrazoval, že se tím snižuje cena mlýna a žádal od předchozího vlastníka slevu z kupní ceny, jinak však nemohl mnoho namítat.¹²⁸

Do r. 1825, který je začátkem konce využívání objektu jako mlýna, se vystřídali ještě tři vlastníci, Josef Rouc, který jej koupil r. 1809 za 65.000 zl. a 1816 prodal Antonínu Weissovi, který jej podržel ještě kratší dobu a již o rok později prodal rovným dílem pražskému měšťanu a mlynáři Antonínu Brodinovi a Terezii Fuchsové. Ta se

---

¹²⁶ VACEK, 1923. s. 161

¹²⁷ SOA Praha, Raimund Kubik, Inv.c. 004, orig. 29.11.1801 / opis ?, Kart.01/01

¹²⁸ Kniha o Bubenci, s. 125
VACEK, 1923. s. 162

provďala za Tomáše Vlasáka a manželé vykoupili polovicní podíl Brodinuv r. 1820.¹²⁹
V roce 1825 kupují Císarský mlýn bratři Šalovcové, kteří posléze zakládají první strojn^í
papírnu na našem území.

---

¹²⁹ VACEK, 1923. s. 162

4.2 Nejnovější dejiny rudolfinské památky

Objekty rudolfinského komplexu se v kontrastu k nekdejší papírce (viz dále) zejména od počátku 90. let staly doslova místem stretu ušlechtilých zámeru representovaných predpisy pro památkovou péci a snahami o jejich prosazování, s realitou representovanou ne ani konkrétní predstavou o způsobu exploatace areálu, zato však jasnou orientací na profit podporenou dispozicí bagrem.

Do 70. let 20. stol. využívalo areál mesto, v jehož správě se nacházel, k ubytování nemajetných nájemníku. V 70. letech také proběhla dílcí sanace nekterých částí a sice brány a grotty, na niž mela během 80. let navázat prestavba areálu pro společnost Art Centrum, která se zabývala mj. nákupem umeleckých del z ceskoslovenských sbírek a jejich prodejem do ciziny. Společnost chtěla v Císarském mlýne vybudovat skladovou kapacitu pro takto vyclenené predmety, a část areálu využívat k representacním účelům pro jednání se zahraniční klientelou. Na zemní práce spojené s vybudováním skladišt bylo tehdy vydáno platné stavební povolení, v této fázi byly zbourány tzv. parazitní přístavby kolem brány a zacalo odtežování terénu kolem grotty; soucasne se však i zrychlila degradace hlavní budovy, která byla do té doby solidne zachovalou památkou se dvema výraznými stavebními vrstvami – manýristickou a klasicistní.

Projekt se zhroutil po listopadu 1989 (Umeleckoprumyslové muzeum jako první odmítlo splnit příkaz k vyclenení exponátu ze svých sbírek za účelem zahraničního prodeje). Art Centrum po roce 1989 ztratilo hlavní nápln své cinnosti, avšak v platnosti zustal jeho majetkový vztah k areálu, a tak, premeneno v akciovou společnost (EDERA s.r.o., do niž byl Císarský mlýn vložen), pokračovalo ve své cinnosti v Císarském mlýne. V jejím rámci byla odtežením kopce nad grottou, tedy pozemku v majetku hl. mesta Prahy, narušena zde vyhlášená přírodní rezervace a hlavní budova byla postupne ubourávána na 10 – 20% své puvodní kubatury. Zemní práce též znicily dosud rozpoznatelné pozustatky tzv. Rudolfovy vodní nádrže. Další dení zachycují dokumenty z archivu Pražského ústavu památkové péce.¹³⁰

---

¹³⁰ MUCHKA, s.91-94

HANZLÍKOVÁ, Katerina, et al. Císarský mlýn v Královské obore aneb labutí písen významné památky. Vestník Klubu za starou Prahu. 2000, c. 3, Dostupný z WWW: < <http://www.zastarouprahu.cz/kauzy/cisar/cisar2.htm> >

Již v lednu r. 1990 bylo památkáři konstatováno závažné poškozování objektu, které mely být zachovány podle rozhodnutí Státního ústav pro rekonstrukci památkových mest a objektu, pročež svolali komisi statiku kvůli jejich fyzickému zajištění a podali podnet na uložení pokuty za poškození památky k památkovému odporu pražského Národního výboru.

Pri jednání s vlastníkem budov v breznu téhož roku, jehož se účastní i zástupci útvaru hlavního architekta a Pražského strediska státní památkové péce a ochrany přírody, pri němž jsou konstatovány nedostatečné finanční možnosti vlastníka a je rozhodnuto o hledání východiska v novém využití areálu prestavbou na hotel, za kterýmžto účelem se Art Centrum již tehdy hodlá spojit s financne silným zahraničním partnerem.

O rok pozdeji nejsou budovy stále staticky zajišteny a Státní ústavu památkové péce konstatuje, že devastace nekterých částí je prokazatelne výsledkem zanedbání péce o památkove chránený objekt. Zástupce vlastníka odpovedný za stavbu pokyny památkáru opakovane ignoruje a stavba stojí.

Poté, co zahraniční partner od investice odstoupil, oznamuje Art Centrum v cervnu 1992 Obvodnímu úradu Prahy 6 svůj zámer Císarský mlýn prodat s tím, že nový vlastník vstoupí do práv i povinností vctene realizace rozestaveného projektu; plní tak soucasne povinnost vlastníka památky nabídnout ji ke koupi nejprve příslušné obci, avšak protože Praha 6 nevládne dostatečnými prostredky, vzdává se možnosti osud Císarského mlýna dále ovlivnit.

Mezitím zacne v objektu provádět stavební práce firma SANGRIN zosobnená bývalým vedoucím Art Centra, opet v rozporu s požadavky památkové péce, pročež Pražský ústav dává znovu podnet k udelení pokuty (první byla ve výši 30.000 kc).

V srpnu 1992 vrcholí úsilí památkáru dopisem adresovaným stavebnímu úradu obvodního úrady Prahy 6, v němž se upozorňuje na zákonnou možnost vyvlastnění památky, pokud její vlastník trvale zanedbává své povinnosti a ohrožuje její zachování, což je v prípade Císarského mlýna prokazatelné.

Odbor výstavby OÚ Prahy 6 svolává v cervnu 1993 jednání dotcených orgánu přímo na staveništi v rámci vykonání státního stavebního dohledu, nebot zjistil, že stavební práce neprobíhají v souladu s vydaným stavebním povolením. Z jednání mel být porízen zápis, není však zřejmé, zda skutecne probehlo. Úcastnit se jej mely OÚ Prahy 6, Pražský ústav památkove péce, Ústav teorie dejin umení AV CR, Odbor

památkové péce Magistrátu hl. m. Prahy a Odbor památkové péce Ministerstva kultury CR.

O rok později se na obvodním úradu Prahy 6 posuzuje další studie rekonstrukce Císařského mlýna, kterou predkládá opět společnost EDERA, opět se má jednat o hotel. K územnímu řízení budou predloženy doklady o majetkoprávním vyrovnání mezi Art Centrem a společností EDERA a studii má zohlednovat fragmenty původního objektu za zpřístupnění interiéru grotty veřejnosti. Odtežený terén mezi grottou a kopcem by měl být na návrh pražského ústavu památkové péce doplněn.

ÚPP v podstatě studii vítá jako perspektivu záchrany památky, v centru jeho pozornosti je nejvýznamnější z komplexu staveb – grotta, která je v majetku hlavního města Prahy (po ubourání mladší budovy se objevila její kulisová průčelní stěna). Památkáři rovněž požadují aby byl umožněn hloubkový stavebně historický průzkum, který se v této fázi opravdu uskutečnil. Výsledek jednání se v situaci, kdy z památky mnoho nezbyvá, jeví jako přijatelný kompromis památkových nároků – historická kompozice areálu je rámcově zachována, s doplněním kopce nad grottou se počítá, nicméně další kroky, jako zřízení kruhového bazénu v místech původní rudolfínské pisciny, zničené původním vlastníkem spolu s okolním archeologickým terénem, by v normální situaci nebyly slucitelné s památkovou podstatou.

V listopadu 1994 vydává odbor památkové péce magistrátu závazné stanovisko ke studii pro územní rozhodování ve věci rehabilitace areálu Císařského mlýna a výstavby hotelu. V tomto stanovisku se odbor v podstatě ztotožňuje se stanoviskem PÚPP; ve stanovisku k řešení stavby kladně hodnotí záchranu objektu, využití historických fragmentů v rámci nového uplatnění. PÚPP má nicméně výhrady ke konkrétním prvkům, jako terasovité stupňované balkony, velké, neclenené plochy skel v oknech a další prosklenou stěnu v přízemí.

Projekt je tedy šťastně vypraven do světa, avšak nedochází své realizace – po několik let.

V léte roku 1997 nalezne kauza prostor i v zahraničním odborném tisku, když německý kunsthistorik, specialista na rudolfínskou éru, Jürgen Zimmer publikuje v *Kunstchronik* (Monatsschrift für Kunstwissenschaft Museumswesen und Denkmalpflege, August 1997) ohlas z odvrácené strany nadšení kolem výstavy Rudolf II. a Praha tážaje se v názvu svého článku „Rudolf II. und Prag und die Kaisermühle?“ Císařský mlýn pokládá za mnohem zajímavější než Rudolfovu štolu, která na rozdíl do něj na výstavě prezentována byla. Podle něj nepochopitelně již pražští památkáři i laici

dávno rezignovali na osud této památky „s pecetí velké architektury,“ která utonula v problémech majetkoprávních vztahu.

O další tři roky později (r. 2000) vlastník areálu dokonce požádal o sejmutí památkové ochrany, což naštěstí ministerstvem kultury ČR nebylo povoleno. Téhož roku také dává odbor památkové péče magistrátu na vedomí Pražskému ústavu památkové péče, že zahájil proti odpovědnému subjektu správní řízení o uložení opatření §10 odst. 4 zák. 20/87 Sb. o státní památkové péči ve věci Císařského mlýna, neboť objekt chátrá a není řádně udržován. Žádá tímto Pražský ústav památkové péče o odborné vyjádření, které bude jedním z podkladů pro správní rozhodnutí magistrátního odboru památkové péče. Toto správní řízení vyústilo opět toliko v uložení pokuty.¹³¹

Realizace stavby, kterou lze dnes v Císařském mlýne nalézt, je dílem teprve jeho nového vlastníka, společnosti Seisin s.r.o., který jej získal koupí prostřednictvím realitní kanceláře. Tehdy cerstvé stanovisko (leden 2001) pražského Ústavu památkové péče požadující důslednou obnovu klasicistní podoby Císařského mlýna a kultivaci přírodního terénu se během pouhého jednoho náhle zásadne proměnilo v nove vydaném stanovisku, které uvítalo nove předloženou předbežnou studii, jež počítala pouze se začleněním fragmentu historického objektu do rekonstrukce. V tom bylo videno jediné východisko záchrany, byť to znamenalo resignaci na obnovu klasicistní roviny stavby, která existovala ještě na konci 80. let 20. stol.

Pražský ústav památkové péče přijal zapojení fragmentu vytržených z původního kontextu za jediné a legitimní řešení, zaujal tedy výrazně „proinvestoriské“ stanovisko, naopak Odbor památkové péče Magistrátu hlavního města Prahy si naopak před konečným rozhodnutím vyžádal alespoň dvě v přístupu zcela odlišné varianty návrhu: na jedné straně obnovu klasicistní hmoty a fasády podle výsledku stavebně historického průzkumu (k této možnosti se přiklánel napr. i Klub za starou Prahu), na druhé straně pak řešení bez zachování těchto prvků (k němuž se přikláneli projektanti). Bez nutné opory odborné složky však Odbor nakonec vydal stanovisko souhlasící s návrhem projektantu. Tak došlo k tomu, že do rekonstrukce – novostavby hotelu byly toliko zahrnuty pozůstatky historického stavu, přičemž bylo obrátne využito stanoviska

---

¹³¹ HANZLÍKOVÁ, Katerina, et al. Císařský mlýn v Královské obore aneb labutí písen významné památky. Vestník Klubu za starou Prahu. 2000, c. 3, Dostupný z WWW: < <http://www.zastarouprahu.cz/kauzy/cisar/cisar2.htm> >.

nekterých odborníku kunsthistoriku, kteří v projektu videli šanci na experimentální pokus o rekonstrukci manýristické podoby ojedinělé rudolfinské památky.¹³²

---

¹³² SAMOJSKÁ (HANZLÍKOVÁ), Katerina. Císařský mlýn a jeho rekonstrukce. Rekapitulace případu. Zprávy památkové péče. 2008, c.2

4.3 Industriální vývoj Císarského mlýna a okolí v 2. polovine 19. a na počátku 20.stol.

Již r. 1830, tedy v době, kdy bratři Šalovcové podnikali v Císarském mlýne, byla na rameni Vltavy vystavena továrna k potiskování bavlny bratří Taussigu. Disponovala stroji k tisku a apreture textilu, barvírnou, sušárnou, provozovala belení zbarvených tkanin, rychlobelení a belení bavlny, ve 40. letech byla jednou z největších známých továren tohoto typu, ročně vybelila 150.000 kusu surového kartounu. Rocní výroba činila 40 – 50.000 kusu, což dalo ročně zaměstnání ca. 500 osob; zaměstnávala i „dětí od 8 let, které se přitom užívají,“ kterýmžto „výhodám se teší především obyvatelé okolních vsí, které by jinak žilo ve větší chudobě. Není výjimkou videt celou rodinu pracovat v jedné dílně, kde každá osoba najde primerenou práci a mzdu.“ Továrna měla výhodu v tom, že kromě parní síly mohla zapojit i vodní pohon z blízkého ramene Vltavy, parních kotlu dále užívala při barvení a belení.¹³³

Šalovcové kromě papírny vedli také belidlo, barvírnu a kartounku, jež další majitelé Císarského mlýna neprevzali do své režie nýbrž je pronajímali. Karel Bellman, zvonar, který vedl papírnu v letech 1845 – 1855 pronajal dílnu na potisk kartounu a belidlo spolu s dalšími nemovitostmi a pozemky r. 1846 pražskému továrníku Israeli Wienovi na šest let za roční plat 2000 zl. konv. meny. Podle ujednání mohl užívat vodní síly stejným způsobem jako predešlí nájemci a za mlýnské kolo, jehož chtel používat k pohonu stroju, zaplatí 600 zl. Pred koncem nájemní smlouvy v r. 1851 začal Wien stavet vlastní továrnu (c.p. 60) v tesném sousedství mlýna, hned za právě postavenou železniční tratí z Prahy do Podmokel. Dráha totiž tento pozemek oddelila od ostatních pozemku patřících k deskovému statku c.p.6 Jana Schlöchta (mimoходом tehdejšího bubeneckého starosty), který se jej proto rád zbavil.

Wien stavbu dokončil velmi rychle během léta, na podzim již byla pod strechou a omítnuta, pres zimu 1851/2 novostavba stacila vyschnout a byla vybavena tiskarskými stoly, truhlíky, vešáky a zdvihacími tyčemi na tapety. Pro novou továrnu na potisk kartounu nemusel Wien nijak těžce shánět kvalifikované pracovníky, tiskari ze svatopetrské čtvrti, Holešovic i Smíchova cekali na příležitost k práci.

---

¹³³ Beiträge Raudnitz, s.69-70

Roku 1872 byla továrna prodána firmě Mauthner a Hellman, která ji posléze změnila v tkalcovnu bavlny. Ještě téhož roku stal se jejím výhradním majitelem Arnošt Mauthner.¹³⁴ Ten r. 1889 rozšířil provoz o nově postavenou budovu s domkem pro vrátného a kotelnou (cp. 113 a 114 v někdejší Piettove ulici, dnešní Papírenské v Bubenci) navrženou o rok dříve významným švýcarským projektantem C. Séquin-Bronnerem, který měl zavedenou praxi (spolu s H. Knobelem) v navrhování stredoevropských textilek. Výstavba byla ovlivněna blízkostí nově budované čistírny odpadních vod. Pod pozemkem budoucí prádelny byl krátce před zapocetím stavby zpuštěn hlavní kanalizační sberac k čistírne. K výstavbě bylo proto nutné získat zvláštní stavební povolení, podle kterého musel být sberac překryt metr silnou betonovou deskou. Dále přistavěl dum pro reditele závodu (cp.115) a domy pro delnictvo (cp. 116 – 118). V roce 1900 byla na vedlejším pozemku postavena tkalcovna cp. 180 podle plánu J. Kindla, tehdy byla přistavena také ulicka delnických domu (cp. 186, 187, 223 a 226). Pro děti zaměstnanců zřídil v novém dome c.p. 237 opatrovnu. (Na počátku první světové války pracovalo ve firmě, jejíž název úředně znel Baumwollspinnerei und Weberei Ernst Mauthner, Bubentsch-Prag celkem 15 úředníků a 540 delníků). Roku 1905 byla pro prádelnu zřízena nástavba vodojemu (bubenecký stavitel Alois Potucek), patro a železná konstrukce prosklené strechy. Ve 20. letech podnikatelství železobetonových staveb Pittel a Brausewetter vybuodovalo betonovou nádrž na uhlí u kotelny a zesílilo železobetonové stropy v hale pro selfactory. Areál prádelny a tkalcovny sestává z provozní budovy a výrobních hal. Fasáda výrobní haly je rytmicky členěna vysokými okny zajišťujícími přísun světla, k tomu přispívají také segmentové střešní světlíky. Fasádu budov kryje omítkou, jen okenní otvory zdobí šambrány z režného zdiva.¹³⁵

Hned vedle papírny v Císarském mlýne, na levém břehu potoka Brusnice mezitím r. 1857 otevřeli bratři Robert a Bernhard Sieburgerové další továrnu na potiskování calounu a také papírových tapet, kam přetáhli radu špatně placených tiskarských tovaryšů z Wienovy kartounky. V r. 1856 zřídili veřejnou obchodní společnost na dvanáct let a na pozemku zakoupeném od Karla Bellmana mladšího během téhož roku dokončili novostavbu fabriky, přes zimu opatřili vybavení a r. 1857 zahájili provoz. Při

---

¹³⁴ Archiv NTM, Kropáček, s.10

Archiv NTM, fond c. 791 (Kleplova sbírka vzpomínek a rukopisu), Mattauch, Václav: Tiskari tapet Praha, inv.c. 68, s.4

¹³⁵ VACEK, 1923. s. 195

Výzkumné centrum průmyslového dědictví CVUT v Praze: https://registr.cvut.cz/o_karta.php?zaznam=V006660&obr=1

potiskování calounu z plátna či bavlny se postupovalo stejně jako u kartounu a postup u tapet papírových se lišil jen nepatrně. Tento papír na tapety odebírali z vedlejší Bellmanovy papírny, což byla ostatně Bellmanova podmínka odprodeje pozemku. Zde je patrné spolupůsobení papírny v Císařském mlýne na další podniky.

V r.1861 zažívala výroba tapet velkou konjunkturu. Sieburgův podnik se radil mezi výrobce tapet střední kvality jakých byla rada v Německu a několik ve Vídni, kdežto jemné a cenné výrobky dodávali Francouzi a Angličané. V Rusku však začali Francouzi konkurovat tapetkám rakouským a jejich největším odberatelem se stal Orient a Turecko. Následovaly však tři nepříznivé roky a konjunktura se vrátila teprve r.1865, a již o rok později byla přerušena prusko-rakouskou válkou (v těchto nepříznivých letech byl založen Spolek vzájemně se podporujících dělníků calounu a tapet v Bubenci.), v roce 1867 však objem výroby přesáhl i předchozí konjunkturální roky.

Téhož roku bratři Sieburgerové poprvé zavedli do výroby stroje na potiskování tapet, které dokázaly nahradit dvacet až třicet tiskaru. Používaly však byly jen k tisku nejlacinějších tapet, neboť stroj tiskl všechny barvy najednou a okraje barev byly proto slité, ne jako u ručního postupného tisku barvy po barvě. Ruční tisk zůstal vyhrazen pro jemné tapety, transparentní rolety a záclony. Nově byl u Sieburgerů zaveden tisk olejovými barvami na plátno, novinka z Paříže, kde firma Mabrun chtěla prý nahradit špatné kostelní olejomalby reprodukcemi světových mistrovských děl. Sieburger tiskl pro odbyt v Orientu výjev z harému, pro vývoz do Uher výjev z cikánské oslavy v pustině, pro Předlitavsko byly určeny obrazy svatých a romantické krajiny. V roce 1869 dostala firma zakázku od rakouských drah na vytištění rozměrné železniční mapy pro vyvěšení v čekárnách nádraží, na níž ohromně vydělala. Provedení bylo vynikající, mapa byla obdivována a vystavována i na pařížské světové výstavě.

Robert Sieburger rozhodl se r.1876 zřídit pobočku ve Vídni, kde pro tapetku najal opuštěný zámek v Inzersdorfu na jižním předměstí Vídně. Protože však oba bratři Sieburgové již v předchozím desetiletí žili značně nákladným životem, na dluh šly mzdy i nákupy surovin, upadla nakonec firma do konkursu. Na podzim r. 1879 byla likvidována vídeňská pobočka a závod v Praze prodán papírenskému podnikateli Prosperu Piettovi du Rivage.

Ten již r. 1867 koupil pozemek v Podbabe u železniční dráhy do Podmokel a založil zde moderní tapetárnu. Omezen tvarem pozemku sevřeným mezi železnicí, silnicí a plavebním kanálem nechal si od stavitelské firmy Václava Šalamouna navrhnout protáhlou třípodlažní budovu se stropy nesenými litinovými sloupy. Byla to první strojní

továrna na tapety v Cechách i celé habsburské monarchii. Protože v Cechách nebyly tapety zvláště oblíbené, kupovaly je jen kavárny a bohaté vrstvy do svých sídel, dodával Piette hlavně do Orientu, kde nízkými cenami takřka ovládl trh. Populární tu byly zejména pestré, barevne přizpůsobené biedermyerovské vzory.

Již pet let na to však Piette umírá a jeho firma se mení ve veřejnou obchodní společnost jejímiž členy jsou Prosper Piette mladší, držitel živnostenského oprávnění, Julius Piette a Franz Holub, obchodník v Praze. Posledne jmenovaní také převzali závody v Bubenci a Podbabe. V posledním desetiletí 19. stol. začala rakouská výroba tapet upadat pod vlivem modernizace tapetáren německých, které měly tiskarské stroje schopné tisknout i patnácti barvami najednou, místo starých mistrů barev zaměstnávaly vysokoškolsky vzdělané chemiky, vydržovaly vlastní skvele placené malíře-návrháře a láci výrobku tvrdě konkurovaly tapetkám rakouským.

Piettovi továrnu na tapety nezrušili, ac jen steží pokryla vlastní režii, snad se hradila odberem papíru z Císarského mlýna, dokud jej měli v nájmu, r. 1910 ji však prece jen uzavřeli vymerivše penzi starým delníkum, ac k tomu nebyli povinni.¹³⁶

V dnešní Papírenské ulici, nesoucí však tehdy práve jméno Prospera Pietta, v sousedství čistírny odpadních vod, významné stavby, o níž bude pojednáno dále, sídlila Röhrsova továrna na ohýbaný nábytek Thonett Mundus (cp. 63), z druhé strany pak Grünova továrna na laky Garantol zřízená r. 1893 (cp. 133). Vedle ní stála budova cp. 120, belidlo dr. Morice Hoeniga zřízené též r. 1893, které o tri roky pozdeji koupil Bernard Jerusalem.¹³⁷

Je patrné, že většina průmyslových podniků v této oblasti volila si sídlo v blízkosti železnice do Podmokel, kde byl i Císarský mlýn, tedy směrem k Vltavě, a celé toto území pocínaje nádražím v Bubenci a Císarským mlýnem bylo postupne zastaveno továrními podniky jako Hoyermannova továrna na umelá hnojiva založená r. 1888 nebo Pražská železářská společnost vedle železniční trati při ulici ve Struhách. Pusobila zde od r.1905 a továrna na fosfáty tehdy přešla do jejího vlastnictví. V Bubenci stavela pred první světovou válkou i po ní také obytné domy pro své zamestnance.

Další podniky vznikaly jednotlivě podniky i mimo tuto zónu. Po sedmileté válce bylo u nás zavedeno pestování bourcu morušových, kvuli nimž byly kolem pražských

---

¹³⁶ Archiv NTM, Kropáček s.11, 13-15

VCPD: https://registr.cvut.cz/o_karta.php?zaznam= V006761&obr=1

Archiv NTM, , Mattauchs.4-16

¹³⁷ VACEK, 1923. s. 197

Archiv NTM, Kropáček s. 22

hradeb vysázeny moruše a na čas se zde provozovalo hedvábnictví, nejpodstatnějším dalším odvětvím však byla výroba cihel. Na příkladu Bubence lze pozorovat, jak se tato výroba, reagující na stavební ruch a poptávku po stavebním materiálu, stehovala postupně z míst patřících dnes k centru města do jeho okrajových částí. Cihlářská výroba v Bubenci je spjata se známým jménem tohoto oboru, ing. Františkem Antonínem Hergetem, který triatřicet let řídil stavovský inženýrský ústav v Praze (předchudce pražské Techniky), r. 1788 se stal vrchním stavebním reditelem pro Čechy, řídil práce na prvním velkém plánu města Prahy, který se také stal podkladem pro budování první soustavné kanalizace, podnítil opravu Karlova mostu, ovšem dal též zborit betlémskou kapli. Pro potřeby královské výsadní cihelny na malostranském břehu Vltavy, kterou koupil, získal také právo využití louky zvané Bažantnice (patřící ke královské štepnicí) jako hliníku, a když ten přestal dostacovat, koupil pole u kamenného mostku v Bubenci. Průmyslové činnosti zanechal r. 1787 a prodal tyto nemovitosti Josefu Zobelovi, pozdějšímu dvornímu staviteli v Praze, který rozšířil dobývání hlíny a výrobu cihel i na další Bubenecké pozemky. Po jeho smrti r.1814 část pozůstalosti zahrnující i cihelnu zdedila jeho dcera Vilemína, jež se o dva roky později provdala za dr. Antonína Hergeta, čímž se cihelna dostala zpět do této rodiny. Po tři další generace zde Hergetové vedli úspěšný podnik, avšak když se v této oblasti v prvním desetiletí 20. stol. začaly rozrustat Nové Dejvice, prerostla cena pozemku cenu průmyslového podniku a vlastníci cihelnu prodali staviteli Aloisi Potuckovi (bubenecký starosta těsně před první světovou válkou) a jeho společníku Josefu Tvrskému r.1910.

Tato výrobní odvětví však méně zapadala do ryze industriálního charakteru okolí Císařského mlýna, kde se soustředila naprostá většina nejvýznamnějších a největších bubeneckých výrobních a průmyslových podniků.¹³⁸

---

¹³⁸ Archiv NTM, fond c. 791 (Kleplova sbírka vzpomínek a rukopisu), Kropáček, Zdeněk: Vývoj výroby, obchodu a průmyslu v Bubenci, inv.c. 1067, s.22-28

4.4 Od venkovské průmyslové lokality k pražské čtvrti – Císařský mlýn uprostřed promeny Bubence

Soubežně s tím, jak se v Bubenci, rýdce osídlené lokalitě vesnického charakteru, která nebyla ani samostatnou obcí, začaly rozrůstat průmyslové podniky, tedy mezi třicátými a padesátými lety 19. století, došlo k úpravě katastru, Bubeneč byla oddělena od Dejvic a stala se sama katastrální obcí. K tomu došlo v r. 1840. Po provizorním obecním zřízení se r. 1849 ustavuje v obec politickou a o rok později se zde konají první obecní volby, při nichž voliči shromáždění se v Královské dvoraně v Královské oborě zvolili prvním bubenečským starostou Jana Schlöchta. Mezi obecními staršími najdeme i jméno Karla Bellmana, tehdejšího majitele Císařského mlýna. Starostenství Jana Schlöchta trvalo téměř třicet let, do r.1886. Obec během té doby byla udržována sice v dobrém stavu, avšak zásadní proměna jejího charakteru (svou výrobu zavedly výše jmenované průmyslové podniky, které zlepšily možnost zaměstnání nejen místního ale i okolního obyvatelstva a umožnily jeho prudký vzrůst, mezi lety 1843 a 1880 vzrostl počet obyvatel Bubence z 475 na 1394 tedy téměř trojnásobně, stejně tak počet domů, začal se také stavět nový typ staveb – velké činžovní domy; Bubeneč se přiradila k pražským předměstím) se nijak neodrazila v potřebné modernizaci jakou by byla dlažba ulic a chodníků či úprava vodovodu a stok. Podobné uvažování odporovalo Schlöchtově šetrnosti – už proto, že sám byl největším danovým poplatníkem v obci; tyto názory s ním sdíleli i členové představenstva, další velcí plátcí daní, u nichž byl proto Schlöcht v oblíbenosti a on jim za to přál místo v radě. Z obecních voleb tedy až na zákonné výjimky vzcházel tlak lidí a řízení obce nebylo nepodobné nedávnému vrchnostenskému uspořádání, jež bylo v Bubenci ostatně představováno právě Schlöchtem.¹³⁹

Když se r. 1886 konaly obecní volby, bylo jasné, že se v obecním zastupitelstvu chystá pronikavá změna a nastoupí noví lidé připravení dosáhnout současné úroveň pokroku a pracovat na zvelebení a prospěchu obce. Volba starosty padla na Gustava

---

¹³⁹ VACEK, 1923. s.259-260

Katalog pavilonu král. hlav. města Prahy a odborných skupin městských na výstavě obchodní a živnostenské komory Pražské, pořádáné k oslavě 60letého panování Jeho Velicestva císaře a krále Františka Josefa I. : jubilejní výstava obvodu obch. a živnost. komory v Praze roku 1908. Praha : [nákl.vl., 1908]. Vzrůst a připojení předměstí s.195-196

Lumbe, který však již kvůli chatrnému zdraví na všechny tyto nové úkoly necítil dostatek sil a úradu se zrekl. Novou volbou se dne 15. června 1886 stal starostou Raimund Kubik, energický papírenský podnikatel, toho času splácející továrnu, kterou koupil od Lumbeho smlouvou, v níž přijal vzhledem k původnímu majiteli i radu povinností a bremen. Lze předpokládat, že své závazky spolehlive plnil a měl Lumbeho důvěru, protože bez jeho doporučení do funkce by se asi sotva obešel.¹⁴⁰

Stejně tak je možno usuzovat, že podobně svědomitě přistupoval i k záležitostem obecním, neboť základní jmení obce bylo nepatrné a peníze z příjmu nedostacovaly plánovaným nákladným dílům, jichž se za Kubika uskutečnila skutečně dlouhá rada, a obec se tedy musela uchýlovat ke smlouvám o zápujku – ac není dostatek zpráv o tom, o jaké sumy se jednalo a jak s nimi bylo naloženo, byly pravděpodobně všechny projekty i po finanční stránce bez problému završeny, protože Kubik zastával přední úrad v obci až do r. 1912 (zemrel r. 1914), při příležitosti povýšení Bubence na mesto, jež bylo dosaženo jeho iniciativou r. 1904, byl jmenován prvním cestným občanem Bubence (posléze po něm bylo pojmenováno dnešní Sibirské náměstí); kromě toho měl titul císařského rady a r. 1907 byl vyznamenan rytířským křížem rádu Františka Josefa I., když panovníka vítal při jeho návštěvě levobřežních predmestí při pokládání základního kamene Cechova mostu.¹⁴¹

Jmenujme jen ve výčtu opatření pro rozvoj obce, k nimž došlo během Kubikových funkčních období: zbudovány byly nový hrbitov (1888), mestský chudobinec a izolacní nemocnice, v 90. letech došlo konečně k úprave chodníku, místní dvoutrídka byla rozšířena na trojtrídku (1889) a posléze petitrídku (1896) a protože obyvatel a tedy i dětí přibývalo, přikročilo se k výstavbě druhé petitrídky s možností rozšíření (1899), r. 1909 přibyla i meštánské škola, neboť se v pražských školách té kategorie nedostávalo míst pro prespolní žactvo; plynové osvětlení bylo zavedeno r. 1897 a r. 1901 byla jako součást nového bubeneckého vodovodu architektem Kressem postavena vodárna, dnes již neexistující stavba – kruhový věžový vodojem pro pitnou vodu, zdený a obložený kamenem, zakončený stanovou strechou s ochozem, sloužila do zavedení káranské vody r. 1914 a dále v činnosti při poruchách, zborená r. 1959.¹⁴²

---

¹⁴⁰ VACEK, 1923. s. 264-267

Kniha o Bubenci. Tryml, Michal ed. 1. vyd. Praha : Mestská část Praha 6, 2004 s.205
NOVOTNÝ s.62

Pozemková kniha okresního soudu na Smíchove, vložka 84

¹⁴¹ VACEK, 1923. s. s. 267-268

¹⁴² VACEK, 1923. s. 265

VCPD: https://registr.cvut.cz/o_karta.php?zaznam= V000151&obr=1

Jedna z prvních věcí, jimž nové zastupitelstvo venovalo pozornost, byla hygienická situace, pročež začala bezodkladně budovat kanalizaci, po níž mělo následovat zřízení přívodu užitkové vody, příhodně z právě budovaného letenského vodojemu. Kanalizace se budovala většinu roku 1887, tedy hned v prvním roce Kubikova starostenství. Na kámen úrazu narazila místní kanalizace však už poměrně záhy, když se zastupitelstvo Prahy usneslo vybudovat kanalizaci nejen v dosavadním prostoru hlavního města, ale i v předměstích, která projevila zájem o spojení s Prahou, a mezi stávajícím a nově projektovaným systémem stok byly ovšem konstrukční rozdíly, které nemohly fungovat v soucinnosti. Je však třeba podotknout, že komise pro zkoumání kanalizační otázky byla při magistrátu zřízena již r. 1877, a do r. 1884 trvalo, než vůbec vypsal soutěž na generální plán kanalizační sítě, což zdaleka neznamenal přikročení k cinu: teprve o tři roky později se sbor obecních starších rozhodl zřídit zvláštní kanalizační kancelář, jež ale zahájila činnost až r. 1893. Mezitím byl totiž ještě v této době v pražské městské radě a jejích komisích veden úporný boj o to, zda se má uskutečnit kanalizace splachovacího systému, či zda se nemá provést úprava odvozu fekálií. Zdá se tedy, že bubenecký starosta mohl v roce desetiletého výročí začátku úvah o kanalizaci právem usuzovat, že má-li se obec jaké dočkat, spocívá realizace na něm.¹⁴³

Když v r. 1892 pražská městská rada konečně přikročila k fyzické přípravě prací, začalo se to bezprostředně týkat Raimunda Kubika nikoli jako starosty, ale jako vlastníka Císařského mlýna. Některé části kanalizace, o jejichž položení nebylo pochyb, totiž začaly být budovány předbežně, před vlastním schválením plánu celého systému, završeného čistírnou odpadních vod, k němuž došlo v roce 1893 a jejich původně plánované vyústění do Vltavy ohrožovalo vodu v rameni Císařského mlýna. Jednalo se o neudržitelnou kanalizační situaci Holešovic a Buben, oblastí s množstvím továren, kde navíc v hustě zalidněných domech žilo velký počet jejich dělníků. Přesto jen malá část byla napojena na kanalizaci a naopak většina odkázána na sbírání splašku v jímkách a jejich následný odvoz. Jak líčí zpráva zdravotního znalce MUDr. Cénka Slavíka, vznikalo tak množství kontaminované vody ať z domácností nebo továren, které se shromažďovalo v nečištěných jímkách, z nichž se stávaly žumpy, jež stále pretékaly či prosakovaly do půdy, spodních i studnicních vod, sklepu ba i příbytku, znečištěná voda

---

¹⁴³ 1923. s. 265

BELINA, Pavel et. al. Dejiny Prahy II. 1. vyd. Praha - Litomyšl : Paseka, 1998. s.188
VCPD: https://registr.cvut.cz/o_karta.php?zaznam= V000023&obr=1

hnila v poulicních struhách, zapáchala a cinila okolí nezdravým. Neexistence kanalizace také znemožňovala odvádění dešťové a splaškové vody z některých částí Prahy.¹⁴⁴

Veškerý stokový obsah z celé VII. části Prahy měl být veden od spojení dvou sberacu na tehdejší Palackého třide v Holešovicích, přes královskou oboru, kde se připojoval třetí hlavní sberac, podél rakousko-uherské státní dráhy, pak mrtvým ramenem Vltavským a vyústit měl za navigační hrází ca. 120 m nad jejím zakončením a zároveň nad přítokem vltavské vody do ramene Císařského mlýna, čímž vyvstal nemalý problém pro papírnu Kubik v Císařském mlýne.¹⁴⁵

Raimund Kubik se roku 1892¹⁴⁶ obrací na pražský magistrát s „protestem a soucasne prosbou o ochranu proti této kanalizaci, která by znemožnila výrobu v papírne Císařský mlýn.“ Poukazuje na to, že odpadní látky včetně fekálií z celých Holešovic a Belvederu by mely zcela bezprostredne ústít do Vltavy na místě, vzdáleném jen neco pres sto metru od místa odbočení proudu do mlýnského ramene. Pro provoz stroju i pro výrobu papíru je toto vltavské rameno jediným, zdrojem vody, zdurazuje Kubik, přičemž papírna je zamerena na výrobu jemného papíru, který, „jak je slavnému magistrátu zajisté právě tak jasné jako známé,“ se ze znečištěné vody vyrábět nedá. Kubik je názoru, že v tomto bode se projekt dotýká jeho práva na odber vody pro továrnu a „provedení tohoto projektu by se takrka rovnalo odnetí tohoto práva.“ Dál vyslovuje své odhodlání své právo na vodu hájit a soucasne navrhuje magistrátu prepracování projektu, v němž by bylo vyústení kanalizace položeno více proti proudu, což by umožnilo stržení odpadních vod hlavním proudem, větší zredení a tak ochranu ramene Císařského mlýna.

Kubikove stížnosti bylo popráno sluchu, ac není zdaleka zřejmé, že by se tak stalo jen z ohledu na kvalitu vody pro papírnu, i další protokoly nicméně konstatují že nová úprava „vyhovuje soukromým i veřejným ohledum.“ Z dobrozdání doktora Slavíka totiž dále plyne, že vyústení kanalizace u Císařského mlýna, jakkoli provizorní (definitivne se jej melo užívat k odvádění přívalových vod), by do dokončení celého systému prece však trvalo nekolik let a po tu dobu by splaškové vody vedené do vltavského proudu nad mlýnským ramenem do nej z nemalé části vplývaly. Proud v nem je tak jako tak pomalejší a už nyní se do nej obcas odjinud dostávají splašky, které zejména v teplejších

---

¹⁴⁴ SOA Praha, Raimund Kubik, Inv.c. 08nn., Protokol z jednání o holešovické kanalizaci z 16.srpna 1892, Kart.03/01

¹⁴⁵ SOA Praha, Raimund Kubik, Inv.c. 26nn., Protokol z jednání o holešovické kanalizaci z 8.srpna 1892, Kart.03/01

¹⁴⁶ SOA Praha, Raimund Kubik, Inv.c. 33nn., nedatovaný koncept dopisu pouze s oznacením roku 1892, patrne v jeho prvním pololetí, dokumenty, které na to reagují se datují od srpna, Kart.03Ú01

mesících zahnívají a nepříjemně páchnou. Vpuštění dalších by ohrožovalo jednak obyvatele Císařského mlýna, jednak blízké osady Podbaba.¹⁴⁷

Vec byla nakonec vyřešena k všestranné spokojenosti novým návrhem projektantu kanalizace Václavka a Ryvoly, který odváděl odpadní vody pomocí stokové shybky zahlubené napříč pod ramenem Císařského mlýna a vyvedené za ním do středního proudu Vltavy. O průběhu stavby byla mezi pražským magistrátem a Kubikem uzavřena dohoda, která zajistí dostatečně chránit jeho práva spojená s provozem papírny. Stavba měla proběhnout ve třech fázích, po ukončení každé z nich mělo být řečiště okamžitě upraveno do původní podoby a vytežený materiál uložen na místo Kubikem určené. Jako kompenzaci za možnou škodu způsobenou stavbou, tj. omezeným průtokem vody, Kubik žádal paušálně 500 zlatých, splatných deset týdnů od započetí stavby, na což magistrát přistoupil (s vymíněním, že se náhrada nepocítá za dny s příliš vysokým či nízkým stavem vody); dodržení lhůt si Kubik zajišťoval poplatkem z průtahu 10 zlatých za každý den a při nízkém stavu žádal přivedení alespoň jednoho krychlového metru vody za vterinu, aby mohla být továrna udržena v činnosti a konečně, aby odpadová trubka vedoucí náhonem byla zabezpečena tak, aby z ní neprosakovala žádná voda a pražská obec ji udržovala vždy v dobrém stavu.¹⁴⁸

Místo vyústění ve vltavském proudu za Císařským mlýnem nebylo vybráno náhodou; že zde dojde k výhodnému zředění splaškových vod a jejich rychlému odplavení díky mimorádně silnému průtoku Vltavy v těchto místech, byl fakt kanalizačním inženýrům známý, overený nejen soudobými pokusy s plováky, ale pochopitelný i proto, že zde odedávna stál mlýn, kromě toho tu hladina ležela o 4 m níže než v centru, takže když se v r. 1893 došlo k definitivnímu rozhodnutí o podobě kanalizace, bylo pro čistírnu odpadních vod vybráno právě toto místo.¹⁴⁹

Tehdy vstupuje na scénu Angličan William Heerlein Lindley, stavební rada z Frankfurtu nad Mohanem, který byl přizván, aby rozřešil záležitost kanalizace, která se mezitím poněkud zpolitizovala: když na ni totiž pražská městská rada vyhlásila první výběrové řízení, nebyly jeho výsledky uspokojivé kvůli nedostatku podkladu, o čtyři roky později tedy byla založena Kanalizační kancelář, jež je měla shromáždit. Projekt pak byl sverzen ing. Janu Kaftanovi, který přizval berlínského stavebního radu dr.

---

¹⁴⁷ SOA Praha, Raimund Kubik, Inv.c. 08nn., Protokol z jednání o holešovické kanalizaci z 16. srpna 1892, Kart.03/01

¹⁴⁸ SOA Praha, Raimund Kubik, Inv.c. 01nn., Protokol z jednání o dohodě s císařskou radou Raimundem Kubikem z 19. září a 29. října 1892, Kart.03/01

¹⁴⁹ SOA Praha, Raimund Kubik, Inv.c. 30 Kart.03/01

BELINA, Pavel et. al. Dejiny Prahy II. 1. vyd. Praha - Litomyšl : Paseka, 1998. s.188

Jamese Hobrechta, jenž si stanovil za podmínku spolupráce, aby nebyl zpracován alternativní projekt. K tomu však došlo, inženýři z Kanalizační kanceláře Josef Václavek a Vincenc Ryvola měli pochybnosti a vypracovali návrh vlastní, tak kvalitní, že musel být vzat v potaz, nehlede na rozruch, který v důsledku toho vznikl. Úloha soudce padla r. 1893 právě na Lindleyho, který, vycházející z Václavka a Ryvoly, nakonec předložil verzi vlastní. Mesto jej přijalo a v lednu 1895 bylo udeleno povolení ke stavbě.

Pro Bubeneč to znamenalo obohacení o mimořádnou stavbu Lindleyho čistírny odpadních vod, technické dílo nedozírného významu pro zdravotní zájem hlavního města i vynikajících architektonických kvalit. Po rozhodnutí o zavedení jednotného systému splachovacího jímž teprve bylo odstraněno nezdavé pražské prostředí, v němž rádl tyfus a jiné choroby, byly dobudovány stoky v délce téměř 300 km, r. 1900 byl dokončen detailní návrh čistírny a na jeho základě zahájilo c. k. místodržitelství v Čechách dne 27. března 1901 vodoprávní řízení, jež bylo v letních měsících stejného roku dokončeno. Pro čistírnu bylo vybráno místo přímo proti rozsáhlým budovám Mauthnerovy továrny a v letech 1901 – 1906 její výstavba završila jednotnou kanalizační soustavu metropole a obcí k ní připojených. Dne 27. června 1906 byl zahájen zkušební provoz čistírny odpadních vod otevřením stavidla kmenové stoky a splaškové vody začaly přitékat do čistícího procesu. V roce 1909 pak zahájena lodní doprava kalu z čistírny do kalojemu za Prahu.¹⁵⁰

Stavební firma Quido Belský zahájila v září 1901 náročnou stavbu čistírny a to výkopovými pracemi pro usazovací nádrže. Dodávky strojního zařízení byly zadány firmám První Ceskomoravská továrna na stroje v Praze, Akciová společnost strojírny dr. Breitfeld, Danek a spol. v Karlíně a Märky, Bromovský, Schulz. Od roku 1901 do poloviny roku 1906 stavěla stoky pro tuto čistící stanici firma Josef Kindl, železné nosníky dodala firma L. G. Bondy, železnou konstrukci střeš dodala pražská firma Fanta a Jireš a cihly pro vysoké komíny byly přivezeny od A. Elhenického z Obrnic. Lomový kámen dodával Jan Pecháček v Praze, šterk firma Lanna a firma Antonie Polnerové.

Lindley navrhl budovu jako symetrickou stavbu se střední halou, ke které z obou stran přiléhají podélná křídla. V prucelí haly, kde je umístěn hlavní vstup, byly navrženy

---

¹⁵⁰ Archiv NTM, fond c. 791 (Kleplova sbírka vzpomínek a rukopisu), Kropáček, Zdenek: Vývoj výroby, obchodu a průmyslu v Bubenci, inv.c. 1067. s.21-22
Výzkumné centrum průmyslového dědictví CVUT v Praze: https://registr.cvut.cz/o_karta.php?zaznam=V000023&obr=1

kanceláře a hlavní schodiště. Oba tyto prostory byly výtvarně oddeleny různým typem zastrešení, monumentální hala, pod kterou se nalézá podzemní klenutý prostor pro lapací písku, byla zastrešena lomenými ocelovými vazníky. Na stěnách haly nad lapacím pískem je nekolikrát vyznačena maximální únosnost podlahy (klenby lapacího písku) 400 kg/m^2 . Symetricky po obou stranách budovy byly umístěny komíny se zdobnými hlavicemi, z nichž jeden byl určen pro odvod spalin od kotlu a druhý pro odvětrání podzemí. Na fasádách byl proveden dekor používající střídání hladkých světle omítaných ploch v kombinaci s cihelným zdívem. Vstupy byly zdurazněny kamenným ostěním stejně jako sokly. Pro zaklenutí okenních a dverních otvorů bylo použito sladeného střídání oblouku, segmentu i rovných nadpraží. Na severní fasáde bylo použito eliptických okének.

Zřejmě nejzajímavějším prostorem je klenuté podzemí. Klenby v celé stavbě jsou provedeny z ostře pálených režných cihel a prostupy jsou ukončovány oblými tvarovkami. Při zaklenutí největšího prostoru tj. lapacího písku, jehož rozměry jsou úctyhodné (12x28m), a do kterého ústí hlavní stoky A, B, C, bylo použito zploštělé klenby, která přechází v konchy ustupujícími římsami. Vyústění stok, které jsou vyklenuté, je rovněž zakončeno oblými tvarovkami. Při levé stoce označené A a v přilehlém prostoru bylo umístěno původně vodní kolo, které roztáčelo ventilátor. Toto zařízení nebylo však dlouho v provozu, neboť ventilací komín měl přirozený tah a tak bylo soustrojí demontováno v době první republiky. Prosvětlení lapacího písku bylo zajišťováno kruhovými nadsvetlíky provedenými ze sklobetonu, které ústily do nadzemního prostoru haly. Dále v západní části je umístěna kotelná strojovna a v meziúrovni povodňová čerpadla. Na druhé straně objektu jsou v podzemí umístěna kalová čerpadla. V patře administrativní části byly zřízeny kanceláře. K čistírně patří ještě podzemní prostory – deset 80 m dlouhých sedimentačních nádrží, které jsou přístupné zvláštním vstupním objektem vybudovaným na severní straně budovy. Vedle tohoto objektu se nachází dvě z původních čtyř kalových studní. Sedimentační nádrže jsou opět klenuty cihelnými klenbami se zajímavým řešením prostoru, kdy oválné větrací otvory v cihlové klenbě přechází do tvaru kruhu. Portály jsou lemovány římsami z tvarovek. Podél severního pruce byla vybudována železniční trať, kde malá lokomotiva odvážela vozy naplněné hrubými nečistotami na skládku.¹⁵¹

---

¹⁵¹ VCPD: https://registr.cvut.cz/o_karta.php?zaznam=V000023&obr=1

Kanalizace a čistírna odpadních vod však nebyly jedinou věcí, které měly spojit Bubenec s Prahou. Na přelomu 19. a 20. století situace více než dozrála k formálnímu sjednocení pražských předměstí s hlavním městem.

I vídeňská vláda uznala politický i hospodářský prospěch, který by ze spojení s předměstími Praze plynul a 30. prosince 1891 vydala zákon, jímž se předměstským obcím, v případě že se do pěti let připojí k Praze, stanoví patnáctiletá přechodná doba pro cizovní dan, která byla mezi v podstatě odstranitelnými překážkami tou nejzávažnější. Pětiletá lhůta však prošla aniž se, s jedinou výjimkou Nuslí, některá obec přihlásila. Pražská obec proto r.1896 podala žádost k ministerstvu financí, aby se přechodná doba pro cizovní dan prodloužila na 20 let a nyní se měl zákon vztahovat i na další obce, mezi nimi i Bubenec. Bubenec i většina ostatních obcí souhlasily, kladly si však některé podmínky zejména ohledně cizovní daně, Bubenec konkrétně následující:

1. pro vymerování cizovní daně zjednat zákon o dvacetileté přechodné době, což nyní Praha sama navrhovala
2. zřízení magistrátní expozitury v Bubenci a při ní úřadovny podacího protokolu
3. výstavbu nové školní budovy v horní části Bubence
4. zajištění dodávky říční i pitné vody, kanalizaci i osvětlení
5. začlenit Bubenec do projektu zřízení elektrických drah, konkrétně zřízení dráhy od mostu Františka Josefa přes Letnou k Brusecké bráně a odtud do středu Bubence
6. proražení Mariánských hradeb, jež by umožnilo praktičtější propojení s Prahou
7. vyhrazení části Bubence přiléhající k Letné vilové čtvrti
8. brzkou úpravu ulic

23. září 1896 zástupci bubenecké obce v cele s Raimundem Kubikem přisvědčili k otázce položené městskou radou pražskou, zda jsou pro spojení.

Zákonem z 21. července 1902 vyhověno žádostem obcí ohledně prodloužení přechodní doby pro cizovní dan na dobu 22 let, platným pro obce do 7. srpna 1907, pokud se připojení uskuteční. Protože se jednání zdrželo požadavkem ministerstva války o exkatastraci vojenského prostoru ležícího na území Dejvic a prodlužovalo se bez perspektivy východiska, roku 1906 již zástupci ostatních obcí včetně Bubence připojení k Praze urgovali. Definitivní podoba návrhu na spojení byla v Bubenci schválena 27. dubna 1907, v květnu připojení Bubence i ostatních obcí schválila pražská městská rada. Protože však mezitím bylo zahájeno jednání s Braníkem a Podolím, jejichž připojení bylo rovněž vřelo doporučeno, prodloužila se platnost zákona z 21. července 1902 o dalších pět let, aby se spojení uskutečnilo naráz, mezitím jednání brzdily Královské

Vinohrady a roku 1914 se ovšem zcela zastavilo. Pro Raimunda Kubika to však byla prohra jeho starostenství už o dva roky dříve, kdy ze své funkce dva roky před smrtí odstoupil. Sjednocení se uskutečnilo až zákonem o Velké Praze, přijatým r. 1920, podle nějž měla k 1. 1. 1922 vstoupit do svazku pražských obcí také Bubeneč.¹⁵²

---

¹⁵² Katalog pavilonu král. hlav. města Prahy a odborných skupin městských na výstave obchodní a živnostenské komory Pražské, porádané k oslavě 60letého panování Jeho Velicestva císaře a krále Františka Josefa I. : jubilejní výstava obvodu obch. a živnost. komory v Praze roku 1908. Praha : [nákl.vl., 1908] s.200-2002
VACEK 1923s.269-270
BELINA s.295
Kniha o Bubenci. s.64-65

4.5 Stále / Znovu industriální periferie

Vznik Velké Prahy přinesl změny, které měly dopad i na budoucí vývoj industriálního prostoru, pro Bubeneč tak typického. Bylo rozhodnuto, že Bubeneč má být toliko obytnou čtvrtí Prahy, nebylo zde tedy už tolik příležitostí k růstu větších podniků.

Tak Mauthnerova prádelna stagnovala a posléze začala upadat. V důsledku krize pak skončila s výrobou r. 1934. Charakter místa se však zatím zcela neměnil. V části továrny dále působila spol. Fysma, výroba vědeckých a učeb. pomůcek a firma Vajrauch a Jelinek, továrna na korkové zátky a hliníkové uzávěry. Po smrti Arnošta Mauthnera se podnik dostal pod nucenou správu a některé budovy byly dány do dražby a čp. 115 a 116 v ní získal střešovický zasilatel Karel Holan spolu s Bohumilem, Václavem a Annou Holanovými, kteří pak budov používali jako skladiště. Ostatní budovy továrny byly zabrány okupací správou r. 1941 pro skladiště leteckého velitelství ve Kbělicích a po splnění dražebních podmínek r. 1942 bylo na ně soudně vloženo vlastnické právo pro Deutsches Reich, Reichsfiskus „Luftfahrt.“ Po skončení okupace používaly se budovy už výhradně ke skladištním účelům.¹⁵³

Podobně se vedlo i ostatním průmyslovým objektům, podniky střídaly jiné firmy, rovněž průmyslové, většinou se však výroba tak či onak ztenčovala. Piettova tapetka byla po skončení 1. světové války přestavěna pro Edmunda Trauba, který zde zpracovával kuže pro výrobu bot a aktovek. První velkou adaptací provedla hned v roce 1918 Českomoravská stavební společnost, poté následovaly přestavby a dostavby skladišť, nových výroben a v letech 1933 – 1934 byla provedena novostavba administrativní budovy podle projektu Jindřicha Pollerta. Firma Traub měla rovněž filiálku v Anglii, kam se majitelova rodina před německou okupací vystěhovala. Za války byla koželužna pod nucenou správou firmy Ing. Treusch & comp., která se udržela až do roku 1947. V 60. letech zde začal působit n. p. Tesla, závod Radiospoj.¹⁵⁴

---

¹⁵³ Archiv NTM, Kropáček s.21

VCPD https://registr.cvut.cz/o_karta.php?zaznam= V006660&obr=1

¹⁵⁴ Pražský industriál : technické stavby a průmyslová architektura Prahy, ed. Beran, Lukáš - Valchářová, Vladislava. Praha : České vysoké učení technické, 2007. s.140

VCPD: https://registr.cvut.cz/o_karta.php?zaznam= V006761&obr=1

Grünovu továrnu v Piettove ulici r. 1939 vydražil Antonín Prokopec z Prahy XII, tehdy zde sídlila firma LPV Galvanoprumysl. Nemovitost nekdejšího Hoenigova belidla přešla před nemeckou okupací do rukou První československé diskontní společnosti, která ji pronajímala jako truhlářské dílny, r. 1940 pak byla prodána továrníku ing. Jaroslavu Mouckovi.¹⁵⁵

Nebývalé šťastný osud potkal Lindleyho cistírnu odpadních vod. Poctive sloužila svému účelu až do roku 1967, kdy byla spuštěna moderní mechanicko-biologická cistírna na nedalekém Císařském ostrove. Kvůli potížím nové cistírny však historická budova zůstávala jako záloha pro případ nouze. Ještě počátkem 80.let sloužily původní usazovací nádrže jako manipulační jímky na kal z nové cistírny, spolehlive čerpaný osmdesátiletými kalovými pumpami z První Českomoravské. A právě ono nekonečné presluhování bylo zřejmě hlavní příčinou proč se stará cistírna dockala lepších časů. Zapomenutou budovu v polovině 80.let objevili nadšenci, kteří jí začali znovu vracet zašlý lesk. Dne 26.4.1991 byl areál prohlášen za kulturní památku a tím byl položen zákonný rámec pro další činnost. Myšlenka, využít unikátní technickou stavbu pro zřízení musea, dozněla.

Ze skupinky nadšenců vznikla v roce 1992 Nadace ekotechnického musea, později transformovaná v dnešní Ekotechnické museum, o.p.s. Provoz musea není financován z rozpočtu hl.m.Prahy ani jiných veřejných zdrojů a většinu prostředků museum získává vlastní činností, kterou je především pronájem prostor pro společenské akce a pro účely natáčení. Tato kombinace musejního provozu s komerčním není bez komplikací, ale v této chvíli se jedná asi o jediný životaschopný model.¹⁵⁶

Císařskému mlýnu se darilo zcela jinak. Potkal jej, sice později ale o to jistěji, úděl mnoha nechtěných průmyslových staveb. Papírna, jak je popsáno v příslušné kapitole, se po úpadku v meziválečném období za druhé světové války znovu rozbehla a v chodu zůstala i po celé následující období. Potom však prožila útlum a konečně úplné ukončení výroby. Podobně jako řada jiných podobných budov, zde v Bubenci, po celé Praze, po celé zemi, degenerovala v nekonkrétní skladové, parkovací a podobné prostory, neurčité drobné provozy. S jejich plíživým „nájezdem,“ což je výraz, který se při jejich entropické povaze jeví nadsazeným, výsledkem však zcela odpovídá, vzaly za své zbylé papírenské stroje a zařízení, které by se za jiných okolností mohly stát cenou ba

---

¹⁵⁵ VACEK, 1923. s. 197

Archiv NTM, Kropáček. s. 22

¹⁵⁶ <http://www.ekotechnickemuseum.cz/index.php/cs/historie/1-historie-kanalisace>

nedocenitelnou technickou památkou. Panuje však malé, v prepoctu například na procenta limitne nule se blížící obecné povedomí hodnoty takovýchto památek, a v jejich specifickém prípade je nebezpečí plynoucí z lhostejnosti a nevedomosti v dusledku absence historického vedomí smrtící.¹⁵⁷

Stejná slova lze vztáhnout na ponícený papírenský objekt. V pohledu na srostlici prumyslových budov ruzného puvodu i doby vzniku sotva kdo pátrá po hodnote. Její jádro však, stejne jako u většiny podobných staveb, tvorí industriální architektura, oficiálne (ovšem rovnež zcela mimo obecné povedomí) uznaná kulturní památkou,¹⁵⁸ která by zasluhovala ochrany stejne jako kterákoli jiná. Industriální památky mají, oproti romantickým zriceninám, obtížnou pozici. Stejne jako ony už neplní svou puvodní funkci, casteji než ony prekážejí a nejcasteji jsou upomínkou na dobu, jejíž hodnoty a cíle jsou težko sdelitelné a deformované historické povedomí po nich nikterak nepátrá. Otázky kolem nich se týkají společnosti mnohem více, než tu a tam některá medializovaná zricenina. Nejde totiž už o solitérní, osamocené industriální stavby. Transformace hospodárství v 90. letech, útlum výroby celých prumyslových odvetví, promena technologií, strídání vlastníku, mely za následek rostoucí množství prázdných a chátrajících prumyslových areálu. Zatímco Evropa se s nimi po restrukturalizaci prumyslu a globalizaci výroby i trhu vyrovnává už nekolik desetiletí, v České republice se stávají celospolecenský vnímaným problémem opet se zpoždením. ctyri desetiletí totálního zestátnení prumyslu se promítla do podnikatelské kultury, zkomolila vztah k historii, tyto památky jsou poznamenány neprehlednými vlastnickými vztahy, jež casto znemožnují vhodné využití. Hledání účelného postupu je obtížné. U budov a areálu, které jsou ojedinělým příkladem v historii industrializace, významným predstavitelem stavebního typu ci mezníku ve vývoji technologie a zachovaly se v nenarušeném, autentickém, stavu by každý nevratný zásah znehodnotil pro budoucnost jejich celistvost a verohodnost. Tam, kde už ale z technologie nic nezbylo a architektura byt s výraznými industriálními rysy prošla podstatnými zmenami, vzniká prostor pro pragmatictejší řešení – originální možnosti recyklace ve svete omezených zdroju a vyjádření stylu života je soucasne příležitost vstrebat z minulosti objektu to, co koresponduje s dneškem. Nové zásahy vycházející ze zážitku, které industriální stopy

---

¹⁵⁷ KHEL, Richard. Papír všude a se vším. Praha : Mladá Fronta, 2007. s.85, 175

¹⁵⁸ VCPD https://registr.cvut.cz/o_karta.php?zaznam=V006065&obr=1

samy nabízejí, jsou vkladem pro budoucnost, argumentem rozvoje, významovým zakotvením, záchytným místem prchavého urbánního prostoru i další urbanizace.¹⁵⁹

---

¹⁵⁹ DVORÁKOVÁ, Eva, ŠENBERGER, Tomáš, FRAGNER, Benjamin. Industriál - pamet - východiska /. Praha : Titanic, 2007. s.9-14

5. Závěr

Východiskem¹⁶⁰ mé práce byla papírna Císarský mlýn, průmyslový podnik nikoli dlouhé výrobní tradice, jako je tomu u některých papíren, které se rozširovaly na základe nekdejší rucní dílny nebo manufaktury a prerostly ve velký závod, nýbrž moderne založený, od počátku ryze průmyslový podnik postavený na ideji nejnovější technologie, která ho provázela v době jeho největšího rozkvetu – za technologa-inovátora Prospera Pietta a zakladatelského průmyslníka Raimunda Kubika, a dá se říci, že se továrna zamerením na inovace i poněkud „predbehla“ a v kritickém okamžiku, s naprostou zmenou poměru po první světové válce, se ocitla v zacarovaném kruhu, kdy jich už nebyla schopna. Její nové oživení za druhé světové války bylo umožněno jen podmínkami vázaného hospodářství a její následnou existenci jako průmyslového podniku v umělých podmínkách znárodněné ekonomiky nelze už vůbec posuzovat, z technologického hlediska však byla na dobré úrovni i v této situaci minimálních investic a značných požadavků. Teprve nejnovější doba přinesla po více než sto šedesáti letech definitivní zánik zdejší výroby.

Tento průmyslový podnik se však stal také osou dalšího studia osob a prostředí, které s ním souvisely. Nekdejší mlýn na břehu Vltavy poskytl domov dlouhé rade správce a držitele, z nichž postupně krystalizoval typ lidí zamerených na podnikání různého druhu, připravených přizpůsobit se situaci a naučit se užitečné nové věci, kteří přitom, ať vědomě či nevědomě přetvářeli charakter místa, kde žili i osudy lidí, jichž se jejich činnost dotýkala – místních venkovských obyvatel, z nichž se stali průmysloví zaměstnanci, jejich kolegu v okolních podnicích, které mohli inspirovat nebo si být konkurencí podnecující či nicivou, příslušníku podobně jako oni sami mírně privilegovaných, nikoli však výrazně povznesených společenských vrstev, s nimiž byli spojeni místem, kde žili, nebo oborem podnikání, a s nimiž nejednou vstupovali do rodinných svazků. Prvními skutečně výraznými byli bratři Šalovcové, kteří se pustili do neznámého papírenského podnikání a nějakou dobu v něm s úspěchem pokračovali, a

---

¹⁶⁰ MYŠKA, Milan. Rytíři průmyslové revoluce. Šenov u Ostravy : Tilia, 1997

Clovek na Morave v první polovině 19. stol. ed. Fasora – Lukáš, Hanuš, Jirí – Malír, Jirí. 1. vyd. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006

DVORÁKOVÁ, Eva, ŠENBERGER, Tomáš, FRAGNER, Benjamin. Industriál - pamet - východiska /. Praha : Titanic, 2007

urcite nejdůležitějším pak podnikatel vrcholné průmyslové revoluce Raimund Kubik, jenž se na papírenskou výrobu skutečně zaměřil, nezabýval se jí jen jako jedním z provozu, mezi než by rozděloval své síly, nýbrž se vší profesionalitou a nasazením. Byl v pravém slova smyslu gründerem spojujícím ve své osobě všechny redlichovské okruhy podnikatelských aktivit, byl kapitalistou nesoucím riziko, podnikatelem činícím strategická rozhodnutí i manažerem-organizátorem. Ačkoli nepocházel z Bubence, pevně zde zakotvil a účastnil se na společenském životě obce, jak nebylo u významných místních podnikatelů na počátku 20. stol. vzácné, jako její starosta, což nemohlo nepřinášet užitek jemu, ale z dokladu o jeho jednání je patrné, že se také nemálo zasazoval o společný prospěch.

Dení do nehož mi studium Císařského mlýna dalo nahlédnout, zejména prostřednictvím Raimunda Kubika, ať už jako starosty nebo podnikatele, se týká poměrně malých věcí. Papíru, který je – pomineme jeho budoucnost v elektronickém věku – pro člověka tohoto kulturního okruhu necím jako vzduch; jeho výroba však někdy nemusí probíhat se snadností dýchání. Kanalizace a chodníku, příslušnosti nějakého místa k metropoli, věcí, které obvykle nárokují ještě méně pozornosti než ten papír, mohou však mít za sebou neméně pohnuté peripetie vývoje než „velké dějiny.“

Konečně průmyslové památky, s nimiž se lze setkat při takovém předmětu zájmu, jako je Císařský mlýn, na každém kroku, ovšem mohou „v prvním plánu“ přispívat a přispívají poznání života a způsobu práce lidí spjatých s rozvojem průmyslové výroby. V počátcích zájmu o ně stálo převážně zdůraznění stáří památky, argumenty „muzejní,“ důraz na technická díla typu mostu, či památek předindustriálního období, mlýnu, kováren, manufaktur. Avšak zdánlivě „obyčejnější“ průmyslové stavby novější doby nemají menší význam. Právě u nich, často v předstihu před jinou architekturou, můžeme mnohdy pozorovat hledání nového architektonického výrazu, typický jev pro blížící se dvacáté století. To je aspekt „kunsthistorický.“ Možná ještě důležitější je jejich jiné poselství – co znamenají pro místo, kde vznikly a stojí, a odkud často vyzařují za hranice dohledna, nezamenitelný charakter, který už zaniklá obchodní a výrobní činnost vtiskla ulicím i celým čtvrtím, aniž to třeba vnímáme, nebo chceme vnímat. Je to aspekt příležitosti porozumět kulturním a sociálním souvislostem proměny industriální společnosti – příležitosti k sebereflexi. Touto industriální společností jsme bez možnosti volby my všichni.

Prameny

Státní oblastní archiv Praha (SOA Praha)

Státní oblastní archiv Praha (SOA Praha), fond Raimund Kubik, komanditní společnost

Národní technické muzeum

Archiv Národního technického muzea, fond c. 791 (Kleplova sbírka vzpomínek a rukopisu), Kropáček, Zdenek: Vývoj výroby, obchodu a průmyslu v Bubenci, inv.c. 1067

Archiv Národního technického muzea, fond c. 791 (Kleplova sbírka vzpomínek a rukopisu), Mrklasová, Ottilie: Papírna „Císařský mlýn“ v Bubenci, inv.c. 133

Archiv Národního technického muzea, fond c. 791 (Kleplova sbírka vzpomínek a rukopisu), Mrklasová, Ottilie: Přehled dejin papírenského průmyslu v Cechách a piettovského podnikání, inv.c.134

Archiv Národního technického muzea, fond c. 791 (Kleplova sbírka vzpomínek a rukopisu), Mattauch, Václav: Tiskari tapet Praha, inv.c. 68

Literatura

Beiträge für Kunst, Handel und Gewerbe Böhmens. ed. Raudnitz, L.. Prag : [s.n.], 1843

BELINA, Pavel et. al. Dejiny Prahy II. 1. vyd. Praha - Litomyšl : Paseka, 1998

BROUSEK, Karl M. Die Grossindustrie Böhmens 1848-1918. München : R. Oldenbourg, 1987

Člověk na Moravě v první polovině 19. stol. ed. Fasora – Lukáš, Hanuš, Jirí – Malír, Jirí. 1. vyd. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006

DUNDER, Josef Alexandr. Čtení učitele českého jazyka na technických školách o průmyslu a industrii v Cechách. Praha : [v.l.n.], 1859

DVORÁKOVÁ, Eva, ŠENBERGER, Tomáš, FRAGNER, Benjamin. Industriál - paměť - východiska /. Praha : Titanic, 2007

DUROVIC, Michal a kol. Restaurování a konzervování archiválií a knih. 1. vyd. Praha - Litomyšl : Paseka, 2002

EFMERTOVÁ, Marcela. České zeme v letech 1848-1918 /. Praha : Libri, 1998.

Handbuch des Königreiches Böhmen für das Jahr 1848. Helbling v. Hirzenfeld, J. Prag : Kön. Böhmisches Gesellschaft der Wissenschaften, 1848

Handbuch des Königreiches Böhmen für das Jahr 1851. Helbling v. Hirzenfeld, J. Prag : Kön. Böhmisches Gesellschaft der Wissenschaften, 1851.

HANZLÍKOVÁ, Katerina. Císarský mlýn – minimum z historie. Vestník Klubu za starou Prahu. 2000, c. 3, Dostupný z WWW:<<http://www.zastarouprahu.cz/kauzy/cisar/historie.htm>>

HANZLÍKOVÁ, Katerina, et al. Císarský mlýn v Královské obore aneb labutí písen významné památky. Vestník Klubu za starou Prahu. 2000, c. 3, Dostupný z WWW: <<http://www.zastarouprahu.cz/kauzy/cisar/cisar2.htm>>

HANZLÍKOVÁ (SAMOJSKÁ), Katerina. Císarský mlýn a jeho rekonstrukce. Rekapitulace případu. Zprávy památkové péce. 2008, c.2

HORSKÁ-VRBOVÁ, Pavla. Český prumysl a tzv. druhá prumyslová revoluce. Praha : Nakladatelství Československé akademie ved, 1965

Hospodárské sdružení prumyslu papíru v Praze. Praha : [s.n.], 1928

JAKUBEC, Ivan – JINDRA, Zdenek. Dejiny hospodárství českých zemí : od počátku industrializace do konce habsburské monarchie. Praha : Karolinum, 2006

Katalog pavilonu král. hlav. mesta Prahy a odborných skupin mestských na výstave obchodní a živnostenské komory Pražské, porádané k oslavy 60letého panování Jeho Velicenstva císaře a krále Františka Josefa I. : jubilejní výstava obvodu obch. a živnost. komory v Praze roku 1908. Praha : [nákl.vl., 1908]

KHEL, Richard. Papír všude a se vším. Praha : Mladá Fronta, 2007

KLEMPERA, Josef. Vodní mlýny v Cechách III.. Praha : Libri, 2001

Knihy o Bubenci. ed. Tryml, Michal. 1. vyd. Praha : Mestská část Praha 6, 2004

KRCÁLOVÁ, Jarmila. Centrální stavby české renesance. 2. vyd. Praha : Academia, 1976

LACINA, Vlastislav – PÁTEK, Jaroslav. Dejiny hospodárství českých zemí od počátku industrializace do současnosti. : Období první Československé republiky a nemecké okupace 1918-1945 . Praha : Karolinum, 1995

Libussa. Jahrbuch für 1843, ed. Klar, Paul Alfons, Praha 1843

LNENICKOVÁ, Jitka. České zeme v dobe predbreznové. 1. vyd. Praha : Libri, 1999

MUCHKA, Ivan P. Císarský mlýn v královské obore. Zprávy památkové péce. 2008, c. 2, s.91-94

MYŠKA, Milan. Rytíři prumyslové revoluce. Šenov u Ostravy : Tilia, 1997

NOVOTNÝ, Petr. O papírnách ztracených i tech znovu nalezených. Praha : Filigrán, 2008

PFOHL, Ernst. Velkoprumysl ceskoslovenské republiky : Die Grossindustrie der Tschechoslowakischen republik - La Grande Industrie de la Republique Tchecoslovaque - The Great Industry of The Czechoslovak Republic. Praha : Becher a spol., sp. s r.o. Prumyslové vydavatelství, 1923

POLÁK, Milan. Pražské pivovárky a pivovary. Praha : Libri, 2003

Pražský industriál : technické stavby a prumyslová architektura Prahy. ed. Beran, Lukáš - Valchářová, Vladislava. Praha : České vysoké ucení technické, 2007

SLOKAR, Johann. Geschichte der österreichischen Industrie und ihrer Förderung unter Kaiser Franz I. : Mit besonderer Berücksichtigung der Großindustrie und unter Benützung archivalischer Quellen. Wien : F. Tempsky, 1914

ŠATOPLET, Josef: Technologie papíru, edice Chemická technologie sv.5, Ceskoslovenská společnost chemická, Praha 1923

Technické památky v Cechách, na Morave a ve Slezsku. ed. Hlušicková, Hana. 1. vyd. Praha : Libri, 2001. 4 sv.

Úřední skupinový katalog c. 5. pro třídy výstavní: XX., XII., XVI., XIV., VIII., IX., XIX., XV. a XXI.: Papír a živnosti polygrafické , Klenotnictví, Zariadení a výzdoba bytu, Prumysl chemický, Hornictví a zpracování kovu, Prumysl kožarský a drevarský, Potraviny a poživatiny : jubilej. výstava obvodu Obchodní a živnostenské komory v Praze roku 1908 V Praze : nákl. vl., 1908

VACEK, František. Dejiny Bubence, Dejvic, Šárky a okolí. In TEIGE, Josef. Sborník příspěvku k dejinám hlavního mesta Prahy II.. Praha : Obec hlavního mesta Prahy prací archivu mestského, 1911

VACEK, František. Dejiny Bubence, Dejvic, Šárky a okolí. In VOJTÍŠEK, Václav. Sborník příspěvku k dejinám hlavního mesta Prahy IV.. Praha : Obec hlavního mesta Prahy prací archivu mestského, 1923

ZUMAN, František. Knížka o papíru. Praha : Spolecnost přátel starožitností, 1947

ZUMAN, František. Papírna v Bubenci. Casopis Spolecnosti přátel starožitností. 1951, s. 179-183.

ZUMAN, František. Přehled papíren v Cechách v 1. polovici 19. stol.. Casopis národního musea : (Casopis musea království českého). 1934, c. 1, s. 26-52; 197-224.

ZUMAN, František. Výrobní technika papíru a její vývoj. Praha : Archiv pro dejiny prumyslu, obchodu a technické práce, 1937.